

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

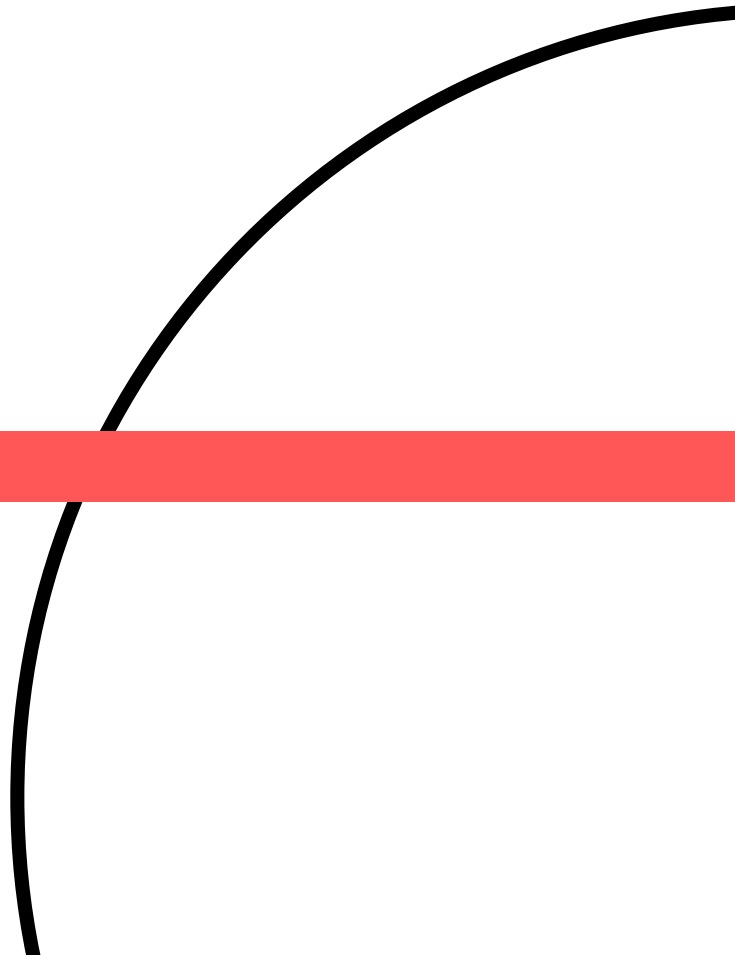

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

УКРАЇНСЬКИЙ
ЦЕНТР
ОЦІНЮВАННЯ
ЯКОСТІ ОСВІТИ

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ ОЦІНЮВАНЬ У СФЕРІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ДО 2030 РОКУ

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ ОЦІНЮВАНЬ У СФЕРІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ДО 2030 РОКУ

Міжнародний фонд «Відродження» та Український центр оцінювання якості освіти за підтримки Міністерства освіти і науки України й Американських рад з міжнародної освіти реалізували проєкт із підготовки аналітичного документа-пропозицій щодо реалізації освітніх оцінювань на різних етапах здобуття повної загальної середньої освіти, а саме: оцінювання на етапі закінчення здобуття початкової освіти; оцінювання на етапі закінчення здобуття базової середньої освіти; оцінювання на етапі закінчення здобуття профільної середньої освіти; система національних і міжнародних досліджень якості освіти; загальнодержавна електронна школи (e-НУШ); профорієнтаційне тестування на етапі закінчення здобуття базової середньої освіти.

Метою аналітичного документа-пропозицій є створення системи освітніх оцінювань, яка має орієнтуватися на чотири ключові позиції: сприяння підвищенню якості початкової, базової середньої та повної середньої освіти; накопичення об'єктивної інформації про освітній процес і результати навчання здобувачів загальної середньої освіти; підтримування освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти (що і як оцінюється — тому й тією мірою приділяється увага під час організації освітнього процесу); підтримування вчителів, підвищення довіри до них.

Імплементация положень аналітичного документа-пропозицій уможливить до 2027 року створення повноцінної системи освітніх оцінювань на ключових етапах здобуття загальної середньої освіти, що буде інтегральною складовою Нової української школи.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ.....	4
УЧАСНИКИ ПРОЄКТУ.....	5
ВСТУП.....	6
Опис проблеми	6
Мета документа	7
Загальні принципи, покладені в основу пропозицій щодо ЗОО в документі	8
РОЗДІЛ 1 ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО МОДЕЛЕЙ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЕТАПІ ЗАВЕРШЕННЯ НИМИ ЗДОБУТТЯ ПОЧАТКОВОЇ, БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	10
1.1 ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ (ЗЗСО І СТУПЕНЯ)	10
Чинний порядок підсумкового оцінювання	10
Статус і цілі пропонованої моделі оцінювання	11
Формат оцінювання за критерієм «внутрішнє/зовнішнє»	12
Предмети (освітні галузі) та мова оцінювання	12
Зміст завдань і форма (усна/письмова) оцінювання	13
Організація й проведення оцінювання	13
Накопичення, оброблення й використання даних оцінювання	14
Суб'єкти організації та проведення оцінювання	15
Оцінка необхідних ресурсів	16
Рекомендації щодо внесення змін до законодавства	17
1.2 ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ГІМНАЗІЇ (ЗЗСО ІІ СТУПЕНЯ)	17
Чинний порядок підсумкового оцінювання	17
Статус і цілі пропонованих моделей оцінювання	18
Формат оцінювання за критерієм внутрішнє/зовнішнє	19
Предмети (освітні галузі) оцінювання	19
Зміст завдань і форма (усна/письмова) оцінювання	21
Організація й проведення оцінювання	22
Накопичення, оброблення й використання даних оцінювання	23
Суб'єкти організації та проведення оцінювання	23
Оцінка необхідних ресурсів	25
1.3 ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ЛІЦЕЇВ (ЗЗСО ІІІ СТУПЕНЯ)	25
Чинний порядок підсумкового оцінювання та оголошені майбутні зміни	25
Статус і цілі пропонованої моделі оцінювання	26
Формат оцінювання за критерієм «внутрішнє/зовнішнє»	26
Предмети (освітні галузі) та мова оцінювання	26
Зміст завдань і форма (усна/письмова) оцінювання	27
Організація й проведення оцінювання	28

Накопичення, оброблення й використання даних оцінювання	28
Суб'єкти організації та проведення оцінювання	28
Оцінка необхідних ресурсів	29
1.4 Питання, що стосуються оцінювань на всіх рівнях загальної середньої освіти	29
Унесення змін до законодавства	29
Створення централізованої бази даних результатів оцінювання.....	30
Запровадження оцінювання на комп'ютерній основі	31
РОЗДІЛ 2 ПОЗИЦІЯ ЩОДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОГО ТЕСТУ В СИСТЕМІ ОЦІНЮВАНЬ.....	33
РОЗДІЛ 3 ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО СИСТЕМИ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯКОСТІ ОСВІТИ.....	36
3.1 Поточна ситуація з моніторинговими дослідженнями в Україні.....	36
3.2 Моделі системи моніторингових досліджень якості освіти на її ключових етапах.....	36
Цілі моніторингових досліджень	36
Принципи оцінювання	36
Достатня програма	37
Оптимальна програма	37
Суб'єкти організації й проведення моніторингових досліджень	39
Оцінка необхідних ресурсів	39
РОЗДІЛ 4 КОНЦЕПТУАЛЬНА ВІЗІЯ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ ШКОЛИ (eНУШ)	42
4.1 Комплексна цифровізація української школи – вимога сьогодення	42
4.2 Передумови створення eНУШ	43
4.3 Проект eНУШ: загальна характеристика	44
4.4 Підсистема навчальних матеріалів та інструментів оцінювання	45
4.5 Ризики функціонування eНУШ	47
4.6 Централізоване комп'ютерне підсумкове тестування	48
ДОДАТКИ.....	50
Додаток А ВИТЯГИ ЗІ ЗВІТУ «ОГЛЯДИ ОЕСР НА ТЕМУ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ОСВІТІ: УКРАЇНА 2017» ..	50
Додаток Б ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІСТУ ЗАВДАНЬ ДПА ВИПУСКНИКІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	52
ДОДАТОК В ОГЛЯД НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ.....	54
ДОДАТОК Г ОГЛЯД ВІТЧИЗНЯНИХ І МІЖНАРОДНИХ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	71
МДЯПО	71
PISA.....	71
PIRLS.....	72
TIMSS.....	72
ICCS	73
ICILS.....	73
ЛМД.....	73
ДОДАТОК Д ПЛАН ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ ОЦІНЮВАНЬ У СФЕРІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ДО 2030 РОКУ	75
ДОДАТОК Е ПЛАН ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ ДО 2030 РОКУ (ДОСТАТНЯ ПРОГРАМА)	77

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ePIRLS	PIRLS на комп'ютерній основі
eTIMSS	TIMSS на комп'ютерній основі
eНУШ	«Електронна Нова українська школа», єдине загальнодержавне навчально-аналітичне цифрове середовище
ICCS	International Civic and Citizenship Education Study, Оцінювання громадянської компетентності школярів
ICILS	International Computer and Information Literacy Study, Міжнародне дослідження комп'ютерної компетентності
PIRLS	The Progress in International Reading Literacy Study, Міжнародне дослідження прогресу читацької грамотності
PISA	Programme for International Student Assessment, Міжнародна програма з оцінювання освітніх досягнень учнів
TIMSS	Trends in International Mathematics and Science Study, Міжнародне порівняльне оцінювання математично-природничої освіти
ДПА	державна підсумкова атестація
ДСЯО	Державна служба якості освіти
ЗВО	заклад вищої освіти
ЗЗСО	заклад загальної середньої освіти
ЗНО	зовнішнє незалежне оцінювання
ЗОО	зовнішні освітні оцінювання
ЗПТО	заклад професійної (професійно-технічної) освіти
НОЕП	Національна освітня електронна платформа
ІМЗО	Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»
ІШПО	Інститути післядипломної педагогічної освіти
ІОА	Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики»
КМУ	Кабінет Міністрів України
ЛМД	локальні моніторингові дослідження зі стандартизованим інструментом загальнодержавне моніторингове дослідження якості початкової освіти
МДЯПО	«Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти»
МОНУ	Міністерство освіти і науки України
н. р.	навчальний рік
НАПНУ	Національна академія педагогічних наук України
НУШ	«Нова українська школа»
ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD)
РЦОЯО	регіональні центри оцінювання якості освіти
УЦОЯО	Український центр оцінювання якості освіти

УЧАСНИКИ ПРОЄКТУ

Прізвище, ім'я, по батькові учасника	Місце роботи учасника	Роль у проєкті
Андрейко Ігор	Альянс сприяння прозорому управлінню освітою в Україні, USAID	консультант
Баран Григорій	Міжнародний фонд «Відродження»	консультант / радник
Бойко Валерій	Український центр оцінювання якості освіти	консультант
Забульоніс Альгірдас	Anglia Assessment	консультант
Карандій Вадим	Міністерство освіти і науки України	консультант
Шиян Роман	Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»	консультант
Сергієнко Тетяна	Інститут кібернетики імені В. М. Глушкова Національної академії наук України	менеджер
Стрелюк Ольга	Громадянська мережа «Опора»	керівник групи експертів
Бобровський Марко	Ліцей «Універсум» Шевченківського району міста Києва	експерт
Вакуленко Тетяна	Український центр оцінювання якості освіти	експерт
Ковальчук Юрій	Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя	експерт
Лісова Тетяна	Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя	експерт
Ляшенко Олександр	Національна академія педагогічних наук України	експерт
Милянник Андрій	Львівський регіональний центр оцінювання якості освіти	експерт
Ніколаєв Євген	Громадська організація «Аналітична агенція "Освітні тренди"»	експерт
Панченков Андрій	Український центр оцінювання якості освіти	експерт
Пасічник Оксана	Навчально-виховний комплекс «Школа-гімназія "Сихівська"»	експерт
Стадний Єгор	Аналітичний центр CEDOS	експерт
Старагіна Ірина	Незалежний науково-методичний центр «Розвиваюче навчання»	експерт
Терещенко Василь	Український центр оцінювання якості освіти	експерт

ВСТУП

ОПИС ПРОБЛЕМИ

Закон України «Про освіту» серед засад державної політики у сфері освіти називає забезпечення якості освіти та освітньої діяльності, прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень. Реалізація цих засад потребує наявності значного набору різномірної інформації про освітній процес на всіх його рівнях (окремий учень, клас, ЗЗСО, регіон, держава), доступної різним учасникам освітнього процесу (учням, їхнім батькам, учителям, адміністраціям ЗЗСО, місцевим і регіональним органам управління освітою, профільному міністерству, органам контролю і громадського нагляду тощо). Важливою частиною інформації про освітній процес у ЗЗСО є інформація про результати навчання учнів, одним із способів отримання якої є ЗОО.

Під **ЗОО** в цьому документі розуміємо *оцінювання результатів навчання здобувачів повної загальної середньої освіти на різних рівнях загальної середньої освіти, окремі або всі складники якого (визначення кола оцінюваних осіб, визначення освітніх галузей (предметів), із яких проводиться оцінювання, установлення правил/процедур проведення оцінювання, визначення вимог до структури та змісту завдань для оцінювання, розроблення завдань для оцінювання, організація та проведення оцінювання в ЗЗСО, перевіряння виконаних робіт тощо) реалізуються незалежними від ЗЗСО суб'єктами*. Метою ЗОО є «забезпечення відповідності і порівнюваності завдань, умов тестування, використаних шкал оцінок і самих результатів оцінювання»¹.

У державі має функціонувати стабільна й водночас динамічна система ЗОО, яка охоплює основні рівні освіти, оскільки окремі, фрагментарні, неповні й несистемні дані, отримані на тих чи інших рівнях освіти за результатами ЗОО, можуть бути недобросовісно використані, маніпулятивно інтерпретовані тощо, а отже, спотворювати картину реальної ситуації у вітчизняній освіті, а відтак унеможливити реалізацію засадничих положень державної політики у сфері освіти.

На жаль, сьогодні в Україні реально функціонують лише розрізнені фрагменти системи внутрішніх або зовнішніх освітніх оцінювань (нерегулярні моніторингові дослідження в окремих класах/ЗЗСО, ДПА у 4 і 9 класах, ЗНО тільки після 11 класу²). Інформація, отримувана за результатами цих фрагментів системи ЗОО, безперечно, є значущою, проте вона не є достатньою для того, щоб сприяти підвищенню якості освіти та освітньої діяльності, забезпечити об'єктивне бачення стану вітчизняної освіти, розуміння того, де, на яких етапах, із яких причин зароджуються проблеми, коли і як можна впливати на ситуацію з метою її виправлення тощо. На цьому наголошували експерти ще у 2011 р., досліджуючи стан системи моніторингу якості освіти в Україні:

«В Україні не створена національна система моніторингу якості освіти. Це унеможлиблює формування ефективної освітньої політики, веде до неефективного використання бюджетних і приватних коштів, знецінює сутність та зміст освітньої діяльності, зумовлює породження корупційних схем і, у кінцевому результаті, суттєво впливає на національну безпеку держави. Нормативні документи, що стосуються питань моніторингу та оцінювання якості освіти, прийняті в останній рік, не можуть забезпечити створення такої системи. Вони орієнтовані на отримання формальних показників, проведення безсистемних ситуативних контрольних процедур, розвиток процесів централізації в управлінні освітньою системою. В Україні не розроблена Концепція та модель національної системи моніторингу якості освіти. Існуючі програмні та нормативні документи обмежуються

¹ Огляди ОЕСР на тему доброчесності в освіті: Україна 2017 / Інститут розвитку освіти. Київ : Таксон, 2017. С. 74. URL : [http://iro.org.ua/uploads/OECDrev_ua_K+P293_out2_\(1\).pdf](http://iro.org.ua/uploads/OECDrev_ua_K+P293_out2_(1).pdf)

² **Примітка.** ДПА в нинішньому форматі лише умовно можна кваліфікувати як елемент системи ЗОО.

проголошенням декларацій на кшталт «підвищення якості» замість визначення її конкретних показників, що необхідно досягнути і досягнення яких можна виміряти. Це не дає можливості перейти від гасел щодо забезпечення якості до конкретних дій стосовно її забезпечення»³.

Безперечно, у порівнянні з 2011 р. намітилися певні зрушення в цій галузі, свідченням чого є, наприклад, охоплення в останні роки ЗНО системи ЗПТО, проведення у 2018 р. першого циклу МДЯПО, участь України в TIMSS-2011 і PISA-2018. Проте говорити, що ці зрушення кардинально вплинули на ситуацію у сфері систематизації й гармонізації ЗОО, на жаль, підстав немає. Про це, зокрема, свідчать висновки зі звіту «Огляди ОЕСР на тему доброчесності в освіті: Україна 2017»⁴ (див. Додаток А).

МЕТА ДОКУМЕНТА

Цей документ має на меті запропонувати систему ЗОО для її запровадження в умовах реформи загальної середньої освіти, визначеної Концепцією «Нова українська школа»⁵, з огляду на окреслені вище проблеми.

Пропонована система ЗОО орієнтована на чотири ключові позиції:

- сприяння підвищенню якості початкової, базової середньої та профільної середньої освіти;
- накопичення об'єктивної інформації про освітній процес і результати навчання здобувачів повної загальної середньої освіти;
- підтримування освітнього процесу в ЗЗСО (залежно від того, що і як оцінюється – тому й тією мірою приділяється увага під час організації освітнього процесу);
- підтримування педагогічної майстерності вчителів, надання їм об'єктивної інформації щодо якості освітньої діяльності, підвищення довіри до них.

До уваги в документі взято такі позиції:

- Необхідність розмежування різних за метою ЗОО – моніторингових і немоніторингових.

ЗОО, які спрямовані на оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти за підсумками навчання на певному рівні освіти, мають бути відмежовані від моніторингових ЗОО. Дані, отримані за результатами ЗОО для оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, можуть бути використані як додаткові до висновків моніторингових досліджень.

- Необхідність розмежування норм-орієнтованих і критерійно-орієнтованих ЗОО.

ЗОО, орієнтовані на ранжування учасників (норм-орієнтовані), і ЗОО, орієнтовані на визначення досягнення здобувачами освіти окреслених державними стандартами освіти показників (критерійно-орієнтовані), повинні бути, розмежовані, оскільки інструменти оцінювання для цих видів ЗОО суттєво відрізняються й характеризуються особливою специфікою, а висновки, які можна робити на основі використання відповідних інструментів, визначені саме їхньою специфікою та інструментальними особливостями аналізу та інтерпретації результатів.

³ Аналітична доповідь про стан моніторингу якості освіти в Україні / МБО «Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти»; [І. І. Бабин, Л. М. Гриневич, І. Л. Лікарчук та ін.]; за заг. ред. І. Л. Лікарчука. Київ: Харків, 2011. С. 7. URL : http://timo.com.ua/sites/default/files/materials/Analit_dopovid_ctt.pdf

⁴ Огляди ОЕСР на тему доброчесності в освіті: Україна 2017 / Переклад з англ. ; Інститут розвитку освіти. Київ : Таксон, 2017. 184 с. URL : [http://iro.org.ua/uploads/OECDrev_ua_K+P293_out2_\(1\).pdf](http://iro.org.ua/uploads/OECDrev_ua_K+P293_out2_(1).pdf)

⁵ Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>. Див. також: Концепція Нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

- Необхідність охоплення ЗОО, орієнтованими на оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти на різних рівнях освіти, якнайширшого спектру предметів (освітніх галузей), серед яких, передусім, стратегічно значущих.

За визначення предметів (освітніх галузей), щодо яких здійснюється ЗОО навчальних досягнень здобувачів освіти, має бути враховано фактор «зворотного впливу» ЗОО на зміст освіти. Відтак ЗОО мають охоплювати якомога ширший спектр освітніх галузей (предметів) на кожному рівні, тим самим нівелюючи ризик зміщення деяких галузей на периферію, тобто коли певну галузь (предмет) майже не вивчають у ЗЗСО через те, що результати її (його) засвоєння не оцінюють у процесі ЗОО.

- Необхідність диференціації ЗОО з урахуванням специфічних чинників.

До чинників, які мають бути враховувані за впровадження ЗОО, можна віднести, наприклад, профілізацію змісту на рівні профільної середньої освіти, специфічні програми вивчення державної мови в ЗЗСО/класах із навчанням мовами корінних народів або національних меншин тощо.

- Необхідність отримання узгоджених даних за результатами ЗОО на різних рівнях повної загальної середньої освіти.

Для забезпечення цілісного бачення стану загальної середньої освіти та відстеження якісних змін у ній необхідно, щоб дані, отримувані на різних її рівнях, були придатні до агрегації в одній базі даних. Це тягне за собою щонайменше уведення «державного мінімуму» освітніх галузей (предметів), щодо яких проводяться ЗОО на всіх рівнях загальної середньої освіти.

- Необхідність створення й забезпечення функціонування єдиної бази даних результатів ЗОО з можливістю надання доступу до аналізу її даних зацікавленими суб'єктами.

На сьогодні значні масиви інформації розпорошені по різних базах, які часто складно не тільки інтегрувати, а й знайти. Так, якщо результати ЗНО за всі роки проведення цього оцінювання більшою або меншою мірою цілісно репрезентовані на сайті УЦОЯО, то дані двох циклів міжнародного порівняльного оцінювання учнів TIMSS (2007 р. та 2011 р.), у яких брала участь Україна, анкетування вчителів у межах міжнародного проекту TALIS (2017 р.), а також єдиного (якщо не брати до уваги моніторингове дослідження якості початкової освіти, проведеного УЦОЯО 2018 р.) загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової та базової освіти 2013 р. представлені доволі несистемно.

- Необхідність симбіотичного співіснування міжнародних, загальнодержавних і регіональних (локальних) моніторингових досліджень.

Дані, одержані за результатами моніторингових досліджень різного ступеня охоплення учнівської аудиторії, мають доповнювати, а не дублювати одне одного.

- Необхідність орієнтації на якнайширше використання ІКТ в оцінюванні результатів навчання здобувачів освіти.

Фактор неунікної й стрімкої цифровізації сучасного життя має бути врахований як за розробки інструментів ЗОО, так і за їх адміністрування, тобто мова йде про необхідність поступового переходу до проектування ЗОО на основі ІКТ.

- Необхідність розподілу повноважень і функцій між інституціями, задіяними на певних етапах до організації та проведення ЗОО, та забезпечення чіткої координації між цими інституціями, а також необхідність інституційного відокремлення функцій контролю (нагляду) та функцій забезпечення діяльності ЗЗСО.

На сьогодні має місце невизначеність у багатьох питаннях, що пов'язані з підготовкою й адмініструванням деяких елементів ЗОО.

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ, ПОКЛАДЕНІ В ОСНОВУ ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ЗОО В ДОКУМЕНТІ

Кожна країна доручає своїм ЗЗСО забезпечити можливість оволодіння здобувачами

освіти ключовими компетентностями щонайменше на рівні, визначеному державними стандартами. Просто навчати учнів недостатньо; ЗЗСО повинні довести зацікавленим сторонам, зокрема державним і місцевим органам влади, батькам і самим учням, що учні справді доклали всіх можливих зусиль для оволодіння освітніми програмами й досягли необхідного для повноцінного життя в сучасному світі рівня сформованості ключових компетентностей. Надійне та ефективне оцінювання прогресу учнів є критично важливим для виявлення успішності як окремих учнів, так і системи ЗЗСО загалом. Воно також може використовуватися для покращення якості освіти й освітньої діяльності ЗЗСО. Саме тому в основу викладених далі в документі пропозицій щодо формування вітчизняної системи ЗОО покладено такі основні принципи:

- забезпечення права кожного здобувача освіти на справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та добросовісне оцінювання результатів його навчання, здобутих незалежно від виду та форми здобуття освіти⁶;
- дотримання балансу між автономією ЗЗСО та загальнодержавними пріоритетами в галузі освіти;
- зосередження на освітніх галузях, визначальних для забезпечення подальшого навчального поступу здобувача освіти;
- стандартизування змісту, форм і порядку проведення ЗОО;
- забезпечення здобувача освіти та інших зацікавлених осіб (батьків, учителів, освітніх менеджерів) інформацією, необхідною для вибору та коригування індивідуальної освітньої траєкторії здобувача освіти;
- забезпечення повноти даних, отриманих за підсумками ЗОО, і можливості використання їх для формування як державної, так і локальної політики в галузі освіти та підвищення якості освіти⁷.

***

Цей документ підготовлений у рамках спільного проекту Міжнародного фонду «Відродження» та УЦОЯО «Посилення інституційної спроможності Українського центру оцінювання якості освіти». Тому наведені тут рекомендації значною мірою стосуються УЦОЯО й меншою – інших суб'єктів вітчизняної системи освіти.

---

⁶ Про повну загальну середню освіту : Проект Закону України. Ст. 17. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/30/20180428-zp-pro-pzso.docx>

⁷ **Примітка.** У документі питання особливостей оцінювання результатів навчання здобувачів окремих категорій здобувачів освіти (осіб з особливими освітніми потребами, учнів ЗПТО, студентів коледжів у частині здобуття ними повної загальної середньої освіти) не розглядалося. Воно потребує окремого дослідження.

РОЗДІЛ 1

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО МОДЕЛЕЙ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЕТАПІ ЗАВЕРШЕННЯ НИМИ ЗДОБУТТЯ ПОЧАТКОВОЇ, БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Чинне вітчизняне законодавство визначає обов'язкові та необов'язкові види ЗОО на рівні загальної середньої освіти.

Обов'язковою для всіх здобувачів освіти є ДПА на етапі завершення 4-го (початкова освіта), 9-го (базова освіта) та 11-го класу (повна загальна середня освіта), однак належні процедури проведення ДПА, що забезпечують отримання валідної інформації, реалізовані тільки на етапі завершення здобувачами освіти 11-го класу завдяки використанню в останні роки процедур ЗНО.

Основними особливостями ДПА після закінчення 4, 9, 11 класів є такі:

- охоплює переважну більшість учнів відповідних класів, крім учнів певних категорій (навчаються в спеціальних школах (класах), звільнені від проходження ДПА за станом здоров'я та ін.);
- проводиться з двох-трьох предметів, тобто не охоплює більшості предметів, що їх вивчав здобувач на відповідному рівні освіти;
- проводиться в письмовій формі;
- до 2013/2014 н. р. проводилася за завданнями, викладеними в збірниках завдань для ДПА, рекомендованих МОНУ, а з 2014/2015 н. р. – за завданнями, укладеними вчителями ЗЗСО самостійно;
- проводиться самими вчителями ЗЗСО, крім предметів, які проводяться у формі ЗНО на рівні 11-го класу;
- результати не враховують під час виставлення річних оцінок із предметів, із яких здобувач освіти проходив ДПА, однак вносять окремою графою до документів про освіту.

Необов'язкові ЗОО охоплюють певну вибірку здобувачів освіти, проводяться у формі різноманітних моніторингів національного (МДЯПО) або міжнародного рівня (PISA, TIMSS тощо). Однак ЗОО цієї групи на сьогодні є епізодичними та несистемними. Послідовна державна політика щодо їх проведення ще не сформована.

У цьому розділі увага зосереджена на питанні перспектив вибудови системи обов'язкових ЗОО.

1.1 ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ (ЗЗСО І СТУПЕНЯ)

Чинний порядок підсумкового оцінювання

На сьогодні підсумкове оцінювання результатів навчання здобувачів початкової освіти на етапі закінчення початкової школи здійснюється у формі ДПА, яка, за чинним законодавством, проводиться виключно з метою моніторингу якості освітньої діяльності ЗЗСО⁸.

Типово в останні роки випускники початкової школи складали ДПА з двох-трьох предметів (так, у 2017/2018 н. р. випускники складали ДПА з двох предметів (українська

---

8 Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Ст. 12. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

мова та математика), а в ЗЗСО/класах із навчанням мовами національних меншин третім предметом ДПА могла бути мова відповідної національної меншини, рішення про включення якої як третього предмета приймалося шкільною педагогічною радою⁹) у формі лише письмових контрольних робіт тривалістю 35 хвилин кожна. Відповідні контрольні роботи з 2014 р. укладають учителі ЗЗСО відповідно до затверджених МОНУ орієнтовних вимог до змісту атестаційних завдань.

Чинну практику проведення ДПА на рівні початкової освіти не можна вважати задовільною з багатьох причин, головною серед яких є те, що таке оцінювання не дає системної, порівнюваної, об'єктивної інформації про стан початкової освіти. З огляду на це гостро стоїть потреба в модернізації підсумкового оцінювання на рівні початкової освіти.

Відповідна модернізація має забезпечити, щоб підсумкове оцінювання:

- було справедливим і рівним щодо всіх випускників, що можливо лише за умови його стандартизації (уніфікований зміст, процедури) й одночасного врахування специфічних аспектів (наприклад оцінювання оволодіння державною мовою учнями-представниками корінних народів і національних меншин);
- забезпечувало якомога повніше віддзеркалення підсумків чотирирічного навчання відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти, що можливе, зокрема, за використання і письмових, і усних атестаційних завдань;
- надавало порівнювані результати оцінювання в різних ЗЗСО по всій країні;
- передбачало систематичне збирання й агрегування інформації про результати на рівні об'єднаних територіальних громад, районів, областей і держави загалом, завдяки чому б реалізувало функцію з моніторингу якості освіти;
- забезпечувало можливість зворотного зв'язку із ЗЗСО й тим самим впливало на зміст освітнього процесу в початковій школі, адже функцією підсумкового оцінювання на етапі закінчення здобувачами освіти початкової школи передусім є показати національний стандарт учителю, учню, батькам.

Ці позиції визначили модель ЗОО, основні характеристики якої означені далі.

СТАТУС І ЦІЛІ ПРОПОНОВАНОЇ МОДЕЛІ ОЦІНЮВАННЯ

Статус

Підсумкове оцінювання результатів навчання здобувачів початкової освіти на етапі закінчення початкової школи повинно мати статус ДПА, функцією якої є контроль відповідності результатів навчання здобувачів вимогам, визначеним у Державному стандарті початкової освіти та/або типових освітніх програмах.

При цьому результати ДПА не можуть бути підставою для обмеження права випускників початкової школи переходити на наступний рівень – рівень базової середньої освіти, а також не можуть бути використані для їх ранжування з метою відбору в різнорівневі класи гімназій. Тобто ДПА в початковій школі не може бути «тестом високих ставок», результати якого суттєво впливають на подальшу освітню траєкторію учнів.

Цілі

Цілями підсумкового оцінювання має бути:

- 1) встановлення відповідності результатів навчання здобувачів початкової освіти вимогам, визначеним у Державному стандарті початкової освіти та/або типових освітніх програмах;
- 2) отримання інформації про стан системи початкової освіти для подальшого аналізу цієї інформації й ухвалення відповідних рішень на різних рівнях управління освітою з метою підтримки вчителів початкової школи та корекції діяльності ЗЗСО, інформування батьків і широкої громадськості.

---

9 Лист МОН від 31.01.2018 р. № 1/9-66 «Про організоване завершення 2017/2018 н. р. та особливості проведення ДПА у закладах загальної середньої освіти». URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/59229/;
Лист МОН від 27.03.2018 р. № 1/9-185 «Щодо проведення державної підсумкової атестації у закладах загальної середньої освіти в 2017/2018 навчальному році». URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/60397/

ФОРМАТ ОЦІНЮВАННЯ ЗА КРИТЕРІЄМ «ВНУТРІШНЄ/ЗОВНІШНЄ»

Задля забезпечення комфортних умов для здобувачів початкової освіти як специфічної вікової групи ДПА варто проводити в ЗЗСО, де учні/учениці навчаються, силами педагогічних працівників, які навчали відповідних учнів/учениць. Разом із тим інструменти й процедури для ДПА мають бути розроблені централізовано, наприклад УЦОЯО у співпраці з ІМЗО.

Таким чином, ДПА на рівні початкової школи постає як внутрішнє оцінювання з окремими елементами ЗНО. Часткова зовнішність ДПА передбачає стандартизацію змісту, процедур проведення й збирання даних.

Доконечність запровадження елементів зовнішності в процедуру ДПА на рівні початкової школи зумовлена необхідністю отримання державою об'єктивних даних щодо досягнення випускниками початкової школи по всій країні вимог Державного стандарту початкової школи в умовах автономії ЗЗСО, визначеної чинним Законом «Про освіту», а також стратегічними положеннями концепції НУШ, яка передбачає можливості для ЗЗСО формувати власні підходи до здійснення освітньої діяльності, зокрема й у частині змістового наповнення курсів.

ПРЕДМЕТИ (ОСВІТНІ ГАЛУЗИ) ТА МОВА ОЦІНЮВАННЯ

Визначальним для успішного навчального поступу здобувача освіти, як доведено багатьма поважними дослідженнями¹⁰, є вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною мовою та сформованість математичної компетентності. З огляду на це підсумкове оцінювання випускників початкової школи має проводитися передусім із цих предметів (освітніх галузей¹¹) (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Перелік предметів (освітніх галузей) ДПА випускників початкової школи

ПРЕДМЕТИ (ОСВІТНІ ГАЛУЗИ) В ЗЗСО/КЛАСАХ ІЗ НАВЧАННЯМ	
українською мовою	мовами відповідних корінних народів і національних меншин
☐ Українська мова ☐ Математика	☐ Українська мова ☐ Математика ☐ Мова відповідного корінного народу або національної меншини

З огляду на специфіку пропонованих предметів (освітніх галузей), а також на норми чинного законодавства стосовно мов навчання в початковій школі (ст. 7 Закону України «Про освіту»), ДПА з української мови, мови відповідного корінного народу та національної меншини має проводитися відповідною мовою, а з математики – мовою навчання.

Варто зазначити, що у зв'язку з таким варіантом розв'язання питання мови ДПА перед інституцією, яка має централізовано розробляти інструменти оцінювання, постає проблема як створення завдань для оцінювання з різних мов, так і забезпечення перекладу завдань із математики мовами відповідного корінного народу або національної меншини.

У більш віддаленій перспективі може бути розглянутий варіант доповнення вказаного вище переліку предметів (освітніх галузей) природничою освітньою галуззю, що

¹⁰ Див., напр.: Programme for International Student Assessment (PISA) (2018). URL: <http://www.oecd.org/pisa/>; TIMSS & PIRLS International Study Center (2018). URL: <https://timssandpirls.bc.edu/>.

¹¹ Див.: Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: постанова КМУ від 21.02.2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>

забезпечить якнайповніше охоплення ДПА на рівні початкової освіти основних галузей, що мають ключове значення для подальшого навчального поступу здобувача освіти. Крім цього, уведення на рівні початкової школи ДПА з природничої освітньої галузі забезпечить більш послідовне проведення домінуючих освітніх ліній крізь усі рівні освіти (початкову, базову середню, профільну середню).

ЗМІСТ ЗАВДАНЬ І ФОРМА (УСНА/ПИСЬМОВА) ОЦІНЮВАННЯ

Оскільки ДПА є формою контролю відповідності досягнень здобувача освіти вимогам, установленим Державним стандартом початкової освіти та/або типовим освітнім програмам, зміст завдань ДПА має відповідати опису загальних результатів навчання здобувачів початкової освіти, наведеному в згаданих документах. Такий підхід забезпечить компетентизацію завдань ДПА, адже чинний Державний стандарт початкової освіти послідовно ґрунтується на компетентнісній парадигмі освіти, визначеній концепцією НУШ.

Компетентнісний характер завдань певною мірою сам по собі здатний унеможливити формування ситуації, за якої навчання в початковій школі, зокрема в останньому її класі, перетвориться на звичайне «натягування» до складання ДПА. Однак, щоб повністю запобігти подібним ризикам, оцінювання на етапі закінчення початкової школи має здійснюватися з використанням широкого спектру форм і форматів завдань, а також передбачати можливість циклічної зміни відповідних форм і форматів від року до року. Ідеться про те, що, наприклад, для оцінювання рівня сформованості у випускників початкової школи умінь і навичок письмової взаємодії мають пропонуватися завдання на написання і творів різних типів, і різних типів листів, і рекламних буклетів та оголошень, і статей до газети, і рецензій/оглядів за прочитаним текстом/текстами тощо. Відповідні переліки форм і форматів завдань мають заздалегідь доводитися до відома вчителів, батьків, учнів/учениць, щоб забезпечити чітке й однозначне розуміння ними того, що будь-який із цих видів роботи може стати частиною підсумкового оцінювання, а отже, кожному з них повинна бути приділена увага в процесі навчання в початковій школі поза тим, що саме буде запропоновано під час ДПА в конкретний рік.

Крім компетентнісної орієнтації, ДПА має також ураховувати специфіку мов навчання в ЗЗСО/класах. З огляду на те, що обов'язкові результати навчання з української мови та літератури в Державному стандарті початкової освіти різняться для учнів/учениць, які здобувають її в ЗЗСО/класах із навчанням українською мовою, і для учнів/учениць, які здобувають її в ЗЗСО/класах із навчанням мовами відповідних корінних народів або національних меншин, ДПА з української мови для цих категорій здобувачів має передбачати певною мірою різний зміст¹².

Щодо форми (усної чи письмової) ДПА, то перелік загальних результатів навчання, які визначені засадничими програмовими документами для початкової освіти, переконує в доцільності проведення ДПА з мов – в усній і письмовій формах, а з математики – лише в письмовій.

Уведення усної частини як складника ДПА з мов передбачає збільшення часу на проведення ДПА, а відтак тягне за собою низку питань щодо процедур проведення усних оцінювань, оплати роботи вчителів тощо.

ОРГАНІЗАЦІЯ Й ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ

Із метою забезпечення реалізації принципу стандартизування завдання для ДПА, процедури адміністрування, перевірки завдань і визначення результатів має розробляти зовнішня щодо ЗЗСО інституція. Такою інституцією передусім може бути УЦОЯО в співпраці з ІМЗО. Водночас усі процеси, пов'язані з проведенням ДПА безпосередньо в ЗЗСО, мають здійснювати самі ЗЗСО. Це, як було зазначено вище, пов'язано з віковими

¹² Примітка. Загальна характеристика орієнтовного обсягу змісту завдань ДПА представлена в Додатку Б цього документа.

особливостями випускників початкової школи та необхідністю забезпечення максимально комфортних умов для них.

За часом ДПА має відбуватися у квітні–травні відповідно до графіка, затвердженого МОНУ. Разом із тим із метою формування позитивного ставлення до ДПА з боку здобувачів освіти та їхніх батьків, а також для забезпечення можливості здійснення вчителями корекційних заходів доцільним бачиться за три місяці (початок другого семестру) до визначених МОНУ термінів проведення основної сесії ДПА проводити пробну сесію ДПА. При цьому участь у пробній сесії має бути добровільною.

Для проведення ДПА в ЗЗСО має утворюватися атестаційна комісія. До її складу можуть входити, крім учителів, які навчали учнів/учениць випускного класу, представники адміністрації (наприклад директор ЗЗСО), учителі-предметники базової школи. Крім того, за бажанням ЗЗСО, до роботи в комісії можуть бути залучені вчителі інших ЗЗСО.

Розроблені УЦОЯО інструменти й процедурні документи мають надходити до ЗЗСО онлайн за посередництва системи НОЕП. Доступ до цих документів атестаційна комісія ЗЗСО повинна отримувати в день проведення ДПА з використанням ключа доступу до кабінету в системі НОЕП. Після їх завантаження комісія має забезпечити тиражування завдань у необхідних кількостях і безпосереднє адміністрування ДПА у своєму ЗЗСО.

Перевірку виконаних випускниками початкової школи завдань і визначення результатів мають здійснювати члени атестаційної комісії чітко за критеріями й схемами, розробленими УЦОЯО. Зовнішнього контролю за якістю перевірки на рівні початкової школи не передбачено. Разом із тим ЗЗСО за власним бажанням можуть надавати самостійно оцінені роботи до РЦОЯО, у такий спосіб виявляючи добру волю до співпраці й засвідчуючи відкритість і прозорість своєї роботи. У свою чергу РЦОЯО має впродовж року забезпечити повторну перевірку отриманих у такий спосіб від ЗЗСО робіт і зворотний зв'язок із ЗЗСО, запропонувавши об'єктивну оцінку якості перевірки й рекомендації щодо її підвищення. Результати повторної перевірки, здійсненої РЦОЯО, не мають впливати на результати, які отримали учні/учениці за підсумками внутрішнього оцінювання членами атестаційної комісії ЗЗСО. Крім того, висновки РЦОЯО не повинні використовуватися ЗЗСО для вжиття заходів адміністративного впливу до членів атестаційної комісії. Разом із тим добровільна взаємодія ЗЗСО з РЦОЯО може братися до уваги ДСЯО під час проведення інституційного аудиту як свідчення зацікавленості ЗЗСО у формуванні якісної системи внутрішнього оцінювання своєї освітньої діяльності.

Результати ДПА мають бути введені до системи НОЕП¹³ учителями ЗЗСО, які забезпечували перевірку робіт, за процедурами, розробленими УЦОЯО.

НАКОПИЧЕННЯ, ОБРОБЛЕННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ ОЦІНЮВАННЯ

Уведені силами ЗЗСО дані за підсумками ДПА централізовано мають бути оброблені УЦОЯО й за встановленими процедурами стати частиною даних НОЕП.

Доступ до даних в системі НОЕП отримують:

- до персоніфікованих даних – здобувач початкової освіти, його батьки (кількість балів за роботу загалом і кожне завдання окремо); керівник ЗЗСО (підсумкові оцінки, а також узагальнені дані щодо результатів здобувачів із можливістю подальшого внутрішнього аналізу (за окремими темами, категоріями, групами тощо));
- до деперсоніфікованих даних – управлінці в галузі освіти та зареєстровані користувачі системи НОЕП.

Результати ДПА слугують підставою для внесення в свідоцтво досягнень запису *«Досягнув/досягнула рівня стандарту з... (назва предмета (освітньої галузі))»* або *«Не досягнув/не досягнула рівня стандарту з... (назва предмета (освітньої галузі))»*. Крім цього, до свідоцтва досягнень мають уноситися автоматично згенеровані системою НОЕП

¹³ Примітка. Під результатами ДПА, які ЗЗСО вводить у систему ЕОП, маються на увазі не лише оцінки випускників початкової школи, а й дані щодо виконання учнями/ученицями всіх завдань. Ця інформація далі буде використана для формування НІНОР-ДПА.

словесні описи щодо конкретних результатів випускника початкової школи за кожним із предметів (освітніх галузей), щодо яких проводилася ДПА. Ці описи мають містити інформацію щодо компетентностей, визначених Державним стандартом початкової освіти, і рівнів оволодіння ними конкретним випускником, акцентуючи як на позитивних досягненнях (наприклад, *на високому рівні володіє..., уміє..., здатен...; на достатньому рівні сформовані вміння... тощо*), так і на недопрацюваннях (наприклад, *на низькому рівні оволодів..., потребує посиленої додаткової роботи з... тощо*). Такі описи надалі слугуватимуть джерелом інформації, з одного боку, для самих здобувачів та їхніх батьків, а з іншого, – для вчителів, які навчали цих здобувачів, а також для вчителів гімназій, які будуть із цими учнями/ученицями працювати надалі. Описові характеристики досягнень випускника початкової школи можуть бути представлені й у кількісному вираженні.

Оцінки (описові й кількісні) за підсумками ДПА не мають розглядатися як річні. Відповідні записи у свідоцтві досягнень мають подаватися окремими графами.

Видача свідоцтва досягнень є визнанням факту завершення здобуття початкової освіти відповідною особою (здобувачем).

Дані, уведені в систему НОЕП, в агрегованому вигляді стосовно завдань до предметів (освітніх галузей) ДПА, статистичних і змістових характеристик цих завдань, мають бути доступні широкому колу осіб, передусім учителям початкової школи, забезпечуючи поширення досвіду якісного оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової освіти.

СУБ'ЄКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ

Для реалізації запропонованої моделі оцінювання присутньою є скоординована діяльність таких суб'єктів: МОНУ; УЦОЯО та РЦОЯО; ІМЗО; НАПНУ; ППО, ЗЗСО. Кожен із визначених суб'єктів задіяний на певному етапі підготовки та проведення ДПА.

До функцій МОН належить: затвердження Порядку проведення ДПА здобувачів початкової освіти; визначення термінів проведення ДПА; ухвалення відповідних рішень щодо державної політики на підставі даних про стан системи початкової освіти, отриманих за результатами ДПА.

До функцій УЦОЯО належить: розроблення інструментів оцінювання, що використовуються під час проведення ДПА, процедур проведення ДПА на базі ЗЗСО, схем оцінювання усних і письмових завдань та визначення результатів; агрегація даних, надісланих ЗЗСО за підсумками проведення ДПА; участь у наповненні НОЕП.

До функцій РЦОЯО належить: участь у розробленні інструментів і процедур оцінювання, що використовуються під час проведення ДПА; консультування ЗЗСО щодо процедур проведення ДПА; методична підтримка процесу введення даних відповідальними особами ЗЗСО до бази даних результатів ДПА.

До функцій ДСЯО належить: робота із ЗЗСО із забезпечення якості освіти.

До функцій ІМЗО належить: надання консультативної підтримки УЦОЯО в підготовці інструментів і процедур оцінювання, що використовуються під час проведення ДПА; аналіз даних, уведених ЗЗСО за підсумками проведення ДПА; участь у створенні контенту НОЕП.

До функцій НАПНУ належить: проведення експертизи якості інструментів і процедур ДПА; науково-методичний супровід процесу підготовки інструментів і процедур ДПА; вироблення моделей аналізу даних ДПА для цілей моніторингу.

До функцій ППО належить: навчання вчителів з питань теорії й практики стандартизованих оцінювань; підготовка вчителів до стандартизованого застосування схем оцінювання усних і письмових завдань ДПА; методичний супровід процесу введення даних ЗЗСО до бази даних результатів ДПА.

До функцій ЗЗСО належить: організація заходів, спрямованих на формування в здобувачів початкової освіти та їхніх батьків позитивного сприйняття ДПА; тиражування матеріалів для проведення ДПА; участь у заходах, організовуваних РЦОЯО та ППО, із

підготовки вчителів до проведення ДПА; адміністрування ДПА; перевірка робіт здобувачів початкової освіти й визначення результатів ДПА; уведення результатів до бази даних результатів ДПА відповідно до встановлених УЦОЯО параметрів із забезпеченням деперсоніфікації результатів ДПА; підготовка й видача випускникам свідоцтва досягнень; аналіз результатів ДПА для внутрішнього оцінювання інституційної спроможності, коригування власних освітніх програм, удосконалення форм і методів навчання й оцінювання в початковій школі; підтримання зворотного зв'язку із УЦОЯО, РЦОЯО щодо можливих напрямів удосконалення інструментів і процедур проведення ДПА; застосування НОЕП для підвищення якості початкової освіти.

ОЦІНКА НЕОБХІДНИХ РЕСУРСІВ

Зважаючи на те, що імплементація реформи, передбаченої концепцією «Нової української школи», уже перебуває на сьогодні в активній стадії, ресурси й заходи, схарактеризовані нижче, мають бути актуалізовані в найближчій перспективі (2–3 роки), щоб забезпечити реалізацію орієнтовно такої програми введення в дію запропонованої моделі:

2019 р. – розроблена й прийнята нормативна база стосовно основних аспектів запропонованої моделі.

2020 р. – розроблене й апробоване програмне забезпечення для надсилання/збирання даних, інструкції з уведення даних тощо; апробовано потенціал НОЕП; розроблені й апробовані завдання та схеми їх перевірки, оцінювання, визначення результатів; проведено інтенсивне навчання вчителів щодо нових процедур ДПА.

2021 р. – апробація моделі ДПА на вибірці ЗЗСО, зокрема й тих, які беруть участь у пілоті НУШ.

2022 р. – повноцінне проведення ДПА за новою моделлю.

Інституційні та кадрові ресурси

Покладання функцій щодо розроблення інструментів і процедур, підтримання бази даних ДПА на УЦОЯО зумовлює необхідність створення в межах цієї інституції нової структурної одиниці (відділу) у складі щонайменше 5 фахівців, а саме: начальник відділу; методист – 3 штатні одиниці; провідний спеціаліст – 1 штатна одиниця. Крім того, в інших відділах УЦОЯО та відповідних відділах РЦОЯО має бути збільшено кількість фахівців з урахуванням потреб зі створення інструктивно-методичних матеріалів, збору та обробки додаткових масивів інформації. Таким чином, штатно-посадовий розпис УЦОЯО має бути збільшений щонайменше на 10 штатних одиниць. Створення нової структурної одиниці в межах УЦОЯО зможе розв'язати проблему наповнення банку завдань якісними матеріалами для оцінювань на рівні початкової школи за умови залучення відповідальних і кваліфікованих авторів та експертів до розробки таких завдань.

Поряд із цим постає потреба в доповненні штатної структури РЦОЯО фахівцями, які опікуватимуться роботою із ЗЗСО з питань підготовки й проведення ДПА на рівні початкової школи, а також фахівцями, які організовуватимуть роботу з повторної перевірки робіт ДПА, наданих ЗЗСО.

У свою чергу на заклади вищої педагогічної освіти, ППРО, а також незалежні інституції має бути покладена відповідальність за комплексне навчання вчителів із питань теорії та практики стандартизованих оцінювань, а також оцінювання усних і письмових робіт ДПА за процедурами, розробленими УЦОЯО в співпраці з ІМЗО.

Крім того, важливим є забезпечення самих ЗЗСО кадрами, які будуть сприяти введенню даних результатів ДПА на належному рівні фаховості, а також, за умови відповідної підготовки, надавати консультативну допомогу вчителям у питаннях інтерпретації статистичних і психометричних характеристик завдань, використаних у процесі проведення ДПА й оприлюднених в системі НОЕП.

Фінансові ресурси

Упровадження моделі передбачає збільшення видатків державного бюджету та місцевих бюджетів для фінансування інституцій, задіяних на різних етапі організації та проведення ДПА. Зокрема збільшення фінансування буде зумовлене потребою в оплаті таких видів робіт: розроблення завдань, схем їх оцінювання; рецензування й апробація завдань; тиражування матеріалів ДПА; адміністрування ДПА; оплата праці учителів із перевірки робіт (у разі, якщо відповідні функції не будуть нормативно чітко визначені як частина функцій учителя початкових класів); забезпечення підвищення кваліфікації вчителів; створення та забезпечення функціонування НОЕП; проведення інформаційних кампаній і виготовлення й поширення соціальної реклами, спрямованих на забезпечення позитивного сприйняття ДПА здобувачами початкової освіти, батьками, освітянами; підвищення технічного (комп'ютерного) забезпечення ЗЗСО; проведення аналітичних досліджень результатів ДПА на рівні початкової освіти.

Інформаційні ресурси

Досягнення впровадженням ДПА на рівні початкової школи поставлених цілей можливе за умови належного інформування учнів початкової школи, учителів і батьків. Проблемі забезпечення якісного інформування на рівні початкової школи має бути приділена особлива увага з огляду на те, що оцінюванню підлягає специфічний з погляду вікових і психологічних особливостей контингент здобувачів освіти, а також на те, що учительська й батьківські аудиторії є особливо суб'єктивно заангажованими, адже вчитель початкової школи є, фактично, єдиним, хто навчав учнів, а батьки – дуже часто мають завищені очікування від власних дітей.

Технічні ресурси

Суттєвим викликом, що стоїть на шляху запровадження пропонованої моделі ДПА, є розроблення й запуск НОЕП. Для цього потрібні серйозні кадрові ресурси (розроблення програмного забезпечення, підтримки й адміністрування системи, забезпечення безперебійного доступу до неї здобувачів освіти, їхніх батьків, учителів, адміністраторів ЗЗСО, управлінців у галузі освіти та інших зацікавлених користувачів), а також технічні (починаючи від належного забезпечення ЗЗСО комп'ютерною технікою, оргтехнікою й закінчуючи забезпечення безперебійного доступу до потужного Інтернету). До технічно складних і водночас політично важливих завдань належить завдання із забезпечення конфіденційності збираних за підсумками ДПА даних.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНОДАВСТВА

Запровадження пропонованої моделі ЗОО на рівні початкової освіти пов'язане з необхідністю внесення певних змін до чинних нормативно-правових актів або до розроблених проектів нормативно-правових актів, а також розроблення додаткових актів для регулювання окремих етапів ДПА, зокрема першочерговим завданням є внесення змін до п. 8 ст. 12 Закону України «Про освіту», де визначено, що *«ДПА здобувачів початкової освіти здійснюється лише з метою моніторингу якості освітньої діяльності закладів освіти та/або якості освіти»*. Пропонована зміна полягатиме в законодавчому закріпленні статусу оцінювання, що проводять на етапі закінчення здобувачами початкової освіти, як повноцінного ДПА, основною метою якого є встановлення відповідності результатів навчання здобувачів початкової освіти державним вимогам.

1.2 ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ГІМНАЗІЇ (ЗЗСО ІІ СТУПЕНЯ)

Чинний порядок підсумкового оцінювання

Чинним законодавством передбачено, що на етапі здобуття базової середньої освіти випускники гімназії оцінюються шляхом ДПА, яка може здійснюватися в різних формах,

визначених законодавством, зокрема у формі ЗНО. Разом із тим законодавство не визначає мету проведення ДПА здобувачів цього рівня загальної середньої освіти.

Станом на 2018 р. наприкінці 9 класу ДПА проводилася самими ЗЗСО лише в письмовій формі з трьох предметів: українська мова; математика; предмет за вибором педагогічної ради ЗЗСО. У ЗЗСО з навчанням або вивченням мов національних меншин третім предметом ДПА могла бути мова національної меншини або інтегрований курс «Література». Завдання для проведення ДПА уклали вчителі ЗЗСО відповідно до затверджених МОН орієнтовних вимог до змісту атестаційних завдань¹⁴.

У такому вигляді, як нині, ДПА на рівні базової освіти не здатна належним чином виконувати покладені на неї функції, зокрема й через причини, означені у звіті ОЕСР (див. **Додаток А**), хоча на сьогодні є значний запит на виконання нею не лише її основної функції (визначення відповідності досягнень випускників вимогам Державного стандарту), а й кількох побічних, не менш важливих завдань, наприклад, слугувати каталізатором особливої уваги здобувачів базової середньої освіти до певних освітніх галузей.

З огляду на це важливим є, як і у випадку підсумкових оцінювань на рівні початкової школи, забезпечення можливості того, щоб ДПА випускників гімназії почала ефективно виконувати свою основну функцію – сертифікацію здобуття відповідного рівня освіти. Крім того, вона повинна надавати об'єктивну інформацію щодо якості базової середньої освіти всім зацікавленим суб'єктам освітнього процесу – як самим надавачами освітніх послуг, так і здобувачам освіти та їхнім батькам, менеджерам освіти, освітнім політикам, широкій громадськості.

Означені позиції зумовили появу двох потенційно можливих моделей підсумкового оцінювання, які можуть бути реалізовані на рівні базової середньої освіти. Основні характеристики цих моделей означені далі.

СТАТУС І ЦІЛІ ПРОПОНОВАНИХ МОДЕЛЕЙ ОЦІНЮВАННЯ

Статус

Оцінювання результатів навчання здобувачів базової середньої освіти на етапі закінчення гімназії повинно мати статус ДПА, основним завданням якої є з'ясування відповідності результатів навчання випускників гімназій вимогам Державного стандарту базової середньої освіти¹⁵.

Результати оцінювання можуть бути підставою для переведення чи зарахування випускників гімназії до профільного ліцею академічного чи професійного спрямування, продовження навчання в закладах фахової передвищої освіти (училищах, коледжах тощо) або для забезпечення конкурсного відбору до цих закладів за умови наявності конкурсу на відповідні профілі в цих закладах освіти.

Крім того, дані щодо результатів ДПА за курс базової середньої освіти можуть бути використані під час проведення інституційного аудиту як одного з параметрів оцінювання освітньої діяльності ЗЗСО або для створення внутрішньої системи забезпечення якості освіти ЗЗСО.

Цілі

Цілями оцінювання має бути:

1) встановлення відповідності результатів навчання здобувачів базової середньої освіти вимогам Державного стандарту базової середньої освіти та/або очікуваним результатам навчання, визначеним типовими освітніми програмами;

14 Лист МОН від 31.01.2018 р. № 1/9-66 «Про організоване завершення 2017/2018 н. р. та особливості проведення ДПА у закладах загальної середньої освіти». URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59229/.

15 **Примітка.** Державний стандарт базової освіти, заснований на положеннях концепції «Нова українська школа», нині перебуває на стадії підготовки. Пропозиції, що викладені в цьому підрозділі, певною мірою орієнтовані на зміни, що будуть зумовлені прийняттям у майбутньому нового стандарту.

2) надання здобувачам освіти та їхнім батькам, а також іншим зацікавленим суб'єктам об'єктивної інформації про навчальні можливості й здобутки конкретного учня/учениці;

3) одержання інформації про загальний рівень базової середньої освіти з метою подальшого її використання для визначення шляхів підвищення якості освітньої діяльності та прийняття обґрунтованих рішень щодо напрямів розвитку базової середньої освіти.

ФОРМАТ ОЦІНЮВАННЯ ЗА КРИТЕРІЄМ ВНУТРІШНЄ/ЗОВНІШНЄ

На рівні базової середньої освіти потенційно прийнятним може бути проведення ДПА за такими двома моделями:

1) у форматі, який передбачає майже повне збереження чинної практики організації та проведення ДПА як шкільного іспиту, коли оцінювання забезпечує сам ЗЗСО, використовуючи самостійно розроблені інструменти оцінювання учнів/учениць відповідно до встановлених МОНУ вимог, процедур і критеріїв. Єдиною відмінністю цієї моделі від нині чинної буде те, що всі дані, які стосуються результатів ДПА, будуть агрегуватися до НОЕП, що забезпечить можливість подальшого їх аналізу й вироблення рекомендацій щодо підвищення якості освіти;

2) у форматі, який передбачає поєднання ЗНО та внутрішнього шкільного іспиту. Згідно з цією моделлю, за процедурами ЗНО здійснюється оцінювання з двох предметів: українська мова і література та математика як наскрізних освітніх галузей в оцінюванні навчальних досягнень учнів/учениць на всіх рівнях повної загальної середньої освіти. За процедурами внутрішнього шкільного іспиту здійснюється оцінювання учнів з інших предметів, передбачених типовою освітньою програмою. Ця модель зможе забезпечити, з одного боку, збереження довіри до ЗЗСО в оцінюванні своїх вихованців, а з іншого, – одержання об'єктивних і цілісних даних щодо якості базової середньої освіти, а також створення рівних умов доступу випускників гімназій до подальшого навчання для здобуття повної загальної середньої освіти на рівні профільного навчання або фахової передвищої освіти. Такий підхід загалом відповідає концепції «Нова українська школа», якою передбачено зокрема «створити систему незалежного оцінювання результатів навчання за курс базової середньої освіти»¹⁶.

ПРЕДМЕТИ (ОСВІТНІ ГАЛУЗІ) ОЦІНЮВАННЯ

Відповідно до означених вище моделей нижче представлено два варіанти переліку освітніх галузей (предметів)¹⁷, щодо рівня оволодіння якими доцільно проводити ДПА випускників гімназій (таблиця 2).

Таблиця 2

Перелік предметів (освітніх галузей) ДПА випускників гімназій

ВАРІАНТ 1 (у форматі внутрішнього шкільного оцінювання)	ВАРІАНТ 2 (у форматі поєднання ЗНО та внутрішнього шкільного оцінювання)
---	--

16 Розпорядження КМУ від 14.12.2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>.

17 Див.: Постанова КМУ від 23.11.2011 р. № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.

Обов'язкові освітні галузі (предмети) ¹⁸	Освітні галузі (предмети) на вибір учня або ЗЗСО	Обов'язкові освітні галузі (предмети)	Освітні галузі (предмети) на вибір учня або ЗЗСО ¹⁹
☐ Мовно-літературна освітня галузь (українська мова і література) ☐ Мовно-літературна освітня галузь (іноземна мова) ☐ Математична освітня галузь ☐ Природнича освітня галузь (один предмет за вибором) ☐ Громадянська та історична освітня галузь (один предмет за вибором)	☐ Інші освітні галузі (один предмет) ²⁰	☐ Мовно-літературна освітня галузь (українська мова і література) ☐ Математична освітня галузь ☐ Природнича освітня галузь (комплексний іспит) ☐ Громадянська та історична освітня галузь (комплексний іспит)	☐ Інші освітні галузі (один предмет) ²¹

Обидва варіанти, хоч і за різними форматами, передбачають оцінювання рівня мовно-літературної (українська мова та література) та математичної (математика) компетентностей випускників. Це надає можливість отримати порівнювані дані про динаміку досягнень здобувачів освіти стосовно цих наскрізних предметів (освітніх галузей), щодо яких у цьому документі запропоновано проводити ДПА на етапі здобуття і початкової, і повної загальної середньої освіти.

Крім того, обидва варіанти передбачають іспити з природничої та громадянської й історичної освітніх галузей, але в різних обсягах охоплення змісту: у варіанті 1 – це один предмет за вибором; у варіанті 2 – це комплексний іспит, який охоплює основні предметні галузі знань, що вивчалися учнями як окремі предмети або інтегровані курси відповідно до певної освітньої галузі (природничої чи історичної і громадянської).

Доцільність використання іспитів комплексного характеру у варіанті 2 мотивована тим, що на рівні базової середньої освіти закладаються основи предметних компетентностей, серед яких природничі науки (біологія, фізика, хімія, географія, екологія тощо), історія й громадянська освіта (історія України, всесвітня історія, основи правознавства тощо), що є визначальними у формуванні світогляду сучасної людини. Тому обмежитися якимось одним предметом було б недоцільно, оскільки це не дає можливості оцінити цілісність природничо-наукових або суспільствознавчих знань випускника гімназії.

Обидва варіанти також передбачають іспит за вибором учня/учениці або ЗЗСО, що уможливорює врахування фактору варіативності освітніх програм ЗЗСО, а також пізнавальних інтересів і здібностей учнів/учениць. Цей іспит розширює коло базових предметів, із яких можна оцінити навчальні досягнення учнів. У разі ігнорування цієї опції

¹⁸ **Примітка.** ЗЗСО напередодні проведення інституційного аудиту може подати заявку до УЦОЯО на проведення ДПА у формі ЗНО для отримання об'єктивних даних, які можуть бути використані ЗЗСО для вжиття доцільних заходів у разі виявлення проблем.

¹⁹ **Примітка.** Учень обирає предмет в гімназії, де немає поглибленого вивчення якогось предмета (освітньої галузі), натомість ЗЗСО обирає, якщо в ньому передбачені предмети поглибленого вивчення.

²⁰ **Примітка.** Якщо в гімназії передбачені декілька предметів із поглибленим вивченням або вивчається мова корінного народу чи національної меншини, то ця гімназія має обрати якийсь один предмет.

²¹ **Примітка.** Див. попередню примітку.

поза увагою можуть залишитися важливі освітні галузі (наприклад ті, що вивчаються поглиблено, або іноземна мова, інформатика, технології, мистецтво тощо). Такий іспит дає можливість перевірити освітні результати учнів/учениць, які навчалися за освітніми програмами з поглибленим вивченням окремих предметів.

Уведення опції «предмет за вибором» дає можливість перевірити рівень оволодіння практично всіма ключовими компетентностями та наскрізними змістовими лініями Державного стандарту базової середньої освіти. Це також надає можливість задовольнити потреби ЗЗСО з навчанням мовами відповідних корінних народів і національних меншин в оцінюванні досягнень учнів/учениць щодо володіння ними рідною мовою.

Варіант 1 передбачає також проведення ДПА з іноземної мови як обов'язкового іспиту. Доцільність проведення ДПА з іноземної мови зумовлена тим, що оцінювання здобутків із цього предмета передбачено як обов'язкове на етапі завершення здобуття повної загальної середньої освіти. Завдяки ДПА з іноземної мови на етапі закінчення гімназії забезпечується можливість порівняння проміжних результатів навчання з кінцевими. Варіантом 2 оцінювання іншомовної компетентності передбачене лише для учнів/учениць, які навчалися за освітніми програмами з поглибленим вивчення іноземної мови, оскільки нинішній стан вивчення іноземної мови, особливо в школах сільської місцевості, незадовільний через недостатню мотивацію окремих учнів/учениць до оволодіння іноземною мовою та через відсутність фахових учителів.

ДПА випускників гімназії проводиться державною мовою (крім іноземної мови).

ЗМІСТ ЗАВДАНЬ І ФОРМА (УСНА/ПИСЬМОВА) ОЦІНЮВАННЯ

Зміст завдань ДПА за обома моделями орієнтований на вимоги Державного стандарту базової середньої освіти. Тому завдання розробляються на основі компетентнісного підходу з урахуванням особливостей формування ключових компетентностей певною освітньою галуззю.

Так, оскільки комунікативна компетентність спілкування рідною мовою передбачає різні форми володіння мовленням (усне, письмове), тестовий інструментарій з української мови і літератури повинен містити завдання для оцінювання різних форм мовленнєвої діяльності (уміння висловлювати думку письмово й усно, написання твору або есе, говоріння, аудіювання, презентація власного досвіду тощо). Тому ДПА з української мови і літератури може складатися з двох частин: фіксованого в часі письмового іспиту в тестовому форматі; усного спілкування з елементами говоріння, аудіювання, презентації тощо, яке здійснюється заздалегідь, напередодні іспиту.

Завдання іспиту з математики мають бути орієнтовані на виявлення здатності випускника гімназії використовувати набуті математичні знання й уміння в реальних життєвих ситуаціях, демонструвати універсальний характер математичної компетентності в стосунку до різних сфер життя. Окрім тестових завдань із вибором відповіді, тестовий інструментарій із математики має містити задачі на доведення, практикоорієнтовані завдання з різних життєвих контекстів, зокрема щодо фінансової грамотності й технічних розрахунків, завдання з інтерпретації даних, поданих різними знаковими засобами (графіки, таблиці, діаграми тощо).

ДПА з іноземної мови спрямована на оцінювання готовності здобувачів базової освіти до іншомовного спілкування (як усного, так і письмового) в реальних мовленнєвих ситуаціях, тому має містити обов'язкову частину з говоріння й аудіювання.

Відповідно до засад першої моделі завдання для ДПА розробляє ЗЗСО за вимогами й процедурами, визначеними МОНУ. Предметні іспити з природничої та історичної й громадянської освітніх галузей зорієнтовані на зміст конкретного предмета, який опанували учні відповідно до освітньої програми. Крім іспитів з обов'язкових освітніх галузей (предметів) за вибором ЗЗСО, що зафіксовано освітньою програмою, або самого учня, відбувається оцінювання його навчальних досягнень з будь-якого предмета, що

належить до інваріантного складника Базового навчального плану Державного стандарту. При цьому не повинно бути дублювання іспитів з обов'язкових освітніх галузей ДПА.

За другою моделлю ДПА випускників гімназії передбачаються комплексні іспити з природничої та історичної й громадянської освітніх галузей. Зміст тестових завдань із цих освітніх галузей ґрунтується на сформованих в учнів предметних компетентностях (наприклад, з біології, екології, фізики, хімії, географії тощо для природничої галузі). Ці завдання групуються у відповідні предметні субтести, які на конкретному предметному змісті відображають вимоги Державного стандарту базової середньої освіти до обов'язкових результатів освітньої галузі загалом. Такий підхід надає можливість оцінити здобутки учня як з конкретного предмета (оцінка за субтест), так і досягнення ним обов'язкових результатів навчання за відповідною освітньою галуззю.

Іспит за вибором ЗЗСО або учня може бути як предметноцентричним (зміст одного предмета), так і комплексним, зорієнтованим на цикл предметів однієї чи кількох освітніх галузей (наприклад, інформатика й технології).

ОРГАНІЗАЦІЯ Й ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ

ДПА за обома моделями має відбуватися в травні–червні з урахуванням графіка проведення ДПА для профільної середньої освіти (ДПА для базової й профільної середньої освіти не мають збігатися в часі).

Перша модель

Відповідно до першої моделі, завдання для предметів (освітніх галузей), визначених у варіанті 1, процедури проведення іспитів, перевірки та визначення результатів розробляє УЦОЯО в співпраці з ІМЗО. Ці матеріали через систему НОЕП надходять до ЗЗСО, де відбувається їх друк у день проведення ДПА. Адміністрування іспитів забезпечують ЗЗСО силами атестаційних комісій, утворених з учителів-предметників та адміністрації. Процедура перевірки може здійснюватися за однією із таких схем:

1. Перевірку робіт здійснюють члени атестаційної комісії ЗЗСО, де навчалися здобувачі базової середньої освіти. Це знижує витрати на адміністрування процесу, проте підвищує вплив чинника суб'єктивності оцінювання. Для зниження цього фактору УЦОЯО розробляє методичні рекомендації з оцінювання, а також запроваджує процедуру контрольної перевірки 10 % бланків відповідей, які надсилаються до РЦОЯО, що забезпечують перевірку надісланих робіт спеціально підготовленими фахівцями. Це надасть можливість підвищити надійність результатів оцінювання в ЗЗСО.

2. Перевірку робіт здійснюють педагоги іншого ЗЗСО за ротаційною схемою. Це надасть можливість зменшити чинник суб'єктивності в оцінюванні, а також забезпечить змогу ознайомити всіх учителів із процедурами та критеріями ЗНО. За такої процедури виникає потреба в проведенні навчання всіх вчителів, а це вимагає відповідних ресурсів та організаційних зусиль.

3. Перевірку робіт здійснюють члени атестаційної комісії ЗЗСО, де навчалися здобувачі базової середньої освіти. Після такої перевірки ЗЗСО за власним бажанням надають перевірені роботи до РЦОЯО, які впродовж року здійснюють повторну перевірку отриманих у такий спосіб від ЗЗСО робіт та інформують ЗЗСО про результати повторної перевірки, основні вади й відхилення від незалежного контрольного оцінювання наданих робіт, а також формулюють рекомендації щодо їх усунення.

4. Перевірку робіт забезпечує УЦОЯО за схемою, яка зараз використовується під час проведення ЗНО. Цей варіант перевірки може бути застосований тоді, коли ЗЗСО напередодні інституційного аудиту подає заявку на проведення ЗНО з метою отримання об'єктивних даних щодо якості освіти, щоб мати можливість ужити доцільних заходів у разі виявлення проблем.

Друга модель

Відповідно до другої моделі, тестування з української мови та літератури й математики проводяться у форматі ЗНО за технологією, аналогічною з нинішнім підходом

до проведення ЗНО в 11 класі, а тестування з інших предметів проводяться силами атестаційної комісії, утвореної в гімназії, за матеріалами й процедурами, розробленими УЦОЯО в співпраці з ІМЗО.

Процедура перевірки робіт з обов'язкових освітніх галузей (предметів), які адмініструються ЗЗСО, реалізується за схемою 1 або 2, описаними в стосунку до попередньої моделі.

Для забезпечення моніторингу доброчесності проведення оцінювання тестувань, що адмініструються самими ЗЗСО, у визначеній за встановленою процедурою репрезентативній вибірці шкіл (якірні школи) за перебігом ДПА можуть спостерігати незалежні експерти. Добір та інструктаж таких експертів проводять РЦОЯО. Ними можуть бути відповідальні працівники РЦОЯО, педагогічні працівники інших закладів освіти, посадові особи територіальних органів ДСЯО, представники органів громадського самоврядування, громадських організацій, місцевої громади тощо.

Результат виконання тестів мають вимірюватися в абсолютній шкалі й переводитися у 12-бальну шкалу за методикою, яку розробляє УЦОЯО. Результати ДПА мають бути уведені до системи НОЕП²² членами атестаційної комісії ЗЗСО за процедурами, розробленими УЦОЯО.

НАКОПИЧЕННЯ, ОБРОБЛЕННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ ОЦІНЮВАННЯ

Усі дані, одержані в процесі проведення ДПА, відповідальні особи ЗЗСО вводять до бази даних результатів ДПА в системі НОЕП.

Доступ до бази даних отримують:

- до персоніфікованих даних – здобувач базової середньої освіти, його батьки (кількість балів за роботу загалом та кожне завдання окремо); керівник ЗЗСО (підсумкові оцінки, а також узагальнені дані щодо результатів здобувачів з можливістю подальшого внутрішнього аналізу (за окремими темами, категоріями, групами тощо);
- до деперсоніфікованих даних – зацікавлені особи на сайті системи НОЕП.

За результатами ДПА здобувач освіти отримує свідоцтво про базову середню освіту, що дає право продовжити навчання для здобуття повної загальної середньої освіти або фахової передвищої освіти.

У свідоцтві зазначається описова характеристика²³ досягнень здобувача за освітніми галузями (предметами), із яких він проходив ДПА, а також числові показники цих результатів у шкалі оцінювання 1–12.

Умови відбору до закладу профільної освіти визначає відповідний заклад, зокрема й ураховуючи дані свідоцтва про базову середню освіту.

Дані, уведені в систему НОЕП, в агрегованому вигляді стосовно завдань до предметів (освітніх галузей) ДПА, статистичних і змістових характеристик цих завдань, мають бути доступні широкому колу осіб, передусім учителям, забезпечуючи поширення досвіду якісного оцінювання навчальних досягнень здобувачів базової середньої освіти.

СУБ'ЄКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ

Суб'єктний склад організації та проведення ДПА залежатиме від обраної моделі. Якщо за першою моделлю основними суб'єктами є УЦОЯО (у співпраці з ІМЗО) як розробник інструментів і процедур для проведення ДПА з обов'язкових предметів (освітніх галузей), ЗЗСО як суб'єкт проведення, перевірки, визначення результатів та їх уведення до системи НОЕП, а також РЦОЯО – в разі застосування процедур контрольної або повторної перевірки, то за другою моделлю основними суб'єктами щодо проведення ДПА у формі

²² **Примітка.** Під результатами ДПА, які ЗЗСО вводять у систему НОЕП, маються на увазі не лише оцінки випускників гімназій, а й дані щодо виконання учнями/ученицями всіх завдань ДПА з обов'язкових дисциплін.

²³ **Примітка.** Див. відповідну інформацію в розділі про ЗОО на рівні початкової освіти.

ЗНО є УЦОЯО та РЦОЯО, а роль ЗЗСО стає значущішою під час проведення ДПА з обов'язкових предметів (освітніх галузей), адміністрованих самим ЗЗСО. Крім цього, важливими суб'єктами в стосунку до обох моделей стають заклади вищої педагогічної освіти та ІППО як інституції, які здатні сприяти підвищенню культури оцінювань учителів.

Загалом же перелік суб'єктів і їхніх функцій суголосні тому, що було зазначено в попередньому підрозділі стосовно суб'єктів організації та проведення ДПА на рівні початкової освіти.

До функцій МОН належить: затвердження Порядку проведення ДПА здобувачів базової освіти; визначення термінів проведення ДПА; ухвалення відповідних рішень щодо державної політики на підставі даних про стан системи базової освіти, отриманих за результатами ДПА.

До функцій УЦОЯО належить:

модель 1: розроблення інструментів оцінювання, що використовуються під час проведення ДПА, процедур проведення ДПА на базі ЗЗСО, схем оцінювання усних і письмових завдань і визначення результатів; агрегація даних за підсумками проведення ДПА; участь у наповненні НОЕП;

модель 2: розроблення інструментів оцінювання, що використовуються під час проведення ДПА, процедур проведення ДПА на базі ЗЗСО, схем оцінювання усних і письмових завдань і визначення результатів; агрегація даних за підсумками проведення ДПА; участь у наповненні НОЕП; організація ДПА у формі ЗНО, контроль процедур проведення; змістове забезпечення часткової перевірки робіт.

До функцій РЦОЯО належить:

модель 1: участь у розробленні інструментів і процедур оцінювання, що використовуються під час проведення ДПА; консультування ЗЗСО щодо процедур проведення ДПА; методична підтримка процесу введення даних відповідальними особами ЗЗСО до бази даних результатів ДПА;

модель 2: участь у розробленні інструментів і процедур оцінювання, що використовуються під час проведення ДПА; консультування ЗЗСО щодо процедур проведення ДПА; методична підтримка процесу введення даних відповідальними особами ЗЗСО до бази даних результатів ДПА; організація ДПА у формі ЗНО в регіонах, контроль процедур проведення; організаційне забезпечення часткової перевірки робіт.

До функцій ДСЯО належить: робота із ЗЗСО із забезпечення якості освіти.

До функцій ІМЗО належить: надання консультативної підтримки УЦОЯО в підготовці інструментів і процедур оцінювання, що використовуються під час проведення ДПА; аналіз даних, уведених ЗЗСО за підсумками проведення ДПА; участь у створенні контенту НОЕП.

До функцій НАПНУ належить: проведення експертизи якості інструментів і процедур ДПА; науково-методичний супровід процесу підготовки інструментів і процедур ДПА; вироблення моделей аналізу даних ДПА для цілей моніторингу.

До функцій ІППО належить: навчання вчителів з питань теорії й практики стандартизованих оцінювань; підготовка вчителів до стандартизованого застосування схем оцінювання усних і письмових завдань ДПА; методичний супровід процесу введення даних ЗЗСО до бази даних результатів ДПА.

До функцій ЗЗСО (залежно від моделі) належить: організація заходів, спрямованих на формування в здобувачів базової середньої освіти та їхніх батьків позитивного сприйняття ДПА; тиражування матеріалів для проведення ДПА; участь у заходах, організовуваних РЦОЯО та ІППО, із підготовки вчителів до проведення ДПА; адміністрування ДПА; перевірка робіт здобувачів базової середньої освіти й визначення результатів ДПА; уведення результатів до бази даних результатів ДПА відповідно до встановлених УЦОЯО параметрів із забезпеченням деперсоніфікації результатів ДПА; підготовка й видача здобувачеві початкової освіти свідоцтва про закінчення гімназії; аналіз результатів ДПА для внутрішнього оцінювання інституційної спроможності, коригування власних освітніх програм, удосконалення форм і методів навчання й оцінювання в ЗЗСО;

підтримання зворотного зв'язку із УЦОЯО, РЦОЯО щодо можливих напрямів удосконалення інструментів і процедур проведення ДПА; застосування НОЕП для підвищення якості базової середньої освіти.

ОЦІНКА НЕОБХІДНИХ РЕСУРСІВ

Якщо говорити про ресурсозатратність пропонованих моделей, то варто наголосити на тому, що перехід на новий формат проведення ДПА випускників гімназій потребуватиме передусім значних додаткових фінансових ресурсів на:

- збільшення штату УЦОЯО, створення відділу змісту тестових завдань базової середньої освіти;
- проведення тренінгів, семінарів, навчань для авторів тестових завдань, методистів УЦОЯО для визначення методичних підходів до розроблення тестових завдань на основі компетентнісного підходу;
- апробацію тестів для оцінювання здобувачів базової середньої освіти;
- збільшення штату РЦОЯО для організації проведення ДПА в ЗЗСО II ступеня;
- залучення педагогічних працівників для розроблення й експертизи тестових завдань;
- друк тестових зошитів для проведення ДПА;
- залучення педагогічних працівників для перевірки робіт, які надсилаються до РЦОЯО;
- забезпечення доставки тестових зошитів до РЦОЯО для контрольної чи повторної перевірки робіт;
- створення й забезпечення функціонування системи НОЕП;
- підвищення кваліфікації вчителів із питань теорії та практики стандартизованих вимірювань та перевірки тестових завдань на надання розгорнутих відповідей.

1.3 ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ЛІЦЕЇВ (ЗЗСО III СТУПЕНЯ)

Чинний порядок підсумкового оцінювання та оголошені майбутні зміни

За чинним законодавством, здобувачі повної загальної середньої освіти на етапі закінчення закладу освіти мають складати ДПА. Ще донедавна підсумкове оцінювання за курс основної школи було винятково справою ЗЗСО, однак із 2014 р. розпочався процес поступового переведення ДПА у формат ЗНО. Так, із 2016/2017 н. р. випускники основної школи складають ДПА у формі ЗНО з трьох предметів: (1) української мови, (2) математики або історії України, за вибором випускника та (3) з предмета за вибором випускника з широкого переліку (математика, історія України, хімія, фізика, біологія, географія, іноземні мови). Водночас учні ПТНЗ і студенти програм молодшого спеціаліста, які одночасно здобувають повну загальну середню освіту, із 2018 р. проходять ДПА у формі ЗНО з двох предметів: (1) української мови та (2) математики або історії України, за вибором випускника.

Останнім часом намітилися деякі інновації у цій сфері, уже озвучені МОНУ. По-перше, із 2019/2020 н. р. учні ПТНЗ і студенти програм молодшого спеціаліста будуть проходити ДПА у формі ЗНО не з двох, а з трьох предметів. По-друге, із 2021 року ДПА з математики у формі ЗНО буде обов'язковою для всіх здобувачів повної загальної середньої освіти. Тобто, окрім української мови, обов'язковою стане ще й математика. По-третє, планується, що свідоцтво про здобуття повної загальної середньої освіти будуть отримувати лише ті випускники, які успішно склали ДПА у формі ЗНО. Щоправда, що саме буде вважатись успішним проходженням ДПА у формі ЗНО, поки що не визначено.

Таким чином, саме на цьому рівні освіти найбільш гостро постають питання щодо вдосконалення й розвитку системи ЗНО.

Запропонована далі модель ураховує тенденції, які вже означилися у цій сфері, і водночас посутню зміну самої концепції основної школи в найближчому майбутньому – її трансформацію в ліцей із розгалуженням на ліцеї академічного та професійного спрямування.

СТАТУС І ЦІЛІ ПРОПОНОВАНОЇ МОДЕЛІ ОЦІНЮВАННЯ

Статус

Підсумкове оцінювання на етапі закінчення ліцею повинно мати статус ДПА, функцією якої є контроль відповідності результатів навчання здобувачів освіти вимогам, визначеним у Державному стандарті профільної середньої освіти та/або типових освітніх програмах.

Результати ДПА є підставою для отримання здобувачем освіти свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти в разі успішного проходження ДПА. Крім того, вони можуть бути використані для вступу до ЗВО як результати вступних іспитів.

Цілі

Цілями оцінювання має бути:

1) встановлення відповідності результатів навчання здобувачів профільної середньої освіти вимогам, визначеним Державним стандартом профільної середньої освіти та/або типовими освітніми програмами;

2) визначення можливості здобувача профільної середньої освіти продовжити здобуття освіти на наступних рівнях освіти;

3) отримання інформації про стан системи профільної середньої освіти для подальшого аналізу цієї інформації щодо якості цього рівня освіти, а також для прийняття обґрунтованих управлінських рішень – від інституційного до національного – щодо напрямів розвитку профільної середньої освіти.

ФОРМАТ ОЦІНЮВАННЯ ЗА КРИТЕРІЄМ «ВНУТРІШНЄ/ЗОВНІШНЄ»

З огляду на значущість результатів ДПА для здобувача профільної середньої освіти відповідне оцінювання повинно проводитися у формі ЗНО (далі – ДПА у формі ЗНО).

Проведення оцінювання повинно бути під належним внутрішнім і зовнішнім контролем. Внутрішній контроль за проведенням оцінювання покладається на РЦОЯО. Зовнішній контроль забезпечують ДСЯО та громадськість. Зокрема ДСЯО має здійснювати незалежний вибіркового контролю. Також на пунктах проведення оцінювання, як і сьогодні, повинна бути забезпечена можливість для громадського спостереження.

ПРЕДМЕТИ (ОСВІТНІ ГАЛУЗІ) ТА МОВА ОЦІНЮВАННЯ

Набір предметів ДПА у формі ЗНО включатиме, як і зараз, обов'язкову частину та частину на вибір. До обов'язкової частини в ліцеях як академічного, так і професійного спрямування мають входити: 1) українська мова (усна та письмова частини); 2) іноземна мова (усна та письмова частини); 3) математика. Аналіз міжнародної практики засвідчує, що саме ці предмети найчастіше входять до переліку обов'язкових у багатьох країнах. Включення того чи іншого предмета до переліку обов'язкових на ДПА у форматі ЗНО варто розглядати як політичний крок та інструмент додаткового стимулювання учнів/учениць опанувати освітню програму.

Таблиця 3

Перелік предметів (освітніх галузей) ДПА випускників профільної школи

ОБОВ'ЯЗКОВІ ПРЕДМЕТИ (ОСВІТНІ ГАЛУЗІ) базового рівня		ПРЕДМЕТИ (ОСВІТНІ ГАЛУЗІ) поглибленого рівня на вибір	
Ліцеї академічного спрямування	Ліцеї професійного спрямування	Ліцеї академічного спрямування	Ліцеї професійного спрямування
☐ Мовно-літературна освітня галузь (українська мова) ☐ Мовно-літературна освітня галузь (іноземна мова) ☐ Математична освітня галузь		Від одного до трьох предметів, що становлять профіль здобувача освіти та обрані ним із широкого переліку: українська мова, мова відповідного корінного народу або національної меншини, література, математика, іноземна мова, історія, хімія, фізика, біологія, географія тощо	
			Може бути проведений кваліфікаційний іспит на здобуття професійної кваліфікації

ДПА на етапі завершення ліцеїв має проводитися українською мовою (крім ДПА з іноземної мови та мови відповідного корінного народу або національної меншини, а також предметів, вивчення яких проводилося іншою, ніж державна, мовою).

ЗМІСТ ЗАВДАНЬ І ФОРМА (УСНА/ПИСЬМОВА) ОЦІНЮВАННЯ

Зважаючи на те, що ДПА є контролем відповідності досягнень здобувача освіти вимогам, установленим Державним стандартом профільної середньої освіти та/або типовим освітнім програмам, зміст завдань ДПА має ґрунтуватися на описі відповідних загальних результатів навчання, наведеному в згаданих документах. Разом із тим під час формування змісту ДПА має бути враховано фактор поглибленого вивчення предметів (освітніх галузей) у тих чи тих закладах освіти.

Рівень тестів з обов'язкових предметів має бути базовим (не поглибленим).

До частини за вибором у ліцеях академічного спрямування має входити від одного до трьох предметів ДПА у формі ЗНО, що становлять профіль учня/учениці й обираються ним/нею із широкого переліку (українська мова, література, математика, іноземна мова, історія, хімія, фізика, біологія, географія, мова корінного народу (національної меншини) тощо). Докладний перелік предметів чи галузей за вибором має встановлювати МОНУ, ураховуючи Державний стандарт профільної середньої освіти та типові освітні програми, які будуть створені для НУШ. Періодично (не частіше одного разу на 3–5 років) МОНУ повинно вивчати питання необхідності змінювати перелік предметів і за потреби вносити до нього зміни. Рівень тестів із предметів на вибір повинен бути поглибленим. Це дасть можливість перевірити, наскільки відповідають результати навчання учня/учениці державним вимогам профільного (поглибленого) рівня.

У ліцеях професійного спрямування, з огляду на визначену законодавством орієнтацію цих закладів на ринок праці, до частини за вибором мають входити кваліфікаційні іспити на здобуття професійної кваліфікації. Кількість таких іспитів і порядок їх складання затверджує МОНУ за погодженням із Національним агентством кваліфікацій.

Водночас задля забезпечення можливості реалізації права на навчання на вищих рівнях освіти учні/учениці ліцеїв професійного спрямування повинні мати право пройти ДПА у формі ЗНО поглибленого рівня з будь-якого предмета на вибір.

ДПА у формі ЗНО з мов для учнів/учениць ліцеїв як академічного, так і професійного спрямування має перевіряти володіння усним, так і писемним мовленням. Тому тестування з іноземних мов повинно містити аудіювання як складник письмової частини, а для перевірки говоріння як невід'ємної частини мовленнєвої діяльності необхідно запровадити усну частину ДПА з мов. Проведення усної частини ДПА з мов має відбуватися в ЗЗСО учня/учениці, атестаційною комісією, утвореною в ЗЗСО, за процедурами та матеріалами, розробленими УЦОЯО в співпраці з ІМЗО. Розроблені процедури оцінювання мають передбачати шляхи валідації оцінок, поставлених ЗЗСО з усної частини ДПА з мов.

ОРГАНІЗАЦІЯ Й ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ

Загалом організація та проведення оцінювання може базуватися на сьогоdnішній практиці.

Календарно ДПА може відбуватись у червні.

Мовою проведення (адміністрування) ДПА у формі ЗНО, як і зараз, має бути державна мова.

Тривалість конкретного оцінювання залежить від наповнення, проте загалом письмові екзамени не повинні тривати більше 3 годин, усні частини екзаменів – не більше 20 хвилин на одного здобувача.

НАКОПИЧЕННЯ, ОБРОБЛЕННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ ОЦІНЮВАННЯ

Усі дані, отримані за підсумками проведення ДПА, мають уводитися до бази даних результатів ДПА, які разом із завданнями та їхніми змістовими характеристиками поповнюють НОЕП в зручному агрегованому та інтерактивному стані для широкого загалу.

Доступ до даних результатів ДПА в системі НОЕП отримують:

- до персоніфікованих даних – здобувач профільної середньої освіти, його батьки (кількість балів за роботу загалом та кожне завдання окремо); керівник ЗЗСО (підсумкові оцінки, а також узагальнені дані щодо результатів здобувачів з можливістю подальшого внутрішнього аналізу (за окремими темами, категоріями, групами тощо);
- до деперсоніфікованих даних – усі зацікавлені особи, зареєстровані в системі НОЕП.

На основі даних оцінювання відповідний ЗЗСО приймає рішення про видачу свідоцтва. При цьому свідоцтво видається всім, однак на етапі вступу до закладу вищої освіти встановлюються пороги відповідно до встановлених правил.

Результати ДПА у формі ЗНО надалі використовують для формування рейтингів вступників, які подають свої документи до закладів вищої освіти.

СУБ'ЄКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ

Суб'єктами організації й проведення ДПА є ті ж, що означені для попередніх рівнів.

До функцій МОН належить: затвердження Порядку проведення ДПА здобувачів профільної середньої освіти; визначення термінів проведення ДПА; ухвалення відповідних рішень щодо державної політики на підставі даних про стан системи профільної середньої освіти, отриманих за результатами ДПА.

До функцій УЦОЯО належить: розроблення інструментів оцінювання, що використовуються під час проведення ДПА, процедур проведення ДПА на базі ЗЗСО, схем оцінювання усних і письмових завдань та визначення результатів; агрегація даних, надісланих ЗЗСО за підсумками проведення ДПА; участь у наповненні НОЕП.

До функцій РЦОЯО належить: участь у розробленні інструментів і процедур оцінювання, що використовуються під час проведення ДПА; консультування ЗЗСО щодо процедур проведення ДПА; методична підтримка процесу введення даних відповідальними особами ЗЗСО до бази даних результатів ДПА.

До функцій ДСЯО належить: робота із ЗЗСО із забезпечення якості освіти.

До функцій ІМЗО належить: надання консультативної підтримки УЦОЯО в підготовці інструментів і процедур оцінювання, що використовуються під час проведення ДПА; аналіз даних, уведених ЗЗСО за підсумками проведення ДПА; участь у створенні контенту НОЕП.

До функцій НАПНУ належить: проведення експертизи якості інструментів і процедур ДПА; науково-методичний супровід процесу підготовки інструментів і процедур ДПА; вироблення моделей аналізу даних ДПА для цілей моніторингу.

До функцій ІППО належить: навчання вчителів із питань теорії й практики стандартизованих оцінювань; підготовка вчителів до стандартизованого застосування схем оцінювання усних і письмових завдань ДПА; методичний супровід процесу введення даних ЗЗСО до бази даних результатів ДПА.

До функцій ЗЗСО належить: тиражування матеріалів для проведення ДПА в ЗЗСО; участь у заходах, організовуваних РЦОЯО та ІППО, із підготовки вчителів до проведення ДПА; адміністрування ДПА; перевірка робіт здобувачів профільної середньої освіти й визначення результатів ДПА; введення результатів до бази даних результатів ДПА відповідно до встановлених УЦОЯО параметрів із забезпеченням деперсоніфікації результатів ДПА; підготовка й видача здобувачеві свідоцтва про закінчення профільної середньої освіти; аналіз результатів ДПА для внутрішнього оцінювання інституційної спроможності, коригування власних освітніх програм, удосконалення форм і методів навчання й оцінювання в ліцеї; підтримання зворотного зв'язку з УЦОЯО, РЦОЯО щодо можливих напрямів удосконалення інструментів і процедур проведення ДПА; застосування НОЕП для підвищення якості профільної середньої освіти.

ОЦІНКА НЕОБХІДНИХ РЕСУРСІВ

Збільшення кількості предметів для складання від трьох до чотирьох-шести для всіх, хто завершує здобуття профільної середньої освіти, незалежно від типу ЗЗСО, означатиме збільшення державних видатків на проведення ДПА у формі ЗНО щонайменше на третину.

Усна частина тестування для всіх мов проводиться в ЗЗСО, персоналом і ресурсами відповідного ЗЗСО, за матеріалами та процедурами, розробленими УЦОЯО та ІМЗО. Тож для цього потрібні порівняно невеликі додаткові витрати – на створення та пілотування нових матеріалів та процесів та їх ІТ-супровід.

Створення нового інтерактивного інструментарію (системи НОЕП) для використання даних широким спектром зацікавлених сторін – від здобувача до науковця – потребуватиме ресурсів, орієнтовно не більших, ніж вже витрачені для створення вже чинного набору інтерактивних інструментів ознайомлення із результатами ЗНО.

Також певний ресурс залежно від кількості учасників потребуватиме організація додаткової сесії (можливо, восени) для повторного проходження ДПА у формі ЗНО для тих, хто не пройшов успішно ДПА у формі ЗНО в основну сесію.

1.4 Питання, що стосуються оцінювань на всіх рівнях загальної середньої освіти

Унесення змін до законодавства

1. Необхідним є внесення змін до п. 2 ст. 17 проекту Закону України «Про повну загальну середню освіту», де змішано різнорідні категорії за визначення видів оцінювання результатів навчання учнів. Пропонована зміна передбачає розмежування типів і видів оцінювання результатів навчання учнів, зокрема визнання державної підсумкової атестації видом підсумкового оцінювання.

2. Необхідним є включення у відповідні нормативно-правові акти, зокрема в Закон України «Про освіту» та новий Закон України «Про загальну середню освіту» положення про створення й функціонування бази даних ДПА, а також розроблення Положення про відповідну базу та Порядку збору, обробки й надання доступу до даних бази.

3. Необхідним є прийняття нового (у новій редакції) Положення про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти.

4. Внести зміни до:

- Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів,
- Положення про Український центр оцінювання якості освіти.

5. Розробити нормативно-правові акти актів, зокрема:

• Порядок формування вибірки якірних шкіл та ведення спостереження в якірних школах,

- Порядок перевірки якірних робіт,
- Порядок визначення результатів,
- Порядок ведення бази даних результатів ДПА.

СТВОРЕННЯ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОЇ БАЗИ ДАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ОЦІНЮВАННЯ

Рекомендується розглянути можливість створення централізованої бази, яка б містила всі дані, отримані в процесі ДПА та інших освітніх оцінювань (підсистема НОЕП²⁴).

Структуру відповідної бази даних розробляє УЦОЯО згідно з Порядком, затвердженим МОН, у якому зокрема повинно бути передбачено обов'язковість включення до бази такої інформації:

- мережа закладів, що забезпечують здобуття середньої освіти
- кадровий склад закладів освіти
- реєстраційні дані здобувачів освіти
- результати ДПА кожного учня
- результати виконання окремих завдань ДПА (у тому числі усних завдань; завдань, що розробляються, адмініструються та оцінюються ЗЗСО);
- результати річного оцінювання учнів, отриманого за результатами поточного оцінювання

УЦОЯО та РЦОЯО створюють та використовують базу зареєстрованих здобувачів освіти для розподілу їх за місцями тестування та надання здобувачам їхніх результатів.

УЦОЯО є розпорядником цієї бази й забезпечує реалізацію комплексу заходів агрегації та обробки даних, спрямованих на підготовку відповідних даних для надання доступу до них різним категоріям користувачів.

Доступ до бази даних отримують:

- із персоніфікованими даними – здобувач освіти, його батьки, учитель та адміністрація відповідного ЗЗСО;
- із деперсоніфікованими даними – управлінці в галузі освіти та зареєстровані користувачі.

Учасники та учасниці ЗНО у формі ДПА через свої електронні кабінети отримують повну інформацію про свій результат: кількість балів за роботу загалом та за кожне завдання зокрема.

Громада, зокрема батьки, повинні мати відкритий доступ до узагальненої інформації про ЗНО у формі ДПА щодо ЗЗСО, які відвідують їх діти, наприклад через сайт закладу.

²⁴ Про затвердження Положення про Національну освітню електронну платформу : наказ від 22.05.2018 № 523 / Міністерство освіти і науки України. URL : <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0702-18>

На рівні ЗЗСО директор та вчителі отримують звіт щодо результатів ДПА їхніх учнів. Інформація персоналізована, у розрізі предметів і завдань. Персоналізація необхідна для:

- аналізу розривів між результатами певних категорій учнів (наприклад, хлопці-дівчата, класи, вчителі, які навчали, заклади базової освіти, з яких навчаються учні, успішність учнів на ДПА після базової освіти);
- порівняння з результатами внутрішнього оцінювання.

Учителі та директор повинні отримати інструмент для дослідження цих даних, уміти його використовувати та інтерпретувати отримані результати. Таким чином керівництво ЗЗСО отримує можливість врахувати докладні дані ДПА у плануванні подальшого розвитку закладу, у роботі з вчителями, у роботі вчителів.

Окрім того, що результати тестування на рівні профільної середньої освіти слугують для складання рейтингів абітурієнтів під час вступної кампанії до закладів вищої освіти, можна передавати певну інформацію на рівень закладів вищої освіти, щоб вони могли вести свою рекрутаційну (вступну) кампанію більш таргетовано. Наприклад, для формування рейтингового списку вступників можливо використати зважену оцінку ЗНО, яка включає бал у шкалі 100-200, чи відсоток виконаних завдань, чи процентильний ранг вступника, чи якусь комбінацію цих даних. Такою інформацією УЦОЯО володіє і зараз, проте на вступі з перелічених можливостей використовують виключно бал у шкалі 100-200.

Місцеві управління освіти повинні отримати зручний у користуванні та легкий в інтерпретації інструмент порівняння результатів ДПА, зведених до рівня закладів, а також їхньої адміністративно-територіальної одиниці, з іншими областями/районами/ОТГ/закладами освіти на тлі України, з можливістю вибирати критерії порівняння.

Перспективні напрями використання інформації із системи НОЕП:

- створення матеріалів інформаційних, навчальних онлайн-ресурсів з питань ДПА;
- аналіз узгодженості результатів оцінювання учнів з даними, отриманими за результатами моніторингових освітніх досліджень;
- формування системи розрахунку доданої освітньої вартості;
- формування достовірної освітньої статистичної інформації;
- аналіз та оцінювання якості освіти (у розрізі здобувачів освіти, їх груп та закладів освіти України);
- формування документів про освіту;
- формування мережі пунктів апробації, тестування та перевірки результатів зовнішніх оцінювань учнів;
- використання даних при конкурсному наборі до академічних та професійних ліцеїв чи фахової передвищої освіти;
- використання даних при проведенні інституційного аудиту, при внутрішньому оцінюванні забезпечення освітньої діяльності;

УЦОЯО варто продовжувати практику відкритих даних та публікувати масив із деперсоніфікованими результатами ДПА у формі ЗНО на своєму сайті, а також давати інформацію на запит для реалізації досліджень. Міносвіти повинно стимулювати вторинний аналіз результатів ЗНО серед широкого загалу професійного середовища. Зокрема варто розпочати конкурсне грантове фінансування досліджень окремих ключових проблемних питань, які мають прикладне значення для НУШ.

Запровадження оцінювання на комп'ютерній основі

На сьогодні здійсненим форматом оцінювання є паперове тестування із завданнями різних типів, завданнями відкритого типу та аудіювання, проте за умови технічного оснащення ЗЗСО варто розглядати комп'ютерне тестування як одну із форм проведення ДПА з окремих предметів (освітніх галузей).

Комп'ютерне тестування дає можливість досягнути одразу кількох цілей: засвідчити базову цифрову грамотність здобувачів освіти, забезпечити різноманітність медіа для подання завдань, а також організувати автоматизоване збирання й оброблення даних оцінювання.

Організація комп'ютерного тестування потребує значних ресурсів (кадрових, фінансових, технологічних), зокрема:

- розроблення моделі забезпечення надійного зв'язку між місцем проведення тестування та центром збору даних, її впровадження;
- розроблення програмного забезпечення для проведення тестування з підтримкою відповідного рівня захисту даних;
- забезпечення навчальних закладів та/або центрів тестування відповідними технічними засобами (робочі станції користувачів, сервери, засоби зв'язку);
- адміністрування технічних засобів і мереж;
- розроблення тестових завдань з використанням додаткових можливостей комп'ютерного тестування: мультимедійні елементи, завдання на аналіз даних, виконання послідовності дій тощо;
- обов'язкове врахування особливих потреб певних категорій користувачів щодо технічного забезпечення тестування;
- упровадження системи підготовки до комп'ютерного тестування: навчання адміністраторів, вчителів та учнів;
- унесення змін у навчальні програми (як з інформатики, так і з предметів тестування) для підготовки до комп'ютерного формату проведення оцінювання.

РОЗДІЛ 2

ПОЗИЦІЯ ЩОДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОГО ТЕСТУ В СИСТЕМІ ОЦІНЮВАНЬ

Значущим питанням в стосунку до рівня базової освіти є доцільність і способи запровадження профорієнтаційного тестування та інших заходів, спрямованих на допомогу випускникам базової школи у виборі майбутнього напрямку навчання, адже, як свідчить статистика, сьогодні вже майже 40 % випускників 9-х класів продовжують навчання у ЗПТО та коледжах, і лише 60 % – залишаються в ЗСО (рис. 1).

Рис. 1. Розподіл випускників базової школи 2017 р. за місцем продовження навчання

Законодавством передбачене запровадження профільної старшої школи з академічним і професійним спрямуванням. Профорієнтаційні заходи мають допомогти учням і їхнім батькам у виборі напрямку продовження освіти. Учні варто надати максимум інформації про його майбутні академічні можливості та рекомендовану дальшу освітню траєкторію на основі здобутого рівня навчальних досягнень.

Поняття професійної орієнтації

За визначенням міжнародних організацій OECD, CEDEFOP, ETF професійна орієнтація (*career guidance*) – це «послуги та заходи, спрямовані допомогти людям будь-якого віку здійснювати освітній і професійний вибір та керувати своєю кар'єрою в будь-який момент протягом усього життя. Такі послуги можуть надаватись у школах, університетах, коледжах, закладах професійної (професійно-технічної) освіти, у державних службах зайнятості, на робочому місці, у громадському чи в приватному секторі. Профорієнтаційна діяльність може здійснюватися на індивідуальній або груповій основі, особисто або на відстані (включаючи довідкові лінії та веб-послуги). Вона охоплює надання професійної інформації (у друкованому вигляді, з використанням ІКТ або інших форм), інструменти для оцінювання та самооцінювання, інтерв'ю з подальшим консультуванням, навчальні програми з розвитку навичок керування кар'єрою (*career management skills* –

CMS), професійні проби перед вибором професії, програми пошуку роботи та її зміни»²⁵. Тут навички управління кар'єрою визначаються як набір компетенцій, які дозволяють громадянам будь-якого віку або стадії розвитку керувати своєю освітньою чи професійною траєкторією.

Методи профорієнтаційної роботи

Упродовж розвитку профорієнтаційної діяльності психологічна наука мала значний вплив на розвиток методів профорієнтаційної роботи та створення інструментів для психологічного консультування й тестування. Персональний сервіс, будучи досить дорогим, важкодоступним і не завжди ефективним, усе ж протягом багатьох років розглядався як основний інструмент профорієнтаційної роботи. Розвиток цифрових технологій дав змогу забезпечити ширший доступ до послуг із профорієнтації та консультування для осіб різних вікових категорій, урізноманітнити та полегшити роботу профконсультантів. Зараз існує велика кількість платформ, які пропонують різні он-лайн інструменти у вигляді тестів та опитувальників, які за призначенням і способом застосування можна умовно розділити на дві групи.

Перша група заснована на різних відомих методиках (наприклад Дж. Голланда, Л. Йовайші, А. Голомштока, Є. Клімова та ін. або їхніх численних модифікаціях) **самооцінювання** особою своїх інтересів, схильностей, здатностей, особливостей характеру, вимог до майбутньої професії. Результати такого тестування часто супроводжуються описом професії або групи професій, які найкраще підходять цій особі, та інформацією про спосіб їх здобуття. Зазвичай такі тести не потребують багато часу для виконання, можуть комбінуватись або взаємодоповнюватися, легко адаптуються до різних вікових категорій і рекомендуються для проходження перед здійсненням особою вибору освітньої чи професійної траєкторії. У багатьох країнах платформи для надання таких послуг підтримуються державою, а самі послуги є безкоштовними для користувачів. Серед великої кількості подібних сервісів можна виокремити продукти *Sokanu*²⁶ або *ACT Profile*²⁷, які завдяки стрункій логічній структурі дають можливість урахувати багато чинників, щоб полегшити орієнтування серед сотень професій.

Друга група тестів доповнюється **оцінюванням** різних загальних здібностей і компетентностей особи, рівень вияву яких може враховуватися в рекомендаціях щодо подальшої освітньої чи професійної діяльності. Наприклад, такі тести, як *Morrisby aptitude test*²⁸, *Cambridge Profile Aptitude Test*²⁹, мають підтести здібностей, які оцінюють уміння критично мислити, оперувати базовими мовними чи цифровими поняттями, аналізувати й аргументувати тощо. Такі тести потребують від учасника більшої уваги та часу на виконання. У деяких країнах результати подібних тестів використовуються для вступу на вищий рівень освіти, для прийому на роботу за певними професіями. Оскільки створення когнітивних тестів вимагає від розробників значних зусиль, часто послуги тестування надаються на платній основі.

Практика профорієнтаційного тестування в Україні

В Україні несистематично використовуються тести обох видів, однак відсутня єдина платформа, яка б пропонувала безкоштовні комплексні та якісні онлайнві послуги з профорієнтації саме школярам. Окремі сайти пропонують набір тестів різної якості, що їх у своїй роботі використовують на власний розсуд або відповідно до методичних рекомендацій шкільні психологи та класні керівники. Варто наголосити, що деякі з цих

25 Career Guidance and Public Policy. Bridging the Gap. OECD (2004). URL : <https://www.oecd.org/education/innovation-education/34050171.pdf>

26 URL: <https://www.sokanu.com/dashboard/>

27 URL: <http://www.act.org/content/act/en/products-and-services/act-profile.html>

28 URL: <https://www.morrisby.com/>

29 URL: <https://www.coa.co.uk/products/cambridge-profile-aptitude-test>

сайтів не оновлюються й не забезпечують зворотного зв'язку з користувачем, а деякі перебувають у стадії розвитку. Окремі сайти пропонують більш якісні, але платні послуги.

Щоб забезпечити доступність онлайн-послуг із профорієнтації для кожного здобувача освіти, потрібно надати всім можливість безкоштовного користування на рівних умовах базовими методиками для самовизначення, які зазвичай передбачають дослідження інтересів, здатностей і вимог до майбутньої професії. Отримані рекомендації у вигляді індивідуальної карти професій учні могли б включати до свого портфолію. Тести з когнітивною складовою можуть використовуватися під час переходу між рівнями освіти (можуть доповнювати тести досягнень або бути автономними) або зміні учнем освітньої траєкторії в межах певного рівня. Якщо таке використання не буде передбачене, то проходження когнітивних тестів може відбуватися на платній основі добровільно.

Водночас варто зазначити, що забезпечення проходження профорієнтаційних тестів учнями є лише однією ланкою складної та розгалуженої системи профорієнтаційної роботи, для покращення якої в Україні варто дослухатися до нової парадигми ЄС та OECD з орієнтацією на навчання та консультування впродовж життя³⁰. У багатьох дослідженнях обґрунтовано корисність формування навичок керування кар'єрою через підхід, убудований у навчальний план³¹.

У Додатку Б представлений детальніший огляд національної та міжнародної політики профорієнтації молоді.

---

30 Zelloth H. In demand: career guidance in EU neighbouring countries. ETF (2009). URL : <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/demand-career-guidance-eu-neighbouring-countries>

31 Career Guidance: A Handbook for Policy Makers. OECD (2004). URL : <http://www.oecd.org/education/innovation-education/34060761.pdf>

РОЗДІЛ 3

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО СИСТЕМИ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯКОСТІ ОСВІТИ

3.1 ПОТОЧНА СИТУАЦІЯ З МОНІТОРИНГОВИМИ ДОСЛІДЖЕННЯМИ В УКРАЇНІ

Сьогодні в Україні немає цілісної системи освітнього моніторингу, а результати окремих ЛМД або міжнародних досліджень не дають змоги робити обґрунтовані висновки про рівень вітчизняної загальної середньої освіти на її ключових етапах.

Серед міжнародних досліджень якості освіти (PISA, TIMSS, PIRLS, ICCS, ICILS та інші) Україна бере участь лише в PISA (із 2016 р.). Варто зазначити, що у 2007 р. та 2011 р. Україна брала участь у TIMSS, однак із різних причин не продовжила цієї практики. При цьому результати участі не справили бажаного впливу на вітчизняну освітню галузь.

У царині національних моніторингів єдиним важливим досягненням країни за роки незалежності стало започаткування у 2016 р. МДЯПО. Фактично, нині це єдине повноцінне національне дослідження якості освіти в державі.

Загальна характеристика основних міжнародних і вітчизняних моніторингових досліджень представлена в Додатку Г.

3.2 МОДЕЛІ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯКОСТІ ОСВІТИ НА ЇЇ КЛЮЧОВИХ ЕТАПАХ

ЦІЛІ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Цілями моніторингових досліджень є:

- 1) отримання інформації про ті аспекти стану та якості освіти, які цікавлять стейкхолдерів (насамперед у галузі управління освітою) на конкретному часовому зрізі чи конкретній вибірці;
- 2) отримання інформації про стан системи освіти для подальшого аналізу й ухвалення відповідних рішень на різних рівнях із метою підтримки вчителя та корекції діяльності ЗЗСО;
- 3) посилення компетентісної складової освітнього процесу через ознайомлення авторів підручників, учителів із найкращими прикладами компетентісно зорієнтованих когнітивних матеріалів.

ПРИНЦИПИ ОЦІНЮВАННЯ

Проведення моніторингових досліджень на ключових етапах освіти має ґрунтуватися на таких принципах:

- 1) формування освітніх політик, заснованих на даних;
- 2) дотримання балансу між автономією ЗЗСО та загальнодержавними пріоритетами в царині освіти;
- 3) забезпечення зворотного зв'язку для коригування індивідуальної освітньої траєкторії здобувача освіти (тобто для формувального оцінювання);
- 4) системність охоплення рівнів освіти та основних її складників (за галузями);
- 5) доступність результатів щодо якості освіти (залежно від категорії споживачів).

Далі надано дві основні програми (переліки) моніторингових досліджень (достатня та оптимальна), проведення яких в Україні є доцільним. Вибір одного з наборів має бути керований принципом раціонального вкладення державних ресурсів.

ДОСТАТНЯ ПРОГРАМА

4-й клас – етап завершення початкової школи:

- **МДЯПО.** Варто продовжити проведення моніторингового дослідження якості початкової освіти, при цьому з 2024 р. до обов'язкових галузей дослідження варто додати природничі дисципліни. Це дасть змогу охопити основні змістові лінії освіти в початковій школі. Дослідження варто проводити в паперовому форматі, оскільки такий формат відповідає традиціям навчання на рівні початкової школи.

- **eTIMSS.** Із наступного циклу варто долучитися до комп'ютерного формату міжнародного дослідження TIMSS. Ураховуючи періодичність досліджень і тривалість циклів, варто долучитися до наступного циклу, який почнеться вже у 2021 р. Участь у комп'ютерному форматі дасть можливість забезпечити тяглість результатів, окрім цього, акцентування уваги на результатах комп'ютерного формату дослідження стане важливим елементом комп'ютеризації початкової школи. З огляду на складність процедур дослідження у першому циклі варто долучитися лише до eTIMSS для четвертого класу, а в наступному – і для восьмого.

- **ePIRLS.** Із наступного циклу варто долучитися до комп'ютерного формату міжнародного дослідження PIRLS. Ураховуючи періодичність досліджень і тривалість циклів, варто долучитися до наступного циклу, який почнеться вже у 2023 р. Участь у комп'ютерному форматі дасть можливість забезпечити тяглість результатів, окрім цього, акцентування уваги на результатах комп'ютерного формату дослідження стане важливим елементом комп'ютеризації початкової школи.

6-й клас – етап завершення адаптаційного періоду на рівні базової середньої освіти:

- **ЛМД.** Із 2024 р. варто забезпечити проведення всеохопного ЛМД серед учнів 6-го класу. Зміст когнітивних матеріалів: комплексний компетентнісний тест, розроблений за прикладом ТЗНК, який дасть можливість оцінити те, наскільки здобувачі освіти адаптувалися в ЗЗСО й здатні продовжувати навчання. Інструменти дослідження мають бути комп'ютерного формату: це дасть змогу з використанням мінімальних ресурсів отримати максимальний обсяг інформації для учнів, батьків, учителів. Повідомлення результатів тестування окремо по кожному блоку комплексного компетентнісного тесту уможливить точне визначення прогалин у підготовці учнів і цілеспрямованого зосередження на роботі над ними в подальшому.

8-й клас – перший рік базового предметного навчання:

- **ЛМД.** Із 2026 р. варто забезпечити проведення всеохопного ЛМД серед учнів 8-х класів. Галузі: українська мова, рідна мова (як додаткова – для ЗЗСО/класів із навчанням мовами відповідних корінних народів та національних меншин), математика, комп'ютерна грамотність. Результати оцінювання слугуватимуть лише орієнтиром для учнів, батьків і вчителів і не матимуть жодних наслідків для суб'єктів педагогічного процесу.

9-й – 10-й клас/1-ий – 2-ий курс – завершення здобуття повної загальної середньої освіти.

- **PISA.** Необхідно продовжити участь України в PISA. Важливо брати участь в опційних компонентах дослідження.

ОПТИМАЛЬНА ПРОГРАМА

4-й клас – етап завершення початкової школи:

- **МДЯПО.** Варто продовжити проведення моніторингового дослідження початкової освіти, при цьому з 2024 р. до обов'язкових галузей дослідження варто додати природничі дисципліни. Це дасть можливість охопити основні змістові лінії освіти в початковій школі. Дослідження варто проводити в паперовому форматі, оскільки такий формат відповідає традиціям навчання на рівні початкової школи.

- **eTIMSS³²**. Із наступного циклу варто долучитися до комп'ютерного формату міжнародного дослідження TIMSS. Ураховуючи періодичність досліджень і тривалість циклів, варто долучитися до наступного циклу, який почнеться вже у 2021 р. Участь у комп'ютерному форматі дасть змогу забезпечити тяглість результатів, окрім цього, акцентування уваги на результатах комп'ютерного формату дослідження стане важливим елементом комп'ютеризації початкової школи.

- **ePIRLS**. Із наступного циклу варто долучитися до комп'ютерного формату міжнародного дослідження PIRLS. Ураховуючи періодичність досліджень і тривалість циклів, варто долучитися до наступного циклу, який почнеться вже у 2023 р. Участь у комп'ютерному форматі дасть змогу забезпечити тяглість результатів, окрім цього, акцентування уваги на результатах комп'ютерного формату дослідження стане важливим елементом комп'ютеризації початкової школи.

6-й клас – завершення адаптаційного періоду базової освіти:

- **ЛМД**. Із 2024 р. варто забезпечити проведення всеохопного ЛМД серед учнів 6-х класів. Галузі: комплексний компетентнісний тест, розроблений за прикладом ТЗНК, який дасть змогу оцінити сформованість ключових компетентностей здобувачів освіти. В анкету, окрім стандартного набору питань щодо особистості учнів, варто додати блок про те, наскільки учень/учениця адаптувалися в ЗЗСО й здатні/прагнуть продовжувати навчання. Інструменти дослідження мають бути комп'ютерного формату, що уможливить із мінімальними ресурсами отримати максимальний обсяг інформації для учнів, батьків, учителів. Повідомлення результатів тестування окремо по кожному блоку комплексного компетентнісного тесту дасть можливість точно визначити прогалини в підготовці учнів і цілеспрямовано над ними працювати в подальшому.

8-й клас – перший рік базового предметного навчання:

- **ЛМД**. Із 2026 р. варто забезпечити проведення всеохопного ЛМД серед учнів 8-х класів. Галузі: українська мова, рідна мова (як додаткова – для ЗЗСО/класів із навчанням мовами відповідних корінних народів та національних меншин), математика, комп'ютерна грамотність. Результати оцінювання слугуватимуть лише орієнтиром для учнів, батьків і вчителів і не матимуть жодних наслідків для суб'єктів педагогічного процесу.

- **eTIMSS**. Із наступного циклу варто долучитися до комп'ютерного формату міжнародного дослідження TIMSS. Ураховуючи періодичність досліджень і тривалість циклів, варто долучитися до наступного циклу, який почнеться вже у 2021 р. Участь у комп'ютерному форматі дасть можливість забезпечити тяглість результатів, окрім цього, акцентування уваги на результатах комп'ютерного формату дослідження стане важливим елементом комп'ютеризації початкової школи.

- **ICCS**. У поточному циклі варто взяти участь в ICCS. Ураховуючи те, що на сьогодні в Україні проводять розроблення стандартів/програм із громадянської освіти, глибоке вивчення підходів до формування громадянськості як риси особистості є важливим. Таке дослідження може бути проведено одноразово або кілька разів. Основним його завданням є поширення найкращих практик громадянської освіти, а не відслідковування трендів у цій галузі.

- **ICILS**. У наступному циклі (почнеться у 2023 р.) варто почати брати участь у ICILS. Окрім очевидних переваг, участь у дослідженні дасть змогу ознайомитися з найкращими інструментами оцінювання комп'ютерної грамотності (буде використано не лише в освітньому процесі, а й під час розробки ЛМД з комп'ютерної грамотності).

10-й клас – етап завершення адаптаційного періоду на рівні профільної середньої освіти:

- **ЛМД**. Із 2028 р. варто забезпечити проведення всеохопного ЛМД серед учнів 10-х класів (незалежно від профілю). Галузі (когнітивні матеріали): компетентнісний тест, який дасть змогу оцінити сформованість загальнонавчальних компетентностей учнів й

---

32 **Примітка.** З огляду на те, що Україна продовжує участь в PISA, у межах «достатньої програми» можна обмежитися участю в TIMSS для 4-го класу й відмовитися від компонента дослідження для 8-го класу.

визначити здатність суб'єктів навчання до успішної життєдіяльності в суспільстві.

9-й – 10-й клас/1-ий – 2-ий курс – завершення здобуття повної загальної середньої освіти.

- PISA. Необхідно продовжити участь України в PISA. Важливо брати участь в опційних компонентах дослідження.

СУБ'ЄКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ Й ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для реалізації запропонованої моделі моніторингових досліджень суттєвою є скоординована діяльність таких суб'єктів: МОНУ; Міністерства фінансів України; ДСЯО; УЦОЯО; РЦОЯО; ІОА; ІМЗО; НАПНУ; ЗЗСО. Кожен із визначених суб'єктів задіяний на певному етапі підготовки та проведення досліджень.

До функцій МОНУ належить: забезпечення нормативної бази для проведення моніторингових досліджень; лобювання забезпечення інституцій, відповідальних за проведення досліджень, ресурсами, достатніми для проведення досліджень; ухвалення відповідних рішень щодо державної політики на підставі даних про стан системи освіти, отриманих за результатами оцінювань; визначення пріоритетних напрямів досліджень, зокрема визначення субвибірок для них.

До функцій Міністерства фінансів України належить: створення умов для використання фінансових ресурсів для проведення досліджень.

До функцій ДСЯО належить: визначення додаткових аспектів досліджень; використання результатів досліджень для визначення реального стану освіти; розробка стратегії посилення інституційної спроможності ЗЗСО через аналіз результатів освіти.

До функцій УЦОЯО належить: розроблення інструментів оцінювання, що використовуються під час проведення моніторингових досліджень; розроблення стандартизованих процедур проведення на базі ЗЗСО відповідних оцінювань.

До функцій РЦОЯО належить: консультування ЗЗСО щодо процедур проведення ЛМД; підготовка вчителів до стандартизованого застосування схем оцінювання усних і письмових завдань ЛМД.

До функцій ІОА належить: виконання завдань із формування вибірки міжнародних досліджень; підготовка вибірки вітчизняних досліджень; підготовка аналітичних звітів за результатами вітчизняних досліджень; підготовка матеріалів про результати досліджень, зокрема про вивчення соціально-економічних факторів, які впливають на навчання; збирання й представлення даних за результатами досліджень; формування даних про результати досліджень у інформаційній аналітичній системі.

До функцій ІМЗО належить: розроблення програм оцінювання, а також добірок тестових завдань для ЛМД; аналіз тестових завдань міжнародних/вітчизняних досліджень, визначення їх відповідності вітчизняним стандартам/програмам; підготовка популярних і наукових статей щодо змістовних ліній досліджень і специфіки викладання окремих тем галузей досліджень.

До функцій НАПНУ належить: розроблення методології вітчизняних досліджень; підготовка аналітичних публікацій, методичних рекомендацій за результатами досліджень; узгодження змісту анкет і тестових завдань досліджень.

До функцій ЗЗСО належить: проведення ЛМД; використання інформації про результати досліджень для вдосконалення процесу освіти; розміщення інформації про результати освіти в НОЕП.

ОЦІНКА НЕОБХІДНИХ РЕСУРСІВ

Ураховуючи досвід організації та проведення міжнародного дослідження якості освіти PISA, а також обсяги робіт у межах вітчизняного МДЯПО, можна визначити приблизні обсяги ресурсів.

Трудові ресурси (постійні):

- Один менеджер/координатор (повна ставка) на кожне дослідження:
  - вимоги: володіння англійською й українською мовами на рівні експерта; сформованість управлінських якостей, здатність приймати рішення; наявність елементарних знань у сфері тестології; сформованість уявлень із базових понять оцінювання якості освіти.
- Фахівець-предметник із кожної галузі, а саме: мовно-літературна галузь, математика, науково-природничі дисципліни, суспільно-гуманітарні дисципліни, інформаційні технології (по пів ставки на кожен галузь одного дослідження):
  - вимоги: володіння англійською й українською мовами на рівні експерта; сформованість на високому рівні умінь розроблення тестових завдань; високий рівень предметної компетентності; сформованість аналітичних умінь.
- Перекладач (пів ставки на кожне дослідження):
  - вимоги: володіння англійською й українською мовами на рівні експерта; здатність просто, зрозуміло й грамотно писати українською й англійською мовами; високий рівень перекладацької майстерності; володіння специфічною загальнопедагогічною термінологією, а також термінологією освітніх вимірювань; розвинений інтелект, здатність до швидкого навчання.
- Аналітик (пів ставки на кожне дослідження):
  - вимоги: володіння англійською й українською мовами на рівні користувача; володіння основними статистичними пакетами для аналізу даних; високий рівень обізнаності у процесах освіти; здатність вчитися.
- Програміст (чверть ставки на одне дослідження):
  - вимоги: володіння англійською й українською мовами на рівні користувача; здатність розробляти програмне забезпечення; володіння навичками роботи з базами даних.
- Фахівець із підготовки нормативних документів (чверть ставки на два дослідження):
  - вимоги: володіння англійською й українською мовами на рівні експерта; здатність готувати нормативні документи; володіння знаннями вітчизняних нормативних документів.

Трудові ресурси для досліджень із паперовим форматом (тимчасові):

- Спеціалісти з макетування, друку й пакування матеріалів дослідження для паперових його варіантів (команда з 10–15 осіб, яка працює протягом двох тижнів під час пілотного й основного етапів кожного із досліджень):
  - вимоги: досвід відповідної роботи, відповідальність.
- Спеціалісти з адміністрування досліджень у ЗЗСО (50–400 осіб з усіх регіонів України, які відвідують 2–3 сесії навчання (очного або дистанційного), працюють протягом 1–2 повних робочих днів під час пілотного й основного етапів кожного із досліджень):
  - вимоги: володіння мовою проведення тестування (переважно українською) на рівні грамотного користувача; здатність чітко вголос читати, а також керувати класом; успішне проходження навчання; досвід відповідної роботи; здатність діяти відповідно до алгоритмів, зазначених в інструктивних матеріалах; відповідальність, сумлінне ставлення до своїх обов'язків.

Трудові ресурси для досліджень із комп'ютерним форматом (тимчасові):

- Адміністратори з комп'ютерної підтримки (команда з 25 осіб – по 1 особі на кожний регіон, яка працює протягом восьми тижнів під час пілотного й основного етапів кожного з досліджень):
  - вимоги: досвід відповідної роботи, відповідальність.
- Спеціалісти з адміністрування досліджень у ЗЗСО (команда з 50 осіб – по 2 особи на кожний регіон, яка працює протягом восьми тижнів під час пілотного й основного етапів кожного з досліджень):
  - вимоги: володіння мовою проведення тестування (переважно українською) на рівні грамотного користувача; успішне проходження навчання; досвід відповідної

роботи; здатність діяти відповідно до алгоритмів, зазначених в інструктивних матеріалах; відповідальність, сумлінне ставлення до своїх обов'язків.

Фінансові ресурси (міжнародні дослідження):

- Членські внески: приблизно 200 000 євро за цикл кожного дослідження.
- Внутрішні операційні кошти: близько 200 000 євро за цикл кожного дослідження.

Фінансові ресурси (національні дослідження):

- Розроблення/удосконалення інструментів: приблизно 10 000 євро за цикл кожного дослідження.
- Внутрішні операційні кошти: приблизно 100 000 євро за цикл кожного дослідження³³.

---

³³ **Примітка.** Досвід показує, що процедури міжнародних і вітчизняних моніторингових оцінювань складніші, ніж процедури ЗНО. З огляду на це під час розроблення системи оплати праці варто враховувати тарифи значно вищі (мінімум удвічі), ніж ті, що сьогодні використовує УЦОЯО (<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/985-2015-%D0%BF>).

РОЗДІЛ 4

КОНЦЕПТУАЛЬНА ВІЗІЯ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ ШКОЛИ (ЕНУШ)

Попередні розділи цієї Стратегії присвячені вузькій темі випускних оцінювань здобувачів освіти на різних рівнях загальної середньої освіти. Проте виклики, які постануть під час їх реалізації, можуть мати адекватну й достатню повну відповідь лише за більш комплексного підходу. Передусім, випускне оцінювання слід розглядати як компонент загальної системи оцінювань, яка складається із взаємопов'язаних підсистем: формувального й підсумкового оцінювання (*assessment*) школярів; оцінювання (*appraisal*) педагогічних працівників; оцінювання (*evaluation*) навчальних закладів, самої системи оцінювання, а також системи освіти загалом³⁴. Така комплексна система оцінювань передбачає наявність централізованого і водночас всеохоплюючого передавання, агрегування, аналізу, інтерпретації великих обсягів інформації, і тому ця система повинна бути якнайбільше комп'ютеризованою. Але її не слід розглядати ізольовано від оцінюваних об'єктів, суб'єктів і процесів. Тож усі освітні функції потрібно раціонально розподілити між людьми і машинами – сторонами єдиної людино-машинної системи – за принципом: кожна зі сторін виконує те, що у неї виходить краще для забезпечення високої якості освіти.

4.1 КОМПЛЕКСНА ЦИФРОВІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ – ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ

Оскільки освіта є переважно сукупністю інформаційних процесів, її розвиток цілком узгоджується із загальним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій і дедалі більше визначається ним. Це загалом відповідає тенденції дедалі глибшого проникнення комп'ютерів фактично в усі сфери життя людини. Суспільство поступово переходить у фазу розвитку, яку характеризують як *data-driven*. У галузі освіти це, зокрема, означає, що все більше інформації про освітній процес і його учасників може бути зібрано, проаналізовано й використано для ефективного його розвитку.

На необхідності дедалі глибшої цифровізації освітніх процесів наголошено в документах різних міжнародних організацій. Так, у підсумковому документі зустрічі міністрів освіти країн «Великої двадцятки» 5 вересня 2018 року зазначено: *«Важливо, щоб освіта не відставала від соціальних і технологічних інновацій, як-от: штучний інтелект, великі дані й Інтернет речей.»*³⁵

Разом із широким упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес, уряди розвинених країн переводять свої системи централізованого підсумкового оцінювання на **комп'ютерну основу**. Це ж відбувається і з міжнародними моніторинговими дослідженнями, як-от: PISA та TIMSS.

Крім очевидних інфраструктурних переваг, комп'ютеризація відкриває перед шкільною освітою низку нових можливостей, серед яких, імовірно, найважливішими є персоналізація й автоматизація рутинних освітніх процесів. Спеціалізовані системи з рисами штучного інтелекту, засновані на новітніх методах аналізу інформації та прийняття рішень, дозволяють надати навчання й оцінюванню дедалі більш вираженого формувального характеру.

Необхідність упровадження цих технологій постає особливо гостро з потребою повноцінного переходу до компетентнісного критерійного оцінювання на основі освітніх стандартів, що вимагає:

---

34 Див., наприклад, рекомендації щодо політики у галузі оцінювання огляд ОЕСР за покликанням URL: https://read.oecd-ilibrary.org/education/synergies-for-better-learning-an-international-perspective-on-evaluation-and-assessment_9789264190658-en#page3

35 URL: http://www.mext.go.jp/a_menu/kokusai/g20/icsFiles/afieldfile/2018/09/07/1408825_01_1.pdf

- більш точного позиціювання змісту завдань відносно вимог і критеріїв;
- збирання, аналізу, комбінування великих обсягів даних про здобувача освіти;
- швидкого ухвалення на їх основі рішень щодо ефективного коригування – від індивідуальних і групових траєкторій навчання до формування освітньої політики загалом.

Переваги комп'ютеризації стосуються як підсумкового, так і повсякденного формувального оцінювання, а також власне навчання, оскільки навчання й оцінювання є невід'ємними складовими єдиного освітнього процесу. Тому вони повинні забезпечуватися єдиним цифровим середовищем – цілісною збалансованою системою навчальних матеріалів та інструментів оцінювання, здатною, з одного боку, адаптуватися до індивідуальних потреб здобувачів освіти, а з іншого – неперервно розвиватися й удосконалюватися завдяки ефективному ухваленню рішень, у тому числі автоматизованому, на основі неперервного накопичення й аналізу даних.

Необхідною характеристикою успішного функціонування такої єдиної комп'ютеризованої системи навчання й оцінювання є **статистична повнота даних**. На практиці це означає, що деякі множини даних повинні отримуватися від репрезентативних вибірок осіб, що навчаються. Ця вимога виконуватиметься автоматично, якщо дані будуть отримані від усїєї цільової популяції осіб. Репрезентативні дані можуть слугувати якірною інформацією, через яку можна буде отримувати характеристики тих навчальних матеріалів і завдань, якими охоплені довільні групи здобувачів освіти. Таким чином, єдина система може бути істотно різноманітною щодо свого наповнення без істотних втрат в аналітичній спроможності. З іншого боку, вона повинна органічно співіснувати з традиційним класно-урочним навчальним середовищем як його доповнення.

Функції єдиної комп'ютеризованої системи не повинні обмежуватися творенням і обслуговуванням лише безпосередніх процесів навчання й оцінювання, оскільки ці процеси зумовлюються, з одного боку, нормативною та методологічною базами (освітніми стандартами, типовими й модельними навчальними програмами, модельними навчальними методиками, матеріалами й завданнями), а з іншого – кадровим потенціалом (готовністю педагогічних працівників ефективно провадити свою професійну діяльність). Крім того, важливо, щоб ця система збирала й агрегувала контекстуальні дані для підзвітності суб'єктів навчального процесу й ухвалення рішень щодо формування більш ефективного навчального середовища.

Таким чином, є беззаперечні підстави для створення в Україні єдиного навчально-аналітичного цифрового середовища (далі еНУШ) – своєрідної надбудови над наявною системою шкільної освіти, яка частково замінить і розширить процеси в її розрізненій класно-урочній формі і водночас буде її загальною інфраструктурною мережею.

Визначальними компонентами еНУШ мають стати:

- єдина **база даних** контенту і користувачів;
- підсистема **подання й оцінювання** навчальних матеріалів і завдань;
- спеціалізовані **навчальні і управлінські програми**;
- підсистема **аналізу даних і формування звітів**.

4.2 ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ЕНУШ

Специфічними для України можна вважати порівняно великий географічний розмір країни, велику кількість школярів і вчителів, нерівномірність в економічному та соціальному станах між містом і селом, нераціональну мережу шкіл, нестачу кваліфікованих педагогічних кадрів.

Стан упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сфері шкільної освіти в Україні нині характеризується:

- різноманіттям, розрізненістю, функціональною обмеженістю, безсистемністю використання цифрових інструментів;

- недостатньою забезпеченістю ЗЗСО комп'ютерами й іншим інформаційно-комунікаційним обладнанням;
- загалом ненадійним і недостатньо швидкісним інтернет-зв'язком, особливо в сільській місцевості;
- загалом низьким рівнем цифрової грамотності педагогічних працівників та управлінців;
- відсутністю централізованої комп'ютеризованої системи збирання й аналізу освітніх даних;
- недостатнім рівнем забезпечення комунікації професійних груп;
- практично повною відсутністю систем електронного документообігу на всіх рівнях.

У травні 2018 року наказом міністра освіти і науки України (наказ від 22.05.2018 № 523) затверджене Положення про Національну освітню електронну платформу³⁶. Рішення про створення цієї платформи є кардинальним кроком на шляху до об'єднання цифрового освітнього інструментарію в єдину систему.

У Положенні чітко визначені цілі забезпечення НУШ навчальними ресурсами і сервісами, передусім електронними версіями підручників і е-підручників. Передбачено, що платформа забезпечуватиме *«відбір, накопичення, зберігання, систематизацію, розміщення, поширення е-підручників, електронних освітніх ресурсів та сервісів, методичних, дидактичних навчальних матеріалів, засобів оцінювання, дистанційних курсів тощо»* (розділ IV, пункт 3). Крім того, визначено можливість *«створення, ведення та використання реєстрів, баз даних відповідно до законодавства»* (пункт 13 розділу IV), а також *«тематичне та поточне оцінювання відповідності результатів навчання здобувачів освіти обов'язковим результатам навчання, визначеним відповідним стандартом освіти та/або освітньою чи навчальною програмою»* (пункт 9 цього ж розділу). Допускається додавання до платформи нових сервісів.

4.3 ПРОЕКТ ЕНУШ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Положення про Національну освітню електронну платформу не суперечить ідеї створення еНУШ як обов'язкової для участі в окремих її заходах усіх учнів та вчителів, закладаючи цю можливість на невизначену перспективу. Тому нині проект еНУШ може розглядатися як такий, що стосується конкретної реалізації Національної освітньої електронної платформи.

Діяльність еНУШ сприяє виконанню таких основних завдань:

- отримання **економічного ефекту** за співвідношенням ціна/якість завдяки єдиному інтерфейсу та масштабуванню щодо функціональності та кількості користувачів;
- **автоматизацію** рутинних процесів;
- застосування **розвинених інструментів** навчання й оцінювання здобувачів освіти, професійного розвитку та оцінювання професійної діяльності педагогічних працівників;
- автоматизований **аналіз освітніх даних**;
- забезпечення **безперервного еволюціонування контенту системи** шляхом автоматичного вибору кращих його елементів і вилучення гірших, або сприяння такому вибору людиною шляхом автоматичного рекомендування;
- налагодження **горизонтальної комунікації** між учасниками освітнього процесу, незалежно від їхнього географічного розташування, щодо елементів контенту;
- реалізацію **диференційованого підходу** в навчанні через застосування алгоритмів адаптивного навчання й оцінювання;
- **порівнюваність результатів** навчання охоплених системою здобувачів освіти;

36 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0702-18>

- забезпечення **комунікації з основними стейкхолдерами**, зокрема автоматизоване інформування батьків про успішність дітей;
- **автоматизацію частини процесів адміністрування ЗЗСО**;
- **підвищення кваліфікації вчителів** і збір інформації, необхідної для їх атестації;
- **підвищення рівня надавання освітніх послуг**, передусім у тих ЗЗСО, що розташовані в сільській місцевості або зіштовхуються із значними кадровими проблемами;
- **пошук важливих контекстуальних змінних** і визначення їх впливу на якість освіти;
- автоматизований **збір, аналіз і узагальнення інформації** для прийняття рішень на всіх рівнях освітньої вертикалі.

еНУШ передбачає модульну структуру, яка відповідає вказаним цілям, має розвинену систему керування доступом для різних категорій користувачів і надійно захищена від технічних збоїв і несанкціонованого втручання.

Основою еНУШ та рушійною силою її розвитку є **підсистема оцінювань**.

Архітектура та функціонал еНУШ засновується на найбільш передових досягненнях комп'ютерних наук, педагогіки, психології, аналізу даних.

Інтерфейс системи дозволяє кінцевим користувачам обмежуватися використанням «тонких клієнтів», що взаємодіють із системою через інтернет-браузер.

Реєстрація та участь у визначених заходах навчання й оцінювання є обов'язковою для всіх здобувачів освіти та їхніх учителів. Визначені результати діяльності зареєстрованих користувачів фіксуються в базі даних. Дані відтак використовуються для забезпечення адаптивного режиму навчання учнів, підзвітності вчителів і шкіл, а також для формування звітів, на основі яких приймаються рішення, у тому числі й управлінські.

Крім бази даних про користувачів та освітній контекст, система містить базу даних навчального контенту (навчальні матеріали та завдання, їх характеристики, обговорення), а також, за наявності, лог-файли з інформацією про дії користувачів спеціалізованих навчальних програм.

Організаційно еНУШ функціонує як окрема державна установа або підрозділ зі штатом працівників, до складу яких, зокрема, входять на постійній основі групи розробників і модераторів навчального контенту за рівнями ЗЗСО та освітніми галузями, групи забезпечення підвищення кваліфікації вчителів, фахівці в галузі інженерії й аналізу даних, проєктувальники та розробники програмного забезпечення, веб-дизайнери.

До роботи в еНУШ залучаються на тимчасовій основі активні висококваліфіковані педагогічні працівники з числа вчителів ЗЗСО. Найкращі з них складають кадровий резерв школи.

У процесі створення Системи має бути знайдений розумний компроміс між централізованим втручанням держави в повсякденний освітній процес в українській школі з одного боку й автономією вчителів і ЗЗСО, можливістю вільного творчого пошуку найкращих знань, методик, траєкторій розвитку кінцевими надавачами освітніх послуг – з іншого. Цей компроміс повинен досягатися переважно за рахунок розширення сервісної функції органів освітньої влади і її спеціалізованих інституцій.

4.4 ПІДСИСТЕМА НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ ОЦІНЮВАННЯ

Цілісна збалансована підсистема навчальних матеріалів і оцінювання та підзвітності суб'єктів навчального процесу еНУШ (далі Підсистема) створюється передусім для забезпечення позитивного впливу всіх її компонентів на повсякденний навчальний процес. Кожен компонент Підсистеми, в тому числі й засоби централізованого підсумкового оцінювання, не можуть розглядатися, проєктуватися, розвиватися ізольовано, без урахування взаємозв'язків з іншими її компонентами.

Підсистема створюється й функціонує у вигляді **набору** нормативних і рекомендаційних онлайн-ових **документів та інструментів**.

Основними складовими Підсистеми є:

- освітні стандарти;
- операційні моделі компетентностей;
- модельні навчальні матеріали й інструменти формування оцінювання;
- компонент засобів підсумкового оцінювання учнів і вчителів;
- компонент аналізу даних і формування звітів за видами підзвітності суб'єктів процесу;
- компонент забезпечення компетентності вчителів.

Державні **освітні стандарти** є визначальним елементом контенту Підсистеми. Компетентності, визначені стандартами, повинні бути операціоналізовані на рівні деталізації, достатньому для їх трансляції у вимірювані результати навчання. Операціоналізація компетентностей складається з двох частин: описової (у формі довільного документа) та формалізованої – у вигляді мережі змістових дескрипторів (рубрикатора). Рубрикатор є основою програмного модуля-**конструктора навчальних матеріалів і завдань**. Крім самих змістових дескрипторів, рубрикатором визначається їх логічна послідовність (*learning progressions*), а також контрольні точки для підсумкового оцінювання.

Фахівці еНУШ, відповідальні за навчальний контент, наповнюють Підсистему модельними навчальними матеріалами та завданнями. Конструктор слідкує за рівномірністю та повнотою наповнення Підсистеми контентом та формує відповідні звіти.

Модельні навчальні матеріали та завдання створюються та подаються за допомогою спеціальних інструментів, які забезпечують, за потреби, мультимедійність, варіативність за рівнями складності або поглибленості, послідовність подання, інтерактивність. Завдання є елементами когнітивних, психо-емоційних та інших аспектів компетентісно зорієнтованого оцінювання.

Підсистема містить засоби наповнення бази контенту, крім модельних навчальних матеріалів і завдань, довільними матеріалами і завданнями від сторонніх авторів, після відповідного їх схвалення модераторами. Кожен такий матеріал чи завдання отримує набір психометричних, статистичних та емоційних характеристик, які динамічно обчислюються внаслідок аналізу їх використання та оцінок користувачів. Крім того, кожен елемент контенту супроводжується засобом обговорення користувачами.

На етапі повноцінного функціонування Підсистеми, який настає після попереднього її наповнення, починає функціонувати механізм моніторингу використання, фільтрування та рекомендування навчальних матеріалів і завдань, який надалі забезпечує постійний розвиток якості контенту шляхом відбору кращих і видалення гірших елементів.

Компонент подає учням контент в адаптивному режимі на основі аналізу даних, що зберігаються в базі даних.

Модельні інструменти формування оцінювання повинні відповідати широкому спектру педагогічних підходів і технологічних можливостей. Зокрема, це:

- безпосередні онлайн-ові навчальні завдання або їх множини (тести) з автоматичним оцінюванням;
- онлайн-ові завдання або тести з оцінюванням людьми (учителем, іншими учнями) або самооцінюванням;
- інструменти оцінювання навчальної діяльності, яка відбувається поза еНУШ (наприклад вказівки й рубрики оцінювання проєктів), здатні передавати результати оцінювання до центральної бази даних;
- інструменти з прихованим оцінюванням – здатністю спеціалізованих інтерактивних навчальних програм автоматично коригувати свою поведінку відповідно до дій учня (оцінювання як навчання).

У процесі створення чи добору навчальних програм, які встановлюються на стороні клієнтів, слід надавати перевагу тим програмам, які здатні передавати інформацію про діяльність користувачів до центральної бази даних.

Компонент засобів підсумкового оцінювання складається із захищеного банку тестових завдань, засобів формування підсумкових тестів за визначеними характеристиками та їх подання у визначені терміни. Створення банку тестових завдань відбувається за допомогою того самого конструктора, що й для завдань формувального оцінювання, з прив'язуванням завдань до визначених у рубрикуванні точок підсумкового оцінювання. Користувацький інтерфейс інструментів підсумкового оцінювання повинен бути тим самим або подібним до інтерфейсу інструментів формувального оцінювання.

Компонент формування звітів за видами підзвітності суб'єктів навчального процесу надає аналітикам та особам, які ухвалюють рішення, інформацію про діяльність здобувачів освіти, педагогічних працівників, ЗЗСО й системи загалом за визначеною множиною показників.

Здатність педагогічних працівників до ефективного викладання й оцінювання в умовах компетентісно зорієнтованої парадигми є ключовим елементом НУШ, необхідною умовою її функціонування. Забезпечення цієї здатності має відбуватися як під час первинної підготовки вчителів, так і через систему забезпечення їх професійного розвитку впродовж професійної діяльності.

Зокрема, вчителі повинні опанувати інструменти Підсистеми (та інших компонентів еНУШ) і використовувати у викладанні та власному професійному розвитку. Бажано, щоб у процесі оцінювання вчителів рівень їхньої академічної кваліфікованості перевірявся за допомогою відповідних інструментів у середовищі еНУШ, схожих до інструментів оцінювання здобувачів освіти, а практика професійної діяльності – з урахуванням використання ними відповідних інструментів та їхньої участі в розвитку еНУШ.

4.5 Ризики функціонування еНУШ

Основними ризиками, які ускладнюють розроблення чіткого календарного плану створення еНУШ та її виведення на рівень повноцінного функціонування на Національній освітній електронній платформі є:

- незадовільний рівень технічної і технологічної готовності ЗЗСО України (забезпеченість необхідною технікою та якісним інтернет-зв'язком);
- недостатня цифрова грамотність педпрацівників, здобувачів освіти, інших причетних до освітнього процесу осіб;
- брак досвіду розроблення таких масштабних інформаційно-аналітичних освітніх систем у країні;
- можливе недооцінювання розробниками еНУШ необхідного рівня якості її функціоналу, який закладається в архітектуру системи, тенденції до її спрощення задля зменшення обсягів необхідного фінансування;
- загроза надмірної централізації освітнього процесу, що призведе до втрати його учасниками частини свободи, необхідної для досягнення освітніх цілей за рахунок різноманітності підходів і методик викладання, індивідуальних шляхів компетентісного розвитку школярів;
- правові аспекти, пов'язані передусім з реєстрацією та обробленням системою персональних даних про учасників освітнього процесу;
- загроза недостатнього рівня надійності технічних засобів та захисту інформації.

Усі ці ризики мають суб'єктивний характер. Зокрема, недостатня інтелектуальна і технологічна забезпеченість закладів освіти та кадрів у багатьох випадках пов'язана більше з нехтуванням цими проблемами як другорядними, аніж із браком фінансування. Розв'язання цих проблем є більш загальною метою, без досягнення якої реформа шкільної

освіти в Україні, незалежно від рішення про створення еНУШ, приречена на поразку. З іншого боку, перспектива вимушеного переведення частини освітнього процесу у визначений строк на платформу еНУШ змусить школи і громади, на території яких вони розташовані, як і органи влади вищих рівнів, прискорити їх розв'язання.

Концепція еНУШ не виходить за межі тих технологій, які нині вже достатньо добре розроблені й апробовані у світі й перебувають у фазі сталого використання.

Уникнути ризику надмірної централізації дозволить дотримання двох базових принципів:

- нормативна частина контенту еНУШ повинна строго відповідати обов'язковому для всіх мінімальному ядру навчальних компетентностей, постульованому державними освітніми стандартами і типовими навчальними програмами дисциплін;
- з іншого боку, функціонал еНУШ дозволяє ЗЗСО й учителям чи їх об'єднанням створювати власний навчальний контент, якщо він не суперечить нормативній частині, або доповнює її, або виходить за її межі.

Правовий ризик, пов'язаний з обробленням персональних даних про учасників освітнього процесу, усувається чітким розмежуванням прав доступу до інформації з боку користувачів різних категорій, деперсоніфікацією даних скрізь, де це можливо.

4.6 ЦЕНТРАЛІЗОВАНЕ КОМП'ЮТЕРНЕ ПІДСУМКОВЕ ТЕСТУВАННЯ

Для еНУШ не використовується термін «зовнішнє незалежне оцінювання», оскільки будь-яке централізоване комп'ютерне тестування, формувальне чи підсумкове, з автоматичним обчисленням результатів та їх доступністю з-поза меж навчального закладу, є зрештою зовнішнім і незалежним. Характерними ж особливостями комп'ютеризованого підсумкового оцінювання, крім наслідків у вигляді підзвітності того чи того рівня, є певна стандартизація умов їх проведення, у тому числі захищеність (від списування, несамостійного виконання тощо), тому таке оцінювання краще називати захищеним (*secure assessment*)³⁷.

Очевидною перевагою централізованого комп'ютерного тестування є швидкість його проведення й отримання результатів, а також безпосередня доступність даних для аналізу. За умов існування технічної інфраструктури, така форма тестування є дешевою, і дає тим більший економічний ефект порівняно з «паперовим» тестуванням, чим більше екзаменованих ним охоплено.

Це дозволяє ефективно відповідати на виклики щодо підсумкових оцінювань, які постають перед Новою українською школою, зокрема:

- загально збільшити кількість заходів підсумкового оцінювання;
- зменшити стрес екзаменованих за рахунок єдиного інтерфейсу формувального й підсумкового оцінювань;
- посилити формувальну функцію підсумкового оцінювання через можливість швидкого отримання й аналізу його результатів;
- охоплювати централізованим підсумковим оцінюванням більшу кількість освітніх галузей і предметів включно з оцінюванням цифрових компетентностей екзаменованих (і стимулюванням їх набуття);
- автоматизувати інформування здобувачів освіти, їхніх батьків, інших зацікавлених сторін про результати оцінювання;
- ефективно використовувати результати оцінювання учнів для оцінювання діяльності вчителів, шкіл, окремих освітніх процесів і системи загалом.

Захищене комп'ютерне централізоване оцінювання має розвиватися відповідно до сучасних досягнень у галузі інформаційних технологій і статистичного моделювання, що, зокрема, дозволить:

---

37 Див., наприклад, розділ 9 книги «Innovative Assessment for the 21st Century» (Springer, 2010, ISBN 978-1-4419-6529-5)

- створювати тестові завдання більш ефективно, у тому числі завдяки автоматичному генеруванню та клонуванню;
- застосовувати принципово нові типи завдань (мультимедійні, багатоетапні, колективні, симулятори й тренажери);
- отримувати психометричні характеристики завдань у режимі реального часу завдяки онлайн-омоу калібруванню;
- автоматично формувати тести з наперед заданими характеристиками;
- тестувати навчальні досягнення адаптивно;
- визначати компетентнісні профілі здобувачів освіти на основі багатовимірного оцінювання.

На нову технологічну основу слід переходити лише після того, коли інструменти еНУШ стануть звичними для користувачів. На етапі становлення еНУШ захищене комп'ютерне централізоване підсумкове оцінювання може співіснувати з традиційними формами організації і проведення ЗНО. Але не слід змішувати паперове і комп'ютерне тестування в єдиному заході оцінювання через погану порівнюваність їх результатів.

До того часу, коли банк тестових завдань та інструментів стане достатньо великим для переходу на адаптивний режим, оскільки існує високий ризик виникнення несподіваних технічних збоїв і перенесення тестування на інший час, потрібно розробляти паралельні форми тестів. Можна також застосовувати варіанти проведення тестування офлайн із наступним передаванням файлів із зашифрованими результатами до системи.

У процесі створення тестів слід застосовувати всі доступні можливості для використання переваг, які дає комп'ютерне тестування порівняно з паперовим. Ідеться про використання мультимедійних елементів у завданнях, а також урізноманітнення типів завдань, у тому числі комп'ютерних симуляцій реальних ситуацій, завдань із багатокроковим виконанням, есеїв. Загалом частка таких завдань має зростати на протигагу частці завдань із закритою формою відповіді. Трудомісткість процесу створення таких завдань буде компенсуватися високим рівнем їх тиражування.

Потрібно також упроваджувати варіанти подання завдань і отримання результатів для учнів з особливими потребами: автоматичне озвучування текстів, застосування рельєфно-крапкового шрифту Брайля (і відповідних інтерфейсних пристроїв), відео із сурдоперекладом тощо.

Моделі проведення випускних екзаменів, запропоновані в попередніх розділах цієї Стратегії, завдяки впровадженню еНУШ можуть коригуватися відповідно до нових можливостей. Разом з тим важливо не втратити роль учителя як головної дійової особи в забезпечення якості освіти. Зокрема, доцільно:

- поширити централізоване підсумкове оцінювання на якнайбільшу кількість освітніх галузей і предметів задля усунення дисбалансу у ставленні до них учнів і вчителів;
- делегувати вчителям ті функції оцінювання, з якими вони впораються краще, ніж машини (їдеться передусім про оцінювання важливих некогнітивних компетентностей здобувачів освіти, оцінювання за спостереженням); оцінка вчителя може бути складовою загальної екзаменаційної оцінки;
- за півроку-рік до випускних екзаменів проводити сигнальні діагностичні тестування, пов'язані за змістом та інструментарієм із майбутніми екзаменами.

ДОДАТКИ

Додаток А ВИТЯГИ ЗІ ЗВІТУ «ОГЛЯДИ ОЕСР НА ТЕМУ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ОСВІТІ: УКРАЇНА 2017»

Коментар: Звіт підготовлено за підтримки МОН, він має суттєву політичну вагу, тому доцільно зважити на його висновки й рекомендації щодо освітніх оцінювань.

Проблеми, зазначені у Звіті «Огляди ОЕСР...» в частині освітніх оцінювань (розділ 4):

- свідоме завищення чи заниження оцінок учителями для особистої вигоди, такої як гроші, подарунки чи послуги для себе або своєї школи;
- «батьків переконують, що оцінки – справа договірна»;
- з 2010 р. при вступі до ЗВО почав ураховуватися середній бал атестата (питома вага не більше 10 % конкурсного бала). Із цього часу щороку більша частина випускників має високі бали атестата, одержує золоту/срібну медаль: у 2009 р. в Україні було 4,5 % медалістів, у 2010 р. – 6,2 %, у 2014 р. – 8 %. Має місце неналежне визнання досягнень учнів у формі завищення оцінок: оцінювання на рівні шкіл має наслідком набагато більшу кількість високих оцінок, ніж ЗНО.

Фактори, які, згідно з текстом Звіту, створюють можливості для порушення:

- у початкових і середніх класах застосовуються тільки внутрішні підсумкові оцінювання;
- національні рекомендації з оцінювання у класі мають надто загальний характер, що не надає вчителям чіткої інформації про те, яку оцінку мають отримати учні в результаті оцінювання. Розроблені МОН орієнтовні вимоги до оцінювання учнів у початкових і середніх класах не пов'язані з освітніми програмами та стандартами;
- недостатнє навчання оцінювання самих учителів;
- відсутня практика оцінювання під наглядом для забезпечення валідності та надійності результатів;
- обмежені перехресні перевірки або валідація вчительських оцінювань в освітній системі;
- традиція добровільних подарунків і платежів учителям/школам, що надаються за бажанням батьків;
- недостатня поінформованість батьків щодо порядку вступу до ЗВО, через що батьки переоцінюють важливість шкільних оцінок;
- регулярні зміни правил ЗНО сприяють формуванню хибних уявлень про нього в суспільстві;
- низька оплата праці вчителів;
- залежність шкіл від фінансових внесків, практичної допомоги та доброї волі батьків.

Рекомендації, надані у звіті:

- МОН має очолити перегляд і покращення національної рамки й рекомендацій оцінювання;
- ширше та якомога раніше використання ЗНО без серйозних наслідків для учнів;
- запровадження модерування оцінювання;
- краща комунікація з батьками щодо правил ЗНО та вступу до ЗВО;
- вивчення умов праці, оплати праці, доходів учителів перед змінами до оплати праці.

В Україні необхідно розробити кращу національну рамку оцінювання, яка міститиме компоненти, викладені нижче.

- Точне й надійне оцінювання передбачає формулювання цілей навчання, які описують, що повинні знати й уміти робити учні з кожної дисципліни до кінця кожного

навчального року. В ідеалі ці навчальні цілі мають бути тісно пов'язані з вимогами державної навчальної програми (як, наприклад, в Англії). Це також мають бути SMART-цілі: конкретні, вимірювані, досяжні, актуальні й обмежені в часі.

- Також повинні існувати критерії успіху для кожної навчальної дисципліни на кожен навчальний рік. Ці критерії успіху мають бути чіткими й комплексними, давати змогу вчителям робити судження, чи було досягнуто навчальних цілей і в якому обсязі.

- Оцінювання покращиться й за використання шкали з достатньою кількістю балів, щоб учителі могли забезпечувати диференціацію учнів, у яких рівень успішності є відчутно, а не радикально різним.

- Також важливо наводити приклади успішності відповідно до навчальних цілей, які очікуються на рівні кожного бала шкали, щоб учителі могли робити надійні та послідовні висновки, якою мірою досягнуто таких цілей. Як супровідний захід важливо приділяти більше часу та уваги навичкам оцінювання під час підготовки вчителів – як у первинній педагогічній освіті, так і на курсах підвищення кваліфікації.

- Навчати вчителів проміжного/діагностичного та підсумкового оцінювання під час первинної освітньої програми та підвищення кваліфікації, щоб вони могли постійно оцінювати успішність кожного учня в класі порівняно з навчальними цілями та виявляти галузі, в яких учні потребують додаткової допомоги в періоди між іспитами.

- Школи повинні бути організовані, мати належні ресурси та час у розкладі для надання додаткової індивідуальної допомоги за необхідності. Це також допоможе зменшити існуючу потребу в приватному репетиторстві (яке детально обговорюється в Розділі 5).

- Усунення можливостей для неналежного виставлення оцінок вимагає більш активного залучення батьків. Нова система має включати можливість для вчителів у класі надавати батькам регулярні відгуки про навчання і успішність їхніх дітей, а також обговорювати з ними, що можна зробити у випадку проблем із навчанням. Учителі повинні повідомляти батькам, як результати іспитів дитини виглядають на тлі результатів інших дітей та відповідно до очікуваних стандартів. Такі повідомлення мають надходити у письмовій формі відповідно до затвердженого спільного формату.

ДОДАТОК Б ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІСТУ ЗАВДАНЬ ДПА ВИПУСКНИКІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Загальна характеристика змісту завдань ДПА випускників початкової школи є можливою з огляду на те, що з 2018 р. в Україні набув чинності Державний стандарт початкової освіти, положення якого відбивають концептуальні ідеї, закладені в Концепції «Нова українська школа». Водночас стандарти базової та профільної шкіл нині перебувають ще на стадії розроблення, тому в цьому документі не пропонується опису змісту завдань ДПА для відповідних рівнів загальної середньої освіти.

Зміст завдань ДПА з української мови, мови відповідного корінного народу і національної меншини

Державний стандарт початкової освіти, окреслюючи загальні результати вивчення української мови та літератури, мов і літератур відповідних корінних народів і національних меншин, визначає, що здобувач освіти на етапі закінчення початкової школи:

- взаємодіє з іншими особами усно, сприймає й використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях;
- сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовує її для збагачення свого досвіду;
- висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови;
- досліджує індивідуальне мовлення для власної творчості, спостерігає за мовними явищами, аналізує їх³⁸.

У ЗЗСО/класах з навчанням українською мовою:

- 1) усна частина ДПА з української мови охоплює:
  - взаємодію з іншими особами у вигляді структурованого діалогу з учителем на запропоновану тему, а також виконання завдання на імпровізацію в заданій комунікативній ситуації;
  - роботу з текстом через висловлення власного ставлення до прочитаного з урахуванням власного досвіду, а також переказування тексту з іншої позиції (зміна оповідача).
- 2) письмова частина ДПА з української мови охоплює:
  - взаємодію з іншими особами у вигляді висловлення думок, почуттів та ставлень у письмовій формі мовлення (створення тексту визначеного стилю та жанру на запропоновану тему);
  - аналіз та інтерпретацію тексту.

У ЗЗСО/класах з навчанням мовами відповідних корінних народів і національних меншин:

- 1) усна частина ДПА з української мови охоплює:
  - взаємодію з іншими особами у вигляді структурованого діалогу з учителем на запропоновану тему;
  - роботу з текстом у вигляді переказування тексту з іншої позиції (зміна оповідача).
- 2) письмова частина ДПА з української мови охоплює:
  - аналіз та інтерпретацію тексту.

У ЗЗСО/класах із навчанням мовами корінних народів і національних меншин усна й письмова частини ДПА з мови відповідного корінного народу або національної меншини охоплюють ті самі складники, що й відповідні частини ДПА з української мови в ЗЗСО/класах з українською мовою навчання.

Зміст завдань ДПА з математики

---

38 Постанова КМУ від 21.02.2018 р. № 87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.

Державний стандарт початкової освіти, окреслюючи загальні результати вивчення математики, визначає, що здобувач освіти на етапі закінчення початкової школи:

- досліджує ситуації й визначає проблеми, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів;
- моделює процеси й ситуації, розробляє стратегії (плани) дій для розв'язування різноманітних задач;
- критично оцінює дані, процес та результат розв'язання навчальних і практичних задач;
- застосовує досвід математичної діяльності для пізнання навколишнього світу³⁹.

---

39 Там само.

ДОДАТОК В ОГЛЯД НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ

1. Про деякі рекомендації міжнародних організацій і фондів щодо політики професійної орієнтації молоді

Ще 1999 року С. Конгер [11] провів порівняння рекомендацій міжнародних організацій ОЕСР та ЮНЕСКО щодо стану професійної орієнтації в різних країнах. Він відзначив, що деякі приклади політик профорієнтації в окремих країнах викликають занепокоєння. Десять вирішили, що послуги з профорієнтації вже є не правом кожної особи, а послугою, яку вона може придбати в приватних постачальників. Десять органи управління освітою вирішили, що це не є частиною обов'язкової освіти й віддали на місця право вирішувати, яку модель організації цього процесу використовувати. Десять через скорочення фінансування освіти було першочергово скорочено послуги з профорієнтації. У зв'язку з цим було сформовано ключові рекомендації для вироблення країнами профорієнтаційної політики.

Обидві організації висували низку вимог:

- 1) послуги з профорієнтації повинні бути доступними для кожної особи;
- 2) перспективним та ефективним є підхід, заснований на включенні профорієнтаційних курсів до навчальних планів (*a curriculum approach*) шкіл різних рівнів;
- 3) бажано, щоб послуги надавалися добре підготовленими професіоналами;
- 4) бажано, щоб центри з профорієнтації мали достатньо коштів для забезпечення інформаційних послуг;
- 5) повинні бути встановлені стандарти консультування;
- 6) мають бути розроблені засоби для оцінювання якості профорієнтаційного сервісу.

Зазначається, що профорієнтація потрібна не лише в ситуації переходу від школи до трудового життя, а й для «горизонтальної міграції» в межах певного рівня освіти та між рівнями освіти.

У 2004 році OECD підготувала звіт [20] за результатом дослідження профорієнтаційної політики в 37 країнах, проведеного у 2001–2003 рр. разом з Європейською Комісією, Світовим Банком, Європейським центром розвитку професійної освіти (CEDEFOP) та Європейською навчальною фундацією (ETF). У кожній країні оцінювалося, як організація, управління та постачання профорієнтаційних послуг сприяють упровадженню системи навчання протягом усього життя та активної політики на ринку праці. У результаті порівняння різних систем організації профорієнтаційної роботи було виокремлено найкращі практики та надано рекомендації розробникам політики [21]. У 2009 році ETF провела подібне дослідження в 9 країнах з перехідною економікою [29], серед яких були Україна, Росія, Грузія. Рекомендації міжнародних організацій стосувались усіх аспектів профорієнтаційної діяльності (таблиця 4), але тут зосередимося на рекомендаціях, що стосуються роботи в школах з учнівською молоддю та можуть бути в полі зору УЦОЯО.

Таблиця 4

Career guidance refers to services and activities intended to assist individuals, of any age and at any point throughout their lives, to make educational, training and occupational choices and to manage their careers. Such services may be found in schools, universities and colleges, in training institutions, in public employment services, in the workplace, in the voluntary or community sector and in the private sector. The activities may take place on an individual or group basis, and may be face-to-face or at a distance (including help lines and web-based services). They include career information provision (in print, ICT-based and other forms), assessment and self-assessment tools, counseling interviews, career education programmes (to help individuals develop their self awareness, opportunity awareness, and career management skills), taster programmes (to sample options before choosing them), work search programmes, and transition services.

У звіті [20] зазначено, що історично психологія (зокрема, диференційована психологія і психологія розвитку) – основна дисципліна, яка мала вплив на розвиток методів профорієнтаційної роботи. Тому особисте психологічне консультування та тестування протягом багатьох років розглядалось як основний інструмент. Але останнім часом такий персональний сервіс стає досить дорогим, важкодоступним і неефективним, а також відірваним від ринку праці, якщо його надають самі школи (бо часто вони зосереджується лише на виборі освітньої траєкторії) чи зацікавлені сторони (спонсори) або особи без спеціальної підготовки в галузі не тільки психології, а й освіти, соціології, економіки праці. Тому дедалі більше країн зменшують акцент на особисте психологічне тестування та консультування. Запрошення сторонніх фахівців служб зайнятості може компенсувати ці проблеми, але виникає загроза залежності від таких служб, комерціалізації їхніх послуг та ослаблення зв'язків із навчальним планом. Взаємодія школи з такими службами має доповнювати, а не замінити програми всередині школи. Отже, оскільки підхід до розвитку навичок управління кар'єрою на основі особистих інтерв'ю не ефективний, доцільно доповнити його підходом, убудованим у навчальний план із сильним експериментальним компонентом.

Більшість країн включила до шкільних програм профорієнтаційні курси. Але вони різняться за змістом та структурою. Деякі зорієнтовані лише на розуміння світу професій і його вимог, деякі передбачають розвиток навичок прийняття рішень, самооцінювання та керування життєвою траєкторією, що важливо в контексті навчання впродовж життя. Деякі це самостійні курси (так легше відслідковувати результат), а деякі включені до однієї чи кількох дисциплін (результат розпливчастий, може не відповідати інтересам учня, потребує взаємодії вчителів). Це можуть бути обов'язкові курси чи курси за вибором. Такі курси мають бути тісно пов'язані зі світом праці та з навчальними можливостями після школи (передбачають практичну роботу, візити на підприємства, ділові ігри).

Зазначається потенційно важлива роль системи профілювання та портфолію, яка покликана заохотити студентів керувати власним навчанням і узгоджувати його зі своїми кар'єрними планами. Така діяльність формує в учнів уміння ставити цілі, планувати й організовувати свою діяльність, розширює можливості самонавчання, розвиває навички рефлексивної діяльності. Результати діяльності учня, відображені в його портфолію, засвідчують батьки, і такі дані можуть враховуватися при зарахуванні в профільні класи. Для портфолію має бути виділений час у навчальному плані, інакше цей документ вироджується в паперову відписку.

У деяких країнах розроблені стандарти надання профорієнтаційних послуг (загалом або за секторами) та системи оцінювання їх якості.

У рекомендаціях [21] пропонується, крім іншого, проводити регулярні опитування учнів щодо задоволеності профорієнтаційними послугами та якістю отриманої інформації, слідкувати за кар'єрою випускників. Наводяться приклади позитивних практик навчально-орієнтованих шкіл (Канада, Квебек, де існує навіть бакалаврська програма з профорієнтації в Шербрукському університеті), де ще з початкової школи учні розуміють користь вивчення різних предметів (мови, математики, природничих наук тощо) та для чого вони їх вчать. Рекомендується для консультування використовувати персонал, що знає багато про світ праці (випускників, представників бізнесу, профспілок, неурядових організацій).

Досвід країн із розвиненими економіками у сфері профорієнтації та впровадження стратегії навчання впродовж життя описано досить повно в багатьох роботах. Наприклад, у Франції [13] професійне консультування та керівництво визначаються як ключовий стратегічний елемент у розвитку людських ресурсів, що сприяє поліпшенню взаєморозуміння та толерантності серед громадян Європи, а особливо забезпечує соціальну й економічну інтеграцію молоді. Однак, система профорієнтації була досить заплутана, поки 2009 року було прийнято рішення, а 2015 року створено єдиний національний сервіс під керівництвом Міністерства освіти за долученням інших міністерств (молоді та спорту, інфраструктури, сільського господарства тощо). Зараз діє єдиний портал (www.orientation-pour-tous.fr) [16], де користувачі різних рівнів (від учня до профконсультанта) можуть

знайти потрібну інформацію та послуги. До порталу інтегровані онлайніві служби підтримки молоді (www.monorientationenligne.fr), сайти громадських організацій (www.euroguidance-France.org, www.cidj.com), видавництв (<https://www.orientation-pour-tous.fr/>) тощо. Цифровий інструмент *Folios* для створення учнівського портфоліо (*Portefeuille d'Expériences et de Compétences*) представлено на сайті www.onisep.fr. Профконсультування враховується для вибору навчальної траєкторії при переході в старшу школу чи заклад вищої освіти. Окремої програми з підготовки профконсультантів немає, на цих посадах можуть працювати магістри психології, які пройшли річну спецпідготовку.

Попри те, що в розвинених країнах профорієнтаційна робота є частиною державної політики, багато благодійних фондів переймається цією проблематикою. Цікавий досвід роботи благодійного фонду *Gatsby* у Великій Британії, який досліджує найкращі міжнародні практики профорієнтаційної роботи з метою запровадження їх у своїй країні та сприяє ширшому залученню молоді до STEM-освіти, оскільки серйозну нестачу кадрів зі STEM-навичками відчувають економіки таких розвинених країн, як Велика Британія та Німеччина. У звіті [15] за результатами дослідження в 6 країнах Дж. Голман визначає, що саме з міжнародного досвіду виглядає «добре» для Великобританії й окреслює рамки з восьми орієнтирів, які школи можуть використовувати для вдосконалення своєї системи професійної орієнтації. Наприклад, четвертий з них: *Linking curriculum learning to careers*: усі вчителі повинні поєднувати навчальні програми з кар'єрою. Учителі-предметники можуть бути потужними моделями для залучення учнів до предмета та кар'єри, що впливає з нього. Учителі, які опікуються проблемою STEM, повинні висвітлювати актуальність предметів STEM для широкого кола майбутніх професійних шляхів. Але, незважаючи на особливий інтерес фонду до STEM-освіти, усі принципи викладено для покращення загальної профорієнтаційної роботи як у школах, так і в інших навчальних закладах. Наводяться найкращі практики, які варто запозичити: досвід Канади в просуванні веб-інструментів для створення індивідуального навчального плану (*Individual Pathway Plan*); досвід Фінляндії у включенні профорієнтаційних предметів до навчальних планів (2 курси по 38 годин), професіоналізації роботи з консультування (25 % консультантів мають спеціальну освіту на рівні магістра) та у створенні моделі функціонування національного порталу (<http://peda.net/tet>); досвід Ірландії із залучення фахівців для професійного тестування; досвід Нідерландів зі створення *Windows of Accountability*, що забезпечує саморегулювання, прозорість, підзвітність та вдосконалення профорієнтаційної роботи. Вказуються напрями розвитку, щоб задовольнити 8 орієнтирів. Серед них: ефективне використання веб-сервісів; опитування та тестування учнів (використання психометричних тестів, тестів здібностей, як-от: *Cambridge Profile Aptitude Tests*, *Morrisby aptitude tests*, анкет інтересів із чіткими інструкціями для використання); моніторинг якості профорієнтаційної роботи (включаючи результати навчання та досягнутий прогрес). На сайті фонду (<http://www.gatsby.org.uk>) розміщено повний звіт і короткі рекомендації для шкіл [14] і пропонується на власній платформі *Compass* 20-хвилинний профорієнтаційний тест із розгорнутими рекомендаціями.

Також у звіті [15] згадується про проект *ASPIRES*, що виконувався Лондонським Королівським коледжем з 2009 по 2013 роки та досліджував деякі чинники, що впливають на вибір освітніх стратегій учнями 10–14 років. Особливу увагу було зосереджено на дослідженні таких чинників впливу на вибір STEM-освіти та кар'єри, як однолітки, батьки, школа, стать, соціальний статус, етнічна належність. У висновках зазначається, що незадовільний стан з обізнаністю учнів із широким колом професій, пов'язаних зі STEM, зумовлений низьким фінансуванням профорієнтаційної роботи та її неефективністю [10]. Визнається, що саме вчитель є головним впливовим і довіреним рушієм в орієнтації учнів, а підхід із включенням кар'єрних модулів до відповідних предметів є виправданим. Тому за результатами дослідження були паралельно розроблені підходи для інтеграції інформації про професії STEM-спрямування в програми вивчення STEM-дисциплін. Також виявлено, що небагато дітей хочуть бути науковцями (біля 15 %), хоча значна кількість (42 %) зацікавлені у вивченні STEM-предметів. Найбільше дітей (майже 60 %) хотіли б робити

кар'єру в бізнесі. Тут виявлено значний вплив «наукового капіталу» сім'ї (знання, розуміння, кваліфікація батьків, інтереси та соціальні контакти), який розподілено нерівномірно серед соціальних груп. Сім'я з високим «науковим капіталом» зазвичай належать до середнього класу (хоч і не завжди), а їхні діти частіше хочуть мати кар'єру науковця. 80 % дітей погоджуються, що «науковці розумні», і якщо вони не почуваються такими в класі, то розглядають таку кар'єру як «не для мене». Кар'єру науковця як «для мене» менше схильні розглядати дівчата (12 % проти 18 % хлопців), білі, діти із малозабезпечених сімей. Навіть ті дівчата, які у віці 10 років хотіли бути вченими, до 14 років змінюють свої прагнення.

У 2004 році Світовий банк фінансував дослідження стану профорієнтаційної роботи у 7 країнах з перехідною економікою, таких як Росія, Польща, Туреччина, Філіппіни [28]. З'ясовано, що не в усіх школах є штатні працівники з профконсультування (шкільний психолог, педагог-організатор). Їхню роль часто виконують вчителі, а при скороченні фінансування у першу чергу скорочуються ці посади. Відповідальні за профорієнтацію особи часто не можуть отримати професійну допомогу (засоби діагностики, консультація психолога). Консультанти у школах (якщо є) більшу частину часу приділяють поведінковим проблемам меншості учнів за рахунок необхідної допомоги всім учням щодо їхнього освітнього чи професійного вибору. А послуги щодо вибору зосереджуються на освітніх траєкторіях, а не на орієнтації на професію чи довгострокову кар'єру. Причинами такої ситуації є те, що керівництво школи надає більшого пріоритету саме навчальній й поведінці; підготовка консультантів здебільшого психологічна й не передбачає знання ринку праці; консультант не володіє сучасною професійною та освітньою інформацією. З 2003 року у Польщі ввели обов'язкову посаду профконсультанта (перепідготовка 12–18 місяців). У деяких країнах (Туреччина) введені посади «домашніх» учителів, які відповідають за загальний розвиток освіти та соціальне благополуччя класу, у тому числі за профорієнтацію.

У деяких країнах були введені спеціальні предмети для розвитку навичок керування кар'єрою, але в Росії в середині 1990-х із наданням автономії школам такий предмет поступово зник. У Румунії він був запроваджений у ПТУ та включений у післядипломну підготовку. Виникли суперечки, як його оцінювати. Далі предмет було інтегровано до інших предметів: «Підприємництво» у Польщі, «Цінність освіти» на Філіппінах, «Життєва орієнтація» у Південній Африці. Як розвиток такої практики, у Польщі, Румунії та Південній Африці всіх вчителів-предметників заохочували включати у навчальні програми елементи профорієнтації.

Подекуди учні мають можливість здобути виробничий досвід, але часто це отримання деяких робітничих навичок, а не вивчення кар'єри. У Росії та Польщі поширені візити на підприємства. Ярмарки професій, які популярні у багатьох країнах, у Чилі та Румунії перетворилися на рекламу університетів і коледжів. У деяких країнах (Філіппіни, Польща, Румунія, Росія) школи намагаються встановлювати зв'язки зі службами зайнятості. У Туреччині впроваджується система, адаптована в Німеччині, коли послуги в школах надають запрошені фахівці центрів зайнятості. Однак державні служби не мають коштів для повномасштабного надання таких послуг, що обмежує права учнів.

У багатьох країнах учні сфокусовані на здобутті вищої освіти як самоцілі. Це відбувається під впливом батьків, учителів, які вважають, що це покращить імідж школи, та однолітків. У багатьох країнах є проблеми з доступом до інформації, особливо у віддалених районах. Психометричне тестування популярне в країнах з колишньою плановою економікою, де вважалося, що безробіття відсутнє, а консультації потрібні лише проблемним клієнтам, на відміну від основної маси населення. Отже, у цих країнах потреби держави переважають над потребами та інтересами особистості.

У 2009 році ЕТГ провела подібне дослідження в 9 країнах із перехідною економікою [29], серед яких була Україна. Зазначалося, що профорієнтаційні послуги в усіх цих країнах на всіх рівнях освіти рідкісні, спорадичні та відносно обмежені. Отже, освітні реформи повинні привести до зміни підходів у профорієнтації. Якщо метою реформ є перехід до

освіти, яка заохочує культуру навчання та сприяє розвитку креативності, уміння розв'язувати проблеми та критично мислити, то такі питання, як незалежне навчання, управління життям, самореалізація та самовдосконалення можуть бути ефективно пов'язані з концепцією «навичок керування кар'єрою» та «освіти в галузі кар'єри». Висловлювалися сподівання, що перехід до 12-річного навчання в Україні сприятиме включенню профорієнтаційних питань до політичного діалогу, що розпочався наприкінці 2007 року. Здавалося, що збільшення попиту на вищу освіту має забезпечити попит на профорієнтацію. Україна згадувалась як приклад неприродно великого попиту на вищу освіту та росту кількості приватних навчальних закладів. Профорієнтаційна робота мала би зменшити ймовірність неправильного вибору при переході між рівнями освіти та ранне вибуття зі шкіл (як у Македонії, Грузії).

Хоча у звіті проведено аналіз стану профорієнтаційної роботи в країнах у 2009 році, для України інколи це виглядає, як опис сьогоденної ситуації. Наводиться анекдотична ситуація, коли під час опитування в Києві жоден із 10 хлопців не згадав, що отримав профорієнтаційні послуги від школи чи служби зайнятості. Переважно інформацію вони отримали у сім'ї чи від однолітків, а лише двоє – з реклами. Хоча на заваді розбудови системи профорієнтації може бути низький рівень економічного розвитку, ця проблема частково компенсується порівняно високим і постійним припливом фондів міжнародних донорів.

У висновках констатується, що всі розглянуті сусідні з ЄС країни, незалежно від рівня економічного розвитку, з погляду вироблення профорієнтаційної політики та надання профорієнтаційних послуг перебувають ще дуже далеко від нової парадигми ЄС та OECD з орієнтацією на навчання та консультування впродовж життя. Незважаючи на це, рекомендації щодо розбудови профорієнтаційної політики спільні для всіх країн ЄС. Європейська навчальна фундація радить усім країнам долучитися до європейських професійних мереж (наприклад, Європейської мережі політики профорієнтації впродовж життя (*European Lifelong Guidance Policy Network*) та асоціацій із метою уникнення розпорошення фрагментарної фінансової підтримки та оцінки можливих спільних підходів до фінансування проектів з розвитку профорієнтації.

Отже, у розвинених країнах політика у сфері професійної орієнтації заснована на інтересах особи та успішній її інтеграції в суспільство; знайомство зі світом професій починається в ранньому віці, а остаточний вибір життєвої траєкторії відкладається до останнього освітнього щабля. Натомість у країнах, що розвиваються, профорієнтаційна політика жорстко пов'язана з потребами економіки та ринку праці; тут відзначається більш рання фіксація професійного вибору і менш гнучке ставлення до невдалої спроби самовизначення молодої людини [6]. Спільною для обох типів країн залишається потреба економік у висококласних спеціалістах на основі відбору учнів, здатних до розроблення складних наукоємних технологій, які мають явний потенціал професійного зростання та особистісного розвитку.

Побудова системи профорієнтації в кожній країні спирається на попередній досвід, традиції та культурні особливості. Кожна країна має власну програму розвитку, яка так чи так суголосна парадигмі ЄС. Тут не ставимо за мету вивчення ситуації в окремих країнах, а лише наведемо деякі приклади змін, що відбуваються під впливом міжнародних рекомендацій. Наприклад, у Грузії система профорієнтації подібна до української, але визнається, що профорієнтаційна робота в школах більш ефективна, якщо вона розглядається як один із компонентів освіти, яку надає школа [9]. Грузія має значну потребу в покращенні доступу до послуг і врахуванні їх наслідків через наявну нерівність, пов'язану із соціальним статусом сім'ї, етнічною належністю чи місцем проживанням. Міністерство молоді та спорту у 2014 запустило веб-портал <http://www.myprofession.ge/> для кар'єрного консультування молоді до 29 років. Проект одразу приніс результат: мав понад 32 000 зареєстрованих користувачів у перші 6 місяців і отримав багато позитивних відгуків. Основний його зміст складається з передових тестів самооцінки, результатом яких є цільові пропозиції та рекомендації стосовно подальших напрямів кваліфікації та майбутніх

професійних шляхів. Веб-портал містить покликання на ряд професійно-технічних та вищих навчальних закладів і зорієнтований переважно на випускників шкіл. Надання послуг з особистого кар'єрного консультування також планується в регіональних молодіжних центрах після їх створення по всій країні. Подібний сайт <http://mycareer.org.ua/> був створений і в Україні 2015 року, але з наповненням, яке трохи відрізняється від грузинського сайту.

У Південній Африці після багатьох років існування кількох центрів, відповідальних за профорієнтаційну роботу, 2017 року Міністерство вищої освіти та навчання було визначено відповідальним за «сервіси кар'єрного розвитку» [19]. Серед інструментів, які планується розробити, два рівні опитувань, один з яких включатиме опитування пропозиції та надання послуг профорієнтування на рівні державних органів, щоб ліквідувати прогалини та дублювання в системі, інший – передбачатиме регулярні опитування випускників шкіл про їхню освітню чи трудову кар'єру. Планується співпраця зі статистичною компанією та іншими дослідними установами для дослідження життєздатності таких обстежень.

Європейська мережа політики профорієнтації впродовж життя – ELGPN (<http://www.elgpn.eu/>) була створена 2007 року з метою надання допомоги країнам-членам та Європейській Комісії в розвитку співпраці щодо забезпечення політики профорієнтації впродовж життя у сфері освіти та секторі зайнятості. Роль і цілі мережі були схвалені в другій резолюції Ради ЄС, ухваленій 2008 року. У 2015 році мережа нараховувала 30 країн-учасниць. З моменту створення проведено низку досліджень та видано ряд рекомендацій. У рекомендаціях [12] викладено керівні принципи щодо розробки політики та систем профорієнтації впродовж життя. Навички керування кар'єрою визначаються як набір компетенцій, які дозволяють громадянам будь-якого віку або стадії розвитку керувати своєю освітньою чи робочою траєкторією. Серед найкращих рекомендованих практик, що сприяють формуванню таких навичок, наведемо ті, що стосуються шкільного середовища та збирання даних (що може бути в полі зору УЦОЯО):

1. Підтримка комплексного підходу до кар'єрного навчання школярів, що поєднує програми професійної освіти в рамках навчального плану, навчання на основі досвіду, вивчення робочого місця тощо, у рамках комплексної стратегії від початкової школи до профдіяльності.

2. Підтримка оцінювання та моніторингу результатів такого навчання, системи зворотного зв'язку, особливо з погляду отримувачів послуг, постійного моніторингу шкільних навчальних програм з боку батьків, учителів, роботодавців з метою забезпечення послідовності безперервного навчання.

3. Підтримка регулярного збирання й оцінювання даних про результати профорієнтаційної діяльності, освіти та робочі місця випускників і з погляду витрат і вигоди для окремих осіб та урядів.

4. Сприяння дослідженням для вироблення політики, заснованої на доказах, включаючи ринкові та академічні дослідження, періодичні та довготривалі оцінки впливу, дослідження витрат та ефективності.

5. Захист інтересів громадян ЄС через сприяння професіоналізації профорієнтаційної діяльності, забезпечення якісних послуг висококваліфікованими фахівцями, сприяння їх неперервній перепідготовці.

6. Підтримка комплексного підходу до профорієнтації з використанням усіх можливих форм і засобів (телефон, веб-ресурси, індивідуальні та групові консультації).

7. Сприяння профосвіті в рамках навчального плану як засобу подолання відмінностей учнів у здатності шукати, інтерпретувати, оцінювати та застосовувати інформацію, особливо отриману з Інтернету та медіа ресурсів.

8. Сприяння підтримці персоналу, залученому до профорієнтації, постійній перепідготовці, забезпеченню необхідними ресурсами.

9. Сприяння обізнаності про Європейський простір навичок та кваліфікацій, інструменти мобільності ЄС для учнів і працівників та ресурси відкритої освіти для навчання протягом усього життя;

У [12] також є рекомендації для забезпечення навчання впродовж життя для студентів ЗВО, дорослих працівників, безробітних, людей старшого віку, груп ризику й осіб у складних життєвих обставинах.

Серед іншого, ELGPN провела аналіз відповідей учнів на питання анкети «Освіта в галузі кар'єри» (Education Career), що пропонувалась у рамках дослідження PISA-2012 [25]. Метою дослідження було вивчення потенціалу PISA-2012 для висвітлення деяких зв'язків між освітою з кар'єрного розвитку та державною політикою, дослідити національні відмінності в моделях участі 15-річних учнів у діяльності з розвитку кар'єри та здобутті пов'язаних компетенцій і запропонувати пріоритети для подальшого аналізу.

Питання анкети стосувалися різних аспектів здобуття учнями навичок кар'єрного розвитку. Таке опитування дозволило зібрати інформацію, не доступну з інших джерел, і прив'язати її до іншої контекстної інформації. В опитуванні взяли участь 22 країни, 14 з яких є членами ELGPN. Питання сформульовані так, щоб дослідити три основні виміри, важливі для політики кар'єрного розвитку:

1) які профорієнтаційні заходи учні мали в школах (відвідування ярмарків професій і закладів вищої освіти, консультування, тестування інтересів і здатностей, пошук інформації в Інтернеті – загалом 9 питань такого типу (таблиця 5); специфічне питання країни не було включено до аналізу;

2) які компетенції, пов'язані з освітою в галузі кар'єри, учні здобули (як шукати інформацію про роботу, як підготуватися до співбесіди, як написати резюме – усього шість питань такого типу (таблиця 6);

3) якщо компетенції, пов'язані з освітою в галузі кар'єри, були здобуті, то де – у школі чи поза нею (таблиця 6).

Таблиця 5

Have you done any of the following to find out about future study or types of work? (Please tick one box in each row.)	Yes	No, never
a) I did an internship		
b) I attended job shadowing or work-site visits		
c) I visited a job fair		
d) I spoke to a career advisor at my school		
e) I spoke to a career advisor outside of my school.		
f) I completed a questionnaire to find out about my interests and abilities		
g) I researched the internet for information about careers		
h) I went on an organised tour in an ISCED 3-5 institution		
i) I researched the internet for information about ISCED 3-5 programmes		
j) <country specific item>		

Таблиця 6

Which of the following skills have you acquired? (Please tick all that apply.)	Yes, at school	Yes, out of school	No, Never
a) How to find information on jobs I am interested in			
b) How to search for a job			
c) How to write a résumé or a summary of my qualifications.			
d) How to prepare for a job interview			
e) How to find information on ISCED 3-5 programs I am interested in.			

f) How to find information on student financing (e.g. student loans or grants).			
---	--	--	--

Побудовано чотири шкали, що формували ядро аналізу:

1. Загальна кількість заходів, пов'язаних із кар'єрою, в яких брали участь учні.
2. Діапазон і різноманітність професійних компетенцій, яких вони набули, виражена як загальна їх кількість.
3. Діапазон і різноманітність професійних компетенцій, отриманих у школі.
4. Діапазон і різноманітність професійних компетенцій, отриманих поза школою.

Кожна з чотирьох шкал розглядалась у взаємодії з трьома множинами змінних: 1) змінні, що описують школу, яку відвідує учень (розмір, географічне положення, ресурси, середній рівень досягнень із математики та розв'язання проблем); 2) змінні, що характеризують учня (досягнення з математики, наполегливість, ставлення до школи); 3) змінні, що характеризують сім'ю учня, її соціально-економічний статус.

З'ясовано, що існує значна різниця в участі 15-річних учнів у діяльності з розвитку кар'єри як між країнами, так і всередині країн. Показник участі є найбільшим у Данії та Фінляндії, а найнижчим (майже удвічі, ніж у Данії та Фінляндії) – у Бельгії, Макао, Гонконгу та Шанхаї. Також Данія та Фінляндія – єдині країни, де 15-річні свідчать, що вони взяли участь у більш ніж половині всіх заходів. Середній рівень участі пов'язаний із показником варіативності участі всередині країни (рис. 2). Наприклад, у Данії одночасно високий показник участі та низька його варіація, що свідчить про рівномірне надання послуг всередині країни. У Сербії та Макао варіативність висока, отже деякі учні отримують відносно високий рівень обслуговування, незважаючи на низький загальний рівень участі.

У всіх країнах варіативність участі всередині шкіл значно вища (у середньому майже в 10 разів), ніж варіативність між школами. Хоча в багатьох країнах диференціація шкіл відбувається на досить ранніх рівнях за типами чи формою власності (Австрія, Угорщина, Словаччина пропонують для 15-річних уже досить широкий спектр навчальних програм, в Австралії приватний сектор диференціює дітей у досить ранньому віці), і варіативність участі вища між школами, вона все ще залишається меншою, ніж варіативність усередині шкіл, зумовлена різними особистісними характеристиками учнів.

Figure 2: Country means and standard deviations for participation in career development activities

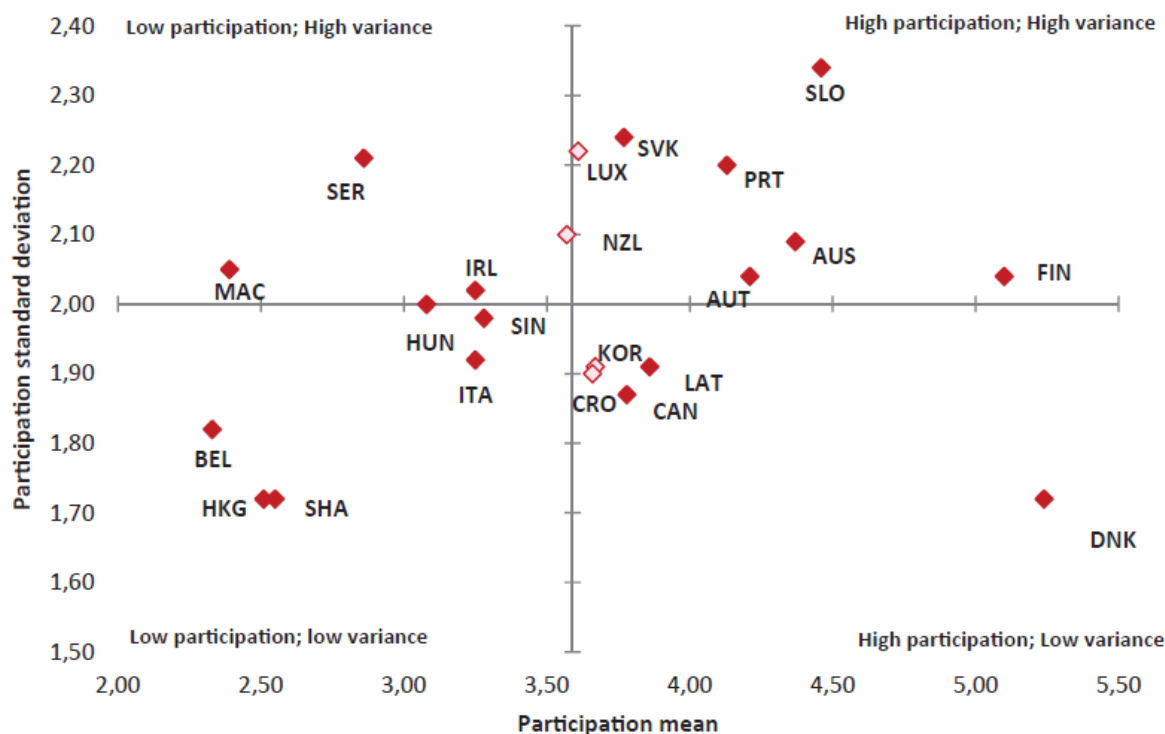

Рис. 2.

Учні Латвії, Фінляндії, Канади, Хорватії, Словенії, Австралії та Австрії відзначають, що вони здобули компетенції в багатьох аспектах кар'єрного росту. У країнах із високим показником участі показник набутих компетенцій також має тенденцію бути високим, і навпаки. Майже половина варіації показника набутих компетенцій пояснюється рівнем участі, і навпаки. Але проста кореляція не вказує на причинно-наслідковий зв'язок: учні, які вважають, що вони набули більшої компетенції в розвитку кар'єри, швидше за все, брали участь у заходах. Так само участь у таких заходах, як візити на роботу, спілкування з консультантами чи пошук інформації, може спричинити вищий показник набутих компетенцій.

На рис. 3 виділено два очевидні кластери учасників: Латвія, Канада, Хорватія, Фінляндія та ін., у яких і рівень участі, і рівень набутих компетенцій високі, та Бельгія, Макао, Гонконг та Шанхай, де обидва показники низькі. Кореляція між показниками участі та набутих компетенцій висока, але не ідеальна: за однакових рівнів участі може спостерігатися велика відмінність у набутих компетенціях, що може свідчити про різну якість послуг і різні вимоги до неї. Наприклад, у Данії та Фінляндії високі показники участі, але показник набутих компетенцій у Фінляндії вище за середній, а в Данії – навпаки. У Шанхаї та Сербії низькі показники участі, але показник набутих компетенцій вище за середній у Сербії, і навпаки – у Шанхаї. Для кращого розуміння таких взаємозв'язків необхідне поєднання кількісних даних із якісними, отриманими з інших джерел. Було проведено детальне обстеження системи профорієнтаційної роботи у Фінляндії та Люксембургу.

Figure 4: Participation in career development activities and perceived career development competence

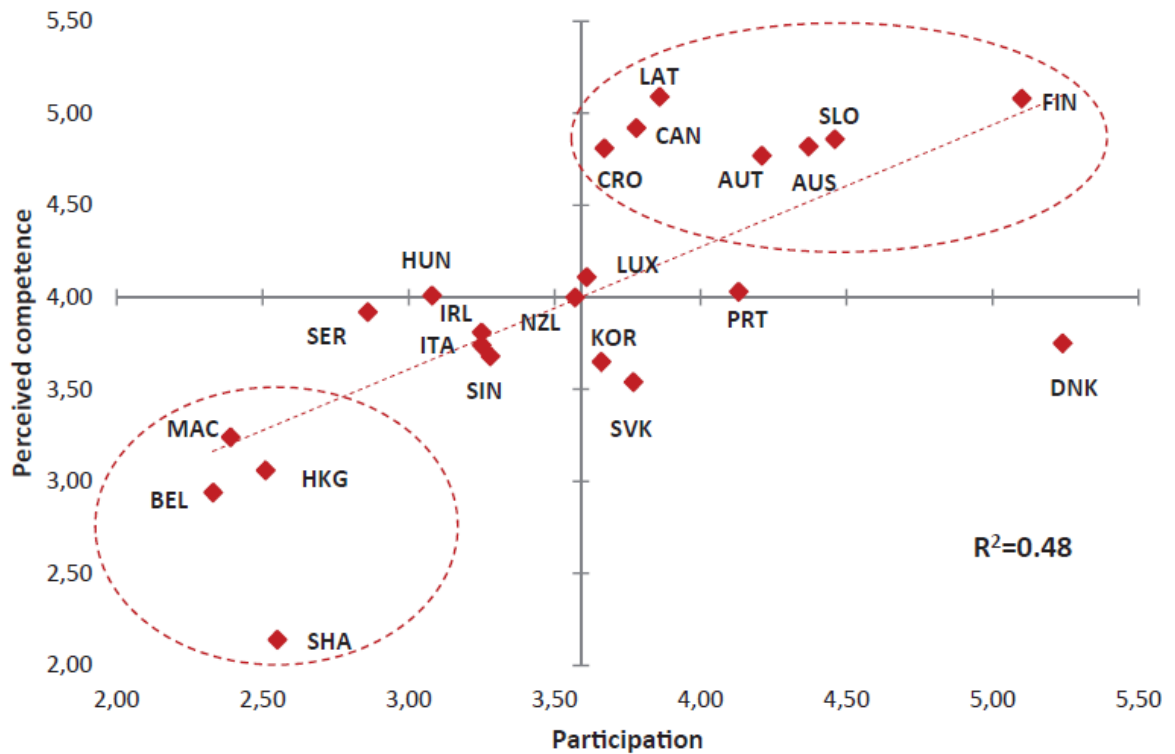

Рис. 3.

Школа була оцінена як важливіше джерело для набуття компетенції щодо розвитку кар'єри, ніж джерела за межами школи лише в п'яти країнах: Фінляндії (різниця суттєва), Канаді, Ірландії, Австрії та Австралії. В Угорщині, Данії, Сербії, Бельгії, Макао та Шанхаї джерела поза школою вказувалися більше ніж удвічі частіше за школу. Отже, у більшості країн-учасниць школа відіграє меншу роль, ніж позашкільні джерела в розвитку професійних компетенцій. У деяких країнах це, імовірно, пов'язано з існуванням великих і добре розвинених служб кар'єри, розташованих поза школами. Показники компетенцій, набутих у школі та поза нею, добре корелюють із загальним показником набутих компетенцій, однак для школи кореляція трохи вища (0,82 проти 0,64). Можна припустити, що відносно більша важливість позашкільних джерел у багатьох країнах відображає відносно слабкий стан розвитку послуг у шкільному секторі, однак там, де послуги в школах добре розвинені, рівень набутих компетенцій вищий. Це було підтверджено й подальшим глибшим аналізом. Тому не дивно, що 4 з 5 країн, де шкільні послуги розвинені краще, потрапили до кластеру з високим рівнем участі та набутих компетенцій. І хоча учні в 17 з 22 країн оцінювали позашкільні джерела як більш важливі, кореляція з показником участі вища для школи (0,66 проти 0,35). Це пояснює, наприклад, різницю між Фінляндією та Данією (де школа визнавалася менш важливим джерелом), які за високих показників участі мають протилежно різні показники здобутих компетенцій.

З розвитком цифрових технологій у різних країнах (Україна не виняток) з'явилося багато сайтів, що пропонують психологічні та профорієнтаційні тести, однак не всі вони безкоштовні та високонаукові. Багато з них дають результат за 10 хвилин без додаткової консультації. Такі поради можна використовувати як елемент цілісної системи профорієнтування, але аж ніяк не обмежуватись ними. Деякі сайти підтримуються урядовими структурами чи добровільними фондами та надають безкоштовні послуги, інколи такі послуги надаються комерційними структурами на платній основі. Ось лише деякі з них:

https://www.careerfitter.com/free_test/careerbuilder пропонує 60-хвилинний тест з рекомендаціями на 10 сторінках;

<https://www.123test.com/career-test/> пропонує *123 Career Test*, що допомагає визначити, яка кар'єра найбільше відповідає особистості тестованого;

<https://www.centraltest.com/solutions/VOCATION> пропонує тест за методикою Голанда;

http://www.career-test.co.uk/take_test.php пропонує тест на 60 питань;

<https://www.psychologytoday.com/us/tests/career/career-personality-aptitude-test> пропонує тест на 40 хвилин і безкоштовний короткий звіт, більш повний звіт за 12,95 доларів;

<http://www.colorquiz.com/> пропонує 5-хвилинний *Color Career Quiz*, що аналізує особистість на основі вибраних кольорів;

<https://profile.keirsey.com/#/b2c/assessment/start> пропонує *Keirsey Temperament Sorter* для визначення типу темпераменту;

<https://www.mynextmove.org/explore/ip> пропонує *O*NET Interests Profiler* із 60 питань, що визначає профіль інтересів. Сайт надає інформацію про професії та підтримується Департаментом Праці США;

https://app.pathsource.com/users/sign_in є платформою з мобільним додатком для створення профілю інтересів на основі особистісних характеристик і пошуку роботи;

<https://www.careeronestop.org/Toolkit/Skills/skills-matcher.aspx> пропонує засоби оцінювання базових навичок (читання, письмо, наукові міркування, критичне мислення тощо) та більш спеціалізованих (соціальні, аналітичні, комп'ютерні, розв'язання проблем і навички керування) для розв'язання проблем працевлаштування та управління ресурсами. Підтримується Департаментом Праці США;

<https://www.sokanu.com/dashboard/> є безкоштовною платформою для користувачів, яка оцінює їхні інтереси, типи особистостей, здібності, щоб знайти бажану роботу;

<http://www.orientum.gr/tests/testen01?language=en> пропонує за 35 євро тести, розроблені грецькою фірмою *ORIENTUM – Career Counselors LTD*, яка має психометричний відділ, що розробив засоби оцінювання *Horizon* та *Profiler*, друкує довідник про ЗВО Греції. У рамках проекту *EU Socrates «CareerGUIDE for schools. Network for career guidance in schools»* входить до мережі 13 партнерів проекту (www.career-guide.eu);

<https://e-employ.gr/en/> – ще один грецький сайт пропонує *Career Gate Test K.17*, що допомагає визначити тип особистості, інтереси та переваги в майбутній кар'єрі;

<https://www.princetonreview.com/corporate/about-us?ceid=nav> – комерційна фірма, що пропонує послуги з підготовки до екзаменів і профорієнтаційне тестування.

2. Про деякі аспекти профорієнтаційної роботи в Україні

Україна зараз вибудовує оновлену систему профорієнтації відповідно до Концепції державної системи професійної орієнтації населення (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 842 від 17 вересня 2008 року). Ця концепція враховує більшість рекомендацій, висловлених міжнародними організаціями, серед яких: професіоналізація профорієнтаційної діяльності; проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень у сфері професійної орієнтації населення і забезпечення широкого впровадження їх результатів у практику; створення системи управління якістю профорієнтаційних послуг з урахуванням міжнародного досвіду; розроблення сучасних стандартів та норм профорієнтаційної роботи; розвиток міжнародного співробітництва у сфері професійної орієнтації населення тощо. Тут не йдеться про профорієнтацію впродовж життя (*lifelong guidance*), формування навичок керування кар'єрою (*career management skills*) чи навчання впродовж життя, про постійний моніторинг і збір інформації, але згадано про «утворення нових та удосконалення структури існуючих профорієнтаційних підрозділів з метою підвищення ефективності їх роботи» як один із шляхів подолання проблем.

Управління системою професійної орієнтації населення на загальнодержавному рівні здійснюють відповідно до своїх повноважень: Мінсоцполітики, МОН,

Мінмолодьспорт, МОЗ, Міноборони, МВС, Державна служба у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції (внесено у 2017 р.), Мін'юст, інші міністерства та органи виконавчої влади. Наукові дослідження й науково-методичне забезпечення у сфері професійної орієнтації населення на замовлення зазначених центральних органів виконавчої влади проводять Національна академія наук, Національна академія педагогічних наук, Національна академія медичних наук та інші наукові установи. Важко сказати, скільки наукових досліджень на замовлення центральних органів було проведено, але бібліографія про розвиток профорієнтації в Україні ще 2009 року містила 196 сторінок [5].

У такій розгалуженій оновленій системі профорієнтації населення значна роль відводиться навчальним закладам. Профорієнтаційна робота в навчальних закладах здійснюється з урахуванням різних нормативних актів (Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту»; Указів Президента України «Про Стратегію державної кадрової політики на 2012–2020 роки»; Концепції державної системи професійної орієнтації населення, Концепції профільного навчання у старшій школі (затвердженої Наказом Міністерства освіти і науки України № 1456 від 21 жовтня 2013 року), Положення про міжшкільний навчально-виробничий комбінат (затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України № 430 від 30 листопада 1993 року), Примірного положення про консультативний центр для батьків або осіб, які їх замінюють і дітей, які виховуються в умовах сім'ї (затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 714 від 30 червня 2011 року), Положення про психологічну службу системи освіти України (затвердженого Наказом Міністерства освіти України № 127 від 03 травня 1999 року), безлічі рекомендацій державних установ, наприклад [2], методичних розробок і рекомендацій науковців, наприклад [3]. Цими документами визначені підходи, компоненти та етапи профорієнтаційної роботи зі школярами; особи, відповідальні за цю роботу, та коло їхніх обов'язків. Основою для узагальнення учнем здобутих знань, необхідних для професійного самовизначення, вважаються курси профорієнтаційного спрямування «Людина і світ професій» та «Побудова кар'єри» (надано гриф МОН програмам цих курсів 2014 року), які рекомендовані до використання в загальноосвітніх навчальних закладах за рахунок годин варіативної складової навчальних планів. У 2007 році МОН були рекомендовані 7 курсів, які вже не згадуються у вищезгаданих рекомендаціях.

Незважаючи на, здавалось би, постійне оновлення та розбудову системи професійної інформації й організації профорієнтаційної роботи, залишились і нині тією чи іншою мірою актуальними деякі її недоліки, про які йшлося ще в 1990-х роках [1]:

- відсутність спеціалістів-профорієнтологів у штатах ЗЗСО та інших навчальних закладів;
- недостатня профорієнтаційна підготовка педагогічних працівників;
- низький рівень відповідного матеріально-технічного та інформаційно-методичного забезпечення;
- відсутність чіткої взаємодії різних учасників профорієнтаційного процесу (органів працевлаштування, освіти, охорони здоров'я та ін.);
- профорієнтація зрештою так і не стала складовою частиною навчально-виховного процесу в ЗЗСО;
- профорієнтаційні заходи зазвичай розраховані на середнього учня, відсутній індивідуальний, диференційований підхід до особистості;
- використовуються переважно словесні, декларативні методи, без надання можливості кожному спробувати себе в різних видах діяльності;
- низький рівень інформації про потреби суспільства в кадрах.

Колеги з Росії, яка має схожу систему профорієнтації, однією з нерозв'язаних проблем також називають відсутність єдиних вимог для навчальних закладів з оцінювання результатів профорієнтаційної роботи [4].

Відповідно до рекомендацій [3], системну профорієнтаційну роботу в навчальному закладі організовує й очолює заступник директора з виховної (навчально-виховної) роботи, а всі члени педколективу (класний керівник, учителі-предметники, шкільний психолог, педагог-організатор, бібліотекар тощо) виконують певні функції. Вузьких спеціалістів-профорієнтологів в Україні не готують. Спеціальні знання (не завжди навіть у рамках цілого предмета, а як окремі розділи) можуть мати практичні психологи чи соціальні педагоги, які працюють не в кожній школі. Тому основна робота з професійного інформування та консультування виконується вчителями, які часто не здобували спеціальної підготовки та не надають цьому аспекту свої діяльності великого значення. Деяку інформацію про участь українських учителів у діяльності, пов'язаній із консультуванням учнів, допомогою їхньому самовизначенню, можна отримати з результатів Всеукраїнського опитування, проведеного 017 року за методологією TALIS Українською асоціацією дослідників освіти [8].

В анкеті для вчителів було запитання, скільки часу (у годинах) упродовж останнього перед тестуванням тижня, включаючи вихідні та інший позаробочий час, вони витратили на різні види роботи, серед яких і консультування учнів (у тому числі профорієнтаційні бесіди). У середньому українські вчителі відзначають, що працюють 52,2 години на тиждень (з них на викладання в середньому виділено 19,2 години). Цей показник значно перевищує середній міжнародний – учителі-учасники TALIS-2013 надають інформацію про 38,3 години на тиждень, під час яких здійснювалися види діяльності, пов'язані з професією (з них на викладання в середньому виділено 19,3 години). Найбільше завантаженими (53,9 години) почуються вчителі Японії, які, однак, на викладання витрачають менше часу (17,7 години). На консультування учнів українські вчителі витрачають 4,7 години. Це найбільше серед усіх країн-учасниць TALIS, де середній показник 2,2 години. Найменше часу на цей вид роботи (1 годину) витрачають вчителі Фінляндії та Італії. Разом з тим, лише 59,4 % українських учителів зазначили, що їм вдається переконувати учнів, що ті можуть успішно навчатися (на відміну від 85,8 % учителів із країн-учасниць TALIS). Допомогати учням цінувати навчання значною мірою або повністю вдається лише 54,7 % українських учителів (для порівняння – у країнах-учасницях TALIS ця частка 80,7 %), допомагати учням у розвитку навиків критичного мислення успішно можуть 69,5 % українських учителів (та 80,3 % учителів із країн-учасниць TALIS). Отже, час на консультування витрачається не зовсім ефективно.

60,4 % учителів зазначали, що до програми заходів професійного розвитку, у яких вони брали участь упродовж останніх 12 місяців, було включено тему «Профорієнтаційна робота та консультування учнів» і 85,9 % з них відзначили значний або помірний вплив цього аспекту на вчительську практику. Серед зарубіжних колег у середньому таких 23,6 і 79,9 % відповідно. Разом з тим, значну потребу у включенні теми «Профорієнтаційна робота та консультування учнів» до програм підвищення кваліфікації відчують усього 4,7 % українських вчителів, натомість за кордоном таких у середньому 12,4 %, а найбільше в Японії та Кореї, де більше ніж 40 % вчителів відзначають високий рівень потреби включення теми «Профорієнтаційна робота та консультування учнів» до програм професійного розвитку. Такі значні розбіжності можуть залежати від рівня, якості, відповідальності та наслідків профорієнтаційної діяльності вчителів, яка зумовлена наявною системою профорієнтації.

Отже, можна зробити висновок, що відсутність чітких і зрозумілих критеріїв оцінювання профорієнтаційної діяльності, розуміння важливості наслідків такої роботи для учнів спричиняє деяку безвідповідальність і несерйозне ставлення вчителів до неї.

Нині вважається, що надання професійної консультації забезпечується через мережу Центрів зайнятості, що керуються Державною службою зайнятості, та молодіжними центрами зайнятості, що підпорядковуються Міністерству молоді та спорту України. У школах були встановлені електронні термінали з інформацією про різні типи професій і було виготовлено низку відеороликів, але більшість із них уже застаріли та не оновлюються. Відсутність у школах (і не тільки) вузько профільованих спеціалістів у галузі

професійної орієнтації та профвідбору призводить до того, що психологічну діагностику особистості та консультивання учнів щодо траєкторії навчання проводять непідготовлені особи за допомогою сумнівних інструментів, які пропонують різні сайти поряд із загально визнаними апробованими методиками. Наприклад, у рекомендаціях [3] на 2017/18 н. р. радять познайомитися з порталом професійного консультивання <http://profi.org.ua/>, де, «крім професіограм, користувачам пропонують професійно зорієнтовані тести, рейтинги професій, поради психолога та інші матеріали». Дійсно, на сайті представлено 45 різних методик діагностики професійних схильностей і психологічних якостей особистості, 12 з яких віднесено до обов'язкового мінімуму (за авторством Г. Айзенка, Є. Клімова, Я. Л. Голанда, А. Є. Голомштока та ін.), наводиться покроковий алгоритм отримання безкоштовних послуг професійного консультивання для молоді з 31 пункту, але на цей час частина вкладок не працює, а деякі тести переадресовують користувача на інші російськомовні сайти (наприклад, <http://testforall.narod.ru>). Список професій дещо застарілий (наприклад, тесля – є, аналітик, актуарій – немає). Список закладів, де готують фахівців, сформований упереджено (переважають технікуми, коледжі, російські філії). Схоже, сайт більше не підтримується.

На сайті <https://studway.com.ua/> у розділі «Профорієнтація» пропонуються деякі профорієнтаційні тести, але вони також розміщені на російськомовному сайті <http://prevolio.com/tests.aspx>. Також тут є посилання на інші російськомовні сайти, що пропонують безкоштовні послуги з профорієнтації (<https://smartia.me/> та <https://obrazobraz.ru/>). Відсутній системний підхід із рекомендаціями для учнів. Хоча більшість методик, що тут використовуються, апробовані, не вимагають багато часу на виконання та не потребують додаткового консультивання фахівця, користі від кожної з них окремо небагато.

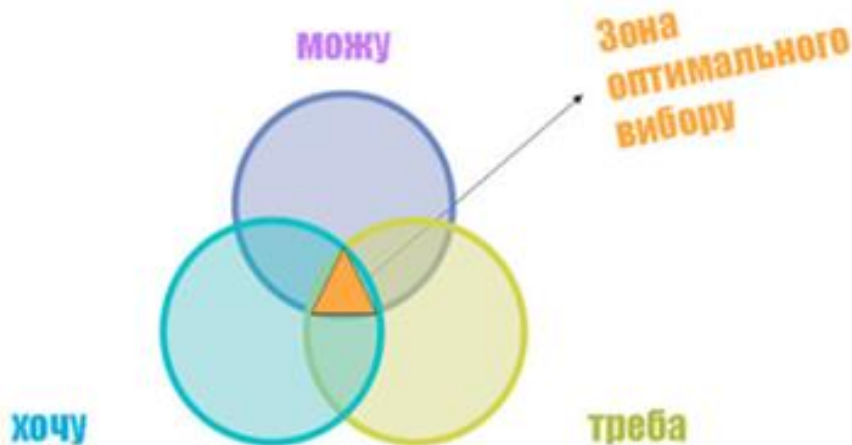

Рис. 4.

На сайті <http://kariera.in.ua/> у доступній для учнів формі описана 12-крокова «формула вибору професії», яка в загальному вигляді показує первинний алгоритм прийняття оптимального рішення в поєднанні наступних компонентів: «хочу» – «можу» – «треба», розкрито суть цих компонентів (рис. 4). Наголошується, що кінцевий оптимальний вибір своєї професії можна зробити тільки тоді, коли проаналізовано всі компоненти формули вибору професії, зіставлено їх між собою та з вимогами професії до людини і вони збігаються хоча би частково. Сайт може використовуватись учнями для самооцінювання, але розрізнені методики ускладнюють збір інформації. Сайт зорієнтовано на користувачів Рівненської та Волинської областей.

Сайт <http://prof.osvita.org.ua/>, який розроблено за підтримки Благодійного фонду «Розвиток України» в рамках проекту «Україна Професійна», у розділі «Крок до

самовизначення» пропонує великий набір дрібних тестів без рекомендацій до їх використання. Представлено короткий довідник професій. Багато статей розміщено у 2008 році: схоже, розділ «Профорієнтація» не оновлюється.

Зареєструвавшись на сайті Державної служби зайнятості <http://profi.dcz.gov.ua/>, можна пройти 10 різних тестів. На проходження кожного тесту дається тільки одна спроба та обмежений час. Тест зараховується тільки, якщо надано відповіді на всі запитання. Пройти кожен тест повторно можна через 90 днів. Результати кожного тесту зберігаються у профілі зареєстрованого учасника. Тести розраховані та доступні для всіх охочих. Але схоже, що вони не користуються популярністю серед учнівської молоді, бо на сьогодні сайт показує, що тестування пройшли 12 505 осіб.

Деякі компанії серед інших освітніх послуг пропонують профорієнтаційні платні тести (наприклад, <http://kamyou.com.ua>).

Платформа із професійної орієнтації «Моя кар'єра» (<http://mycareer.org.ua/>), яку було розроблено за ініціативи Програми розвитку ООН в Україні, пропонує комплексне 3-годинне профорієнтаційне тестування за допомогою тесту «Магеллано університет», яке було безкоштовним до закінчення проекту у 2016 році, а в 2017 році – за підтримки Швейцарської агенції розвитку та співробітництва. Інтерпретацію тесту проводять сертифіковані фахівці за попереднім записом. Результати такого комплексного тестування найзручніше було б заносити до портфоліо учня або фіксувати у його індивідуальній картці.

Отже, діючих онлайн-сервісів, які пропонують комплексні послуги з професійної орієнтації учнівської молоді, в Україні не так багато. Ті що є, здебільшого використовують розрізнені, раніше апробовані методики та не здійснюють деперсоніфікованого збирання інформації, яка була б дуже корисною для передбачення й узгодження запитів населення на освітні послуги та потреб ринку праці в них.

3. Чому профорієнтаційне тестування та моніторинг має бути в полі зору та компетенції УЦОЯО?

За сьогоднішнім визначенням «Український центр оцінювання якості освіти – це державна установа, яка здійснює зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання, здобутих на певному освітньому рівні, а також проводить моніторингові дослідження якості освіти» (<http://testportal.gov.ua/about/>). Профорієнтаційне тестування у явному вигляді зараз не входить до компетенції УЦОЯО. Але, якщо центр планує проводити моніторингові дослідження якості освіти, то він повинен тримати в полі зору чинники, що цю якість зумовлюють. Очевидно, що вдала професійна орієнтація учнів, особливо в умовах профільного навчання, повинна працювати на забезпечення бажаного рівня якості на кожному етапі здобуття освіти. У кожній країні професійна орієнтація в системі загальної освіти є важливою складовою загального процесу професійної орієнтації населення, особливо молоді. Загальна освіта зараз повинна не лише забезпечувати фундаментальні знання, які дають базу для освоєння різних професій, а й допомогти у формуванні навичок керування кар'єрою, які дозволяють громадянам будь-якого віку чи стадії розвитку орієнтуватися на потреби ринку праці, що змінюються в часі, та керувати своєю навчальною чи професійною траєкторією впродовж життя. Якщо в Україні відбудеться перехід до освіти, яка заохочує культуру навчання та сприяє розвитку креативності, уміння вирішувати проблеми та критично мислити, а в профорієнтаційній діяльності – до парадигми «профорієнтації впродовж життя» з необхідністю формування навичок керування кар'єрою на всіх рівнях освіти, то УЦОЯО міг би додати до своїх функцій:

1. Моніторинг наданих послуг із профорієнтації, який можна робити в рамках дослідження PISA чи за власною методикою серед учнівської та студентської молоді. Це забезпечить збір інформації та її можливу прив'язку до різних рівнів освіти, що корисно для формування освітньої політики.

2. Безпосереднє оцінювання здобутих компетенцій управління кар'єрою, можливо, разом з іншими компетенціями, як-от: навчання впродовж життя, інноваційність, підприємливість та фінансова грамотність, громадянські та соціальні компетентності,

пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей тощо. Доцільно робити це під час моніторингових обстежень.

3. Розроблення й адміністрування тестів здатностей (загальних чи спеціалізованих), які можуть використовуватися при переході між рівнями освіти або зміні учнем освітньої траєкторії. Можуть доповнювати тести досягнень або бути автономними.

4. Розроблення й адміністрування профорієнтаційних тестів, проходження яких може фіксуватися в учнівському портфоліо (індивідуальній картці), можливо, у співпраці з іншими установами, які вже ці тести пропонують. Консультування або розробка веб-сервісів для створення портфоліо.

Використані джерела

1. Барановский А.Б., Потапенко Г.М., Щекин Г.В. Система методов профессиональной ориентации. Основы профессиональной ориентации: Учебно-методическое пособие. Киев, 1991.

2. Лист Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» «Про методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2016/2017 навчальному році» № 2.1/10-1828 від 25.07.2016 р.

3. Мазуркевич І., Микитюк Л., Суткова В., Багдасарова Л. Методичні рекомендації щодо проведення профорієнтаційної роботи у навчальних закладах у 2017/2018 н.р. Біла церква : 2017.

4. Профориентационная работа в образовательных учреждениях Департамента образования города Москвы / Отв. редактор Л.Е. Курнешова. – Москва, 2010.

5. Розвиток професійної орієнтації в Україні: наук.-допом. бібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.]; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Стельмах Н. А., Ніколюк Л. І.; наук. ред.: Рогова П. І., Чепурна Н. М.; наук. консультант Мельник О. В. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.]. Київ, Черкаси, 2009.

6. Толстогузов С.Н. Опыт профориентационной работы за рубежом. *Образование и наука*. 2015. № 1 (120). С. 151–165.

7. Уличний І. Європейський досвід профорієнтаційної роботи. *Наукові записки КДПУ*. Серія: педагогічні науки, випуск 140. 2015. С. 151–156.

8. Щудло С., Заболотна О., Лісова Т. Українські вчителі та навчальне середовище. За результатами Всеукраїнського моніторингового опитування викладання та навчання серед директорів та вчителів загальноосвітніх навчальних закладів (за методологією TALIS). Дрогобич, 2018.

9. Akkök F. (2015). Handbook for Career Guidance. Tbilisi, Georgia <http://vet.ge/wp-content/uploads/2013/10/Career-Guidance-Handbook-ENG.pdf>

10. ASPIRES: Young people's science and career aspirations, age 10–14 (final report, 2013). King's College London. Available at: <https://www.kcl.ac.uk/sspp/departments/education/research/aspires/ASPIRES-final-report-December-2013.pdf>

11. Conger S. (1999). International governmental agencies and career guidance. URL : http://sedici.unlp.edu.ar/bitstream/handle/10915/13874/Documento_completo.pdf?sequence=1

12. ELGPN (2015). Guidelines for Policies and Systems Development for Lifelong Guidance: A Reference Framework for the EU and for the Commission. University of Jyväskylä, Finnish Institute for Educational Research (FIER), Finland. URL : <http://www.elgpn.eu/publications/browse-by-language/english/elgpn-tools-no-6-guidelines-for-policies-and-systems-development-for-lifelong-guidance/>

13. Gendron B. (2001). The role of counselling and guidance in promoting lifelong learning in France, *Research in Post-Compulsory Education*, 6:1, 67-96. URL : <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13596740100200091>

14. Good career guidance. Reaching the GATSBY benchmarks. URL : <http://www.gatsby.org.uk/uploads/education/good-career-guidance-handbook-digital.pdf>

15. Holman J. (2014). Good career guidance. URL : <http://www.goodcareerguidance.org.uk/assets/file?filePath=/the-benchmarks/gatsby-sir-john-holman-good-career-guidance-2014.pdf>
16. Lifelong guidance system in France. Euroguidance Network Publication. URL : https://www.europe-international-et-formation.eu/IMG/pdf/8pg_euroguid_anglais_standard.pdf
17. Mullis I.V.S., Martin M.O., Loveless T. (2015). *20 Years of TIMSS: International Trends in Mathematics and Science Achievement, Curriculum, and Instruction*. Publishers: TIMSS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education, Boston College and IEA.
18. Musset P., Kurekova L. M. (2018). Working it out: Career Guidance and Employer Engagement. OECD Education Working Papers, No. 175, OECD Publishing, Paris. URL : <http://dx.doi.org/10.1787/51c9d18d-en>
19. National policy for an integrated career development system for South Africa. Government gazette, 20 April 2017 № 40795. URL : <https://www.sacda.org.za/wp-content/uploads/2017/07/Gazetted-CDS-policy.pdf>
20. OECD (2004). Career Guidance and Public Policy. Bridging the Gap. URL : <http://www.oecd.org/education/innovation-education/34050171.pdf>
21. OECD (2004). Career Guidance: A Handbook for Policy Makers. URL : <http://www.oecd.org/education/innovation-education/34060761.pdf>
22. Plant, P. et al (2003). Research in Educational and Vocational Guidance in the Nordic Countries: Current Trends. *Internat. Jnl. for Educational and Vocational Guidance*, Vol. 3, № 2. P. 101-122.
23. Sultana R.G., Watts A.G. (2006). Career Guidance in Public Employment Services across Europe. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 6: 29–46.
24. Sultana R.G., Watts A.G. (2008). Career guidance in the Middle East and North Africa. *Int J Educ Vocat Guidance*, DOI 10.1007/s10775-007-9133-5.
25. Sweet R., Nissinen K., Vuorinen R. (2014). **An analysis of the career development items in PISA 2012 and of their relationship to the characteristics of countries, schools, students and families.** ELGPN, University of Jyväskylä, Finnish Institute for Educational Research (FIER), Finland <http://www.elgpn.eu/publications/browse-by-language/english/elgpn-research-paper-no.-1-pisa/>
26. Vintere A., Balode I. (2016) Comparative Analysis of the Career Guidance Needs in the Baltic Countries. *Rural environment. Education. Personality*. ISSN 2255- 808X Jelgava.
27. Watts A.G., Sultana R.G. (2004). Career Guidance Policies in 37 Countries: Contrasts and Common Themes. *Internat. Jnl. for Educational and Vocational Guidance*, 4: 105–122.
28. Watts A.G., Fretwell D.H. (2004). Public policies for career development: case studies and emerging issues for designing career information and guidance systems in developing and transition economies. Washington, DC: World Bank. <http://documents.worldbank.org/curated/en/546071468763805157/Public-policies-for-career-development-case-studies-and-emerging-issues-for-designing-career-information-and-guidance-systems-in-developing-and-transition-economies>
29. Zelloth H. (2009). In demand: career guidance in eu neighbouring countries. ETF. <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/demand-career-guidance-eu-neighbouring-countries>

ДОДАТОК Г ОГЛЯД ВІТЧИЗНЯНИХ І МІЖНАРОДНИХ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

МДЯПО

У 2016 р. в Україні розпочалося загальнодержавне моніторингове дослідження стану сформованості читацької й математичної компетентностей випускників 4-го класу (далі – МДЯПО).

Учасники: учні 4-го класу та вчителі, які їх навчали.

Галузі: читання, математика.

Інструменти: тест із читання, тест із математики; анкета учня/учениці із читання, анкета учня/учениці з математики; анкета вчителя із читання; анкета вчителя з математики.

Формат проведення: паперове тестування.

Періодичність: кожні два роки (2018, 2020, 2022, 2024 р.).

Поточний цикл : цикл 2020 р.

Графік МДЯПО циклу 2020 р:

2018. Розроблення інструментарію.

2019. Проведення пілотного етапу дослідження.

2020. Проведення основного етапу дослідження.

2021. Аналіз результатів дослідження.

Вартість (дані щодо дослідження циклу 2018 р.):

1) витрати країни (державний бюджет) на проведення дослідження: 1 000 000 грн (2017 р. – 400 000 грн; 2018 р. – 500 000 грн; 2019 рік – 100 000 грн). Ураховуючи те, що для організації та проведення дослідження було використано значну кількість ресурсів УЦОЯО, внутрішні витрати становитимуть приблизно на 20 % більше, ніж витрати бюджету;

2) донорські кошти: приблизно 100 000 грн.

PISA

PISA (Programme for International Student Assessment, Міжнародна програма з оцінювання освітніх досягнень учнів)

Учасники: 15-річні учні/студенти (а також адміністрація закладів освіти, учителі, батьки – опційно).

Галузі: читання, математика, природничо-наукові дисципліни.

Інструменти: тести із читання, математики та природничо-наукових дисциплін; анкети (для учнів/студентів, адміністрації закладів освіти, учителів, батьків).

Формат проведення: паперове тестування (до 2018 р.), комп'ютерне тестування (із 2018 р.).

Періодичність: кожні три роки (2018, 2021, 2024).

Поточний цикл: цикл 2021 р.

Графік дослідження PISA циклу 2021 р:

2018. Підтвердження намірів участі в дослідженні. Розроблення інструментів дослідження.

2019. Підготовка інструментів дослідження країнами.

2020. Квітень – травень – проведення пілотного етапу дослідження.

2021. Квітень – травень – проведення основного етапу дослідження.

2022. Грудень – публікація даних за результатами дослідження.

Вартість дослідження (дані щодо дослідження циклу 2018 р.):

1) членський внесок: 193 540 євро (членський внесок у циклі 2019 р. становить 180 000 євро).

2) витрати країни на проведення дослідження: 4 017 000 грн (2016 рік – 94 000 грн; 2017 рік – 751 000 грн; 2018 рік – 2 437 000 грн; 2019 рік – 735 000 грн). Ураховуючи

заробітні плати, а також те, що в Українському центрі було використано значну частину ресурсів, уже наявних в організації, можна стверджувати, що витрати країни на сплату членських внесків наближаються до внутрішніх витрат країни.

PIRLS

PIRLS (The Progress in International Reading Literacy Study, Міжнародне дослідження прогресу читацької грамотності)

PIRLS проводять кожні 5 років починаючи з 2001 року. У дослідженні беруть участь учні 4-х класів (а також адміністрація закладів освіти, учителі, батьки – опційно).

Поточний цикл дослідження PIRLS – цикл 2021 р. У його межах одночасно діятимуть три версії дослідження: PIRLS, яке проходитиме в електронному форматі (із можливістю брати участь у паперовому форматі); PIRLS Literacy – спрощена версія дослідження, яка матиме кілька спільних текстів з основним дослідженням, що уможливить вирівняти результати двох версій дослідження на одній шкалі; ePIRLS – новий електронний формат дослідження, який передбачатиме онлайн-дослідження в спеціально розробленому інтернет-середовищі.

Якщо країна бере участь в електронній версії PIRLS, вона може додати результати дослідження до результатів ePIRLS (оцінка електронного інформаційного читання).

PIRLS також включає анкетування батьків/опікунів/піклувальників, учнів, учителів та адміністраторів закладу освіти).

Графік дослідження PIRLS циклу 2021 р.:

2018. Лютий – перше засідання національних координаторів: планування проекту.
Грудень – друге засідання національних координаторів: семінар із підготовки тестових завдань.

2019. Квітень – публікація рамкового документа про дослідження PIRLS-2021.
Червень – третє засідання національних координаторів: затвердження інструментів дослідження.

2020. Березень–квітень – проведення пілотного етапу дослідження.
Жовтень–грудень – збирання даних у південній півкулі.

2021. Березень – червень – збирання даних у північній півкулі.

2022. Грудень – публікація даних за результатами дослідження.

Вартість дослідження:

- 1) членський внесок: один клас (один предмет) – 225 000 дол. США.;
- 2) витрати країни на проведення дослідження: близько 220 000 дол. США за один повний цикл.

TIMSS

TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study, Міжнародне порівняльне оцінювання математично-природничої освіти)

TIMSS проводять кожні 4 роки починаючи з 1995 року. Дослідження має на меті вивчити навчальні досягнення у сфері математики й природничо-наукових дисциплін учнів 4-х і 8-х класів.

У циклі 2019 р. дослідження буде проведено у звичайному паперовому форматі, а також в електронному. Електронний формат дослідження має назву eTIMSS. Згідно зі словами організаторів, цей формат поєднує всі переваги основного дослідження з надбаннями новітніх технологій в освіті, зокрема інтерактивність, привабливість тестових завдань, оптимальні способи взаємодії з учасниками тестування, уведення даних, процедури оцінювання тощо.

У дослідженні TIMSS є кілька анкет: учнівська, батьківська, учительська й анкета директорів шкіл.

Графік дослідження TIMSS циклу 2019 р.:

2017. Лютий – аналіз рамкових документів дослідження – перша зустріч національних координаторів. Травень – адміністрування пілотного етапу eTIMSS у країнах-учасниках. Вересень – публікація рамкового документа про дослідження TIMSS-2019.

2018. Березень – пілотування інструментів дослідження. Жовтень – збирання даних у південній півкулі.

2019. Квітень – збирання даних у північній півкулі.

2020. Грудень – публікація даних за результатами дослідження.

Вартість дослідження:

1) членський внесок: один клас (два предмети) – 225 000 дол. США; два класи (два предмети) – 450 000 дол. США;

2) витрати країни на проведення дослідження: близько 220 000 дол. США за один повний цикл.

ICCS

ICCS (International Civic and Citizenship Education Study, Оцінювання громадянської компетентності школярів)

Вибірка – учні 8-х класів, мінімум 150 шкіл країни, до 15 вчителів усіх предметів (за бажанням включають учителя права, громадянських прав або інших споріднених предметів).

Можна модифікувати анкети, використовувати національні анкети.

Дослідження не передбачає аналізу/припущень щодо навчальних програм, окремих навчальних дисциплін або національних ознак учасників.

Графік дослідження ICCS циклу 2022 р.:

2018–2019. Розроблення засад та інструментів дослідження.

2020. Пілотний етап дослідження в усіх країнах.

Кінець 2021. Збирання даних у південній півкулі.

Початок 2022. Збирання даних у північній півкулі.

2023. Публікація результатів дослідження.

2024. Публікація бази даних дослідження, а також інших матеріалів дослідження.

ICILS

ICILS (International Computer and Information Literacy Study, Міжнародне дослідження комп'ютерної компетентності)

Проводиться кожні 5 років.

Вибірка – учні 8-х класів, приблизно 150 закладів освіти, тестування близько 20 учнів у кожному з них.

Поточний цикл дослідження ICILS – цикл, що почався у 2018 році. Дослідження буде проходити відповідно до графіка:

2018. Лютий – перше засідання національних координаторів: планування проекту. Грудень – друге засідання національних координаторів: семінар із підготовки тестових завдань.

2019. Квітень – публікація рамкового документа про дослідження ICILS-2021. Червень – третє засідання національних координаторів: затвердження інструментів дослідження.

2020. Березень – квітень – проведення пілотного етапу дослідження. Жовтень – грудень – збирання даних у південній півкулі.

2021. Березень – червень – збирання даних у північній півкулі.

2022. Грудень – публікація даних за результатами дослідження.

ЛМД

Локальні моніторингові дослідження зі стандартизованим інструментом

У деяких країнах (зокрема в Чехії) є практика проведення моніторингових досліджень якості освіти у межах закладів освіти із використанням стандартизованих інструментів. Такі дослідження будуються на принципі довіри до вчителя, а їхні результати слугують у першу чергу учням, батькам, вчителям, керівникам закладів освіти та засновникам. Варто наголосити на тому, що в таких дослідженнях обов'язково передбачено вивчення факторів, що впливають на когнітивні досягнення учнів.

Проведення локальних моніторингових досліджень (ЛМД) передбачає такі етапи:

1) Уповноважена центральним органом виконавчої влади в галузі освіти установа (далі – установа) розробляє інструмент оцінювання (тестові завдання, інструкції з кодування, анкети, інструкції з адміністрування дослідження);

2) Інструменти оцінювання разом із матеріалами для забезпечення оцінювання (графік проведення, вимоги/інструкції щодо проведення щодо реалізації дослідження, методичні матеріали щодо перевірки робіт учнів, а також рекомендації з використання результатів в освітньому процесі) передаються в заклади освіти за допомогою електронної системи (див. розділ 10);

3) Заклади освіти (вибірка або всі заклади освіти) отримують матеріали дослідження, забезпечують проведення дослідження у відповідних класах, виконуючи відповідні рекомендації;

4) Після проведення дослідження заклади освіти вносять результати кожного учня в електронну систему, при цьому особисті дані учня кодуються, і доступ до них є лише в межах самого закладу освіти;

5) Установа отримує результати дослідження від кожного закладу освіти-учасника дослідження;

6) Установа забезпечує підготовку звітів за результатами дослідження для різних категорій стейкхолдерів, зокрема для кожного закладу освіти-учасника дослідження формуються порівняльні таблиці успішності учнів цього закладу й успішності окремих категорій учнів, наприклад, учнів певного регіону/закладів певної форми власності та/або всієї держави;

7) Установа передає результати виконання тестових завдань кожним учнем закладу учасника (дані учня представлені у вигляді коду);

8) Заклад освіти передає результати учням/батькам/вчителям/засновникам; результати мають різну форму подання – від особистих результатів (учні/батьки/вчителі) до узагальнених (засновники);

9) Органи управління освіти використовують тільки інтегровану інформацію про результати дослідження, не мають доступу до результатів окремих закладів.

ДОДАТОК Д ПЛАН ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ ОЦІНЮВАНЬ У СФЕРІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ДО 2030 РОКУ

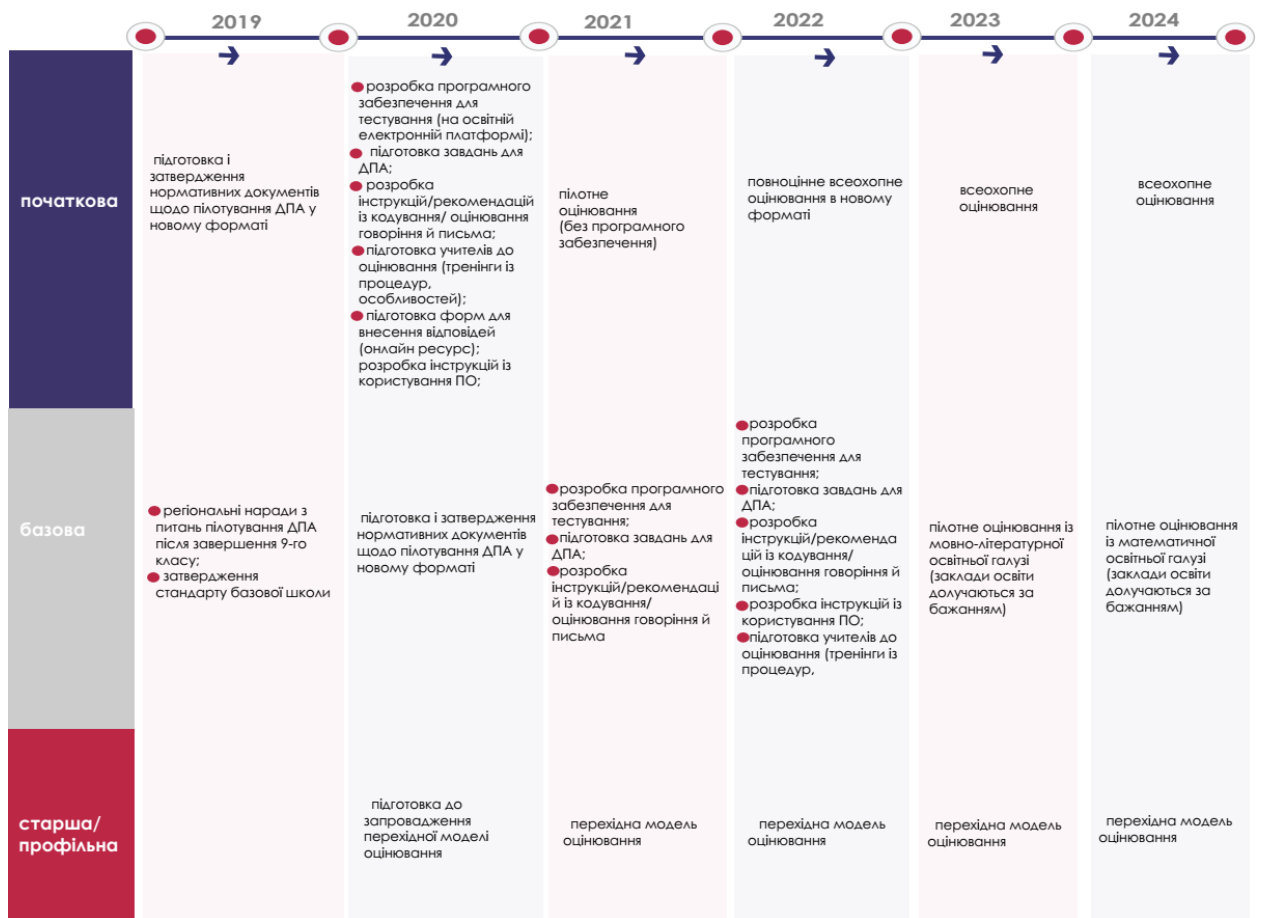
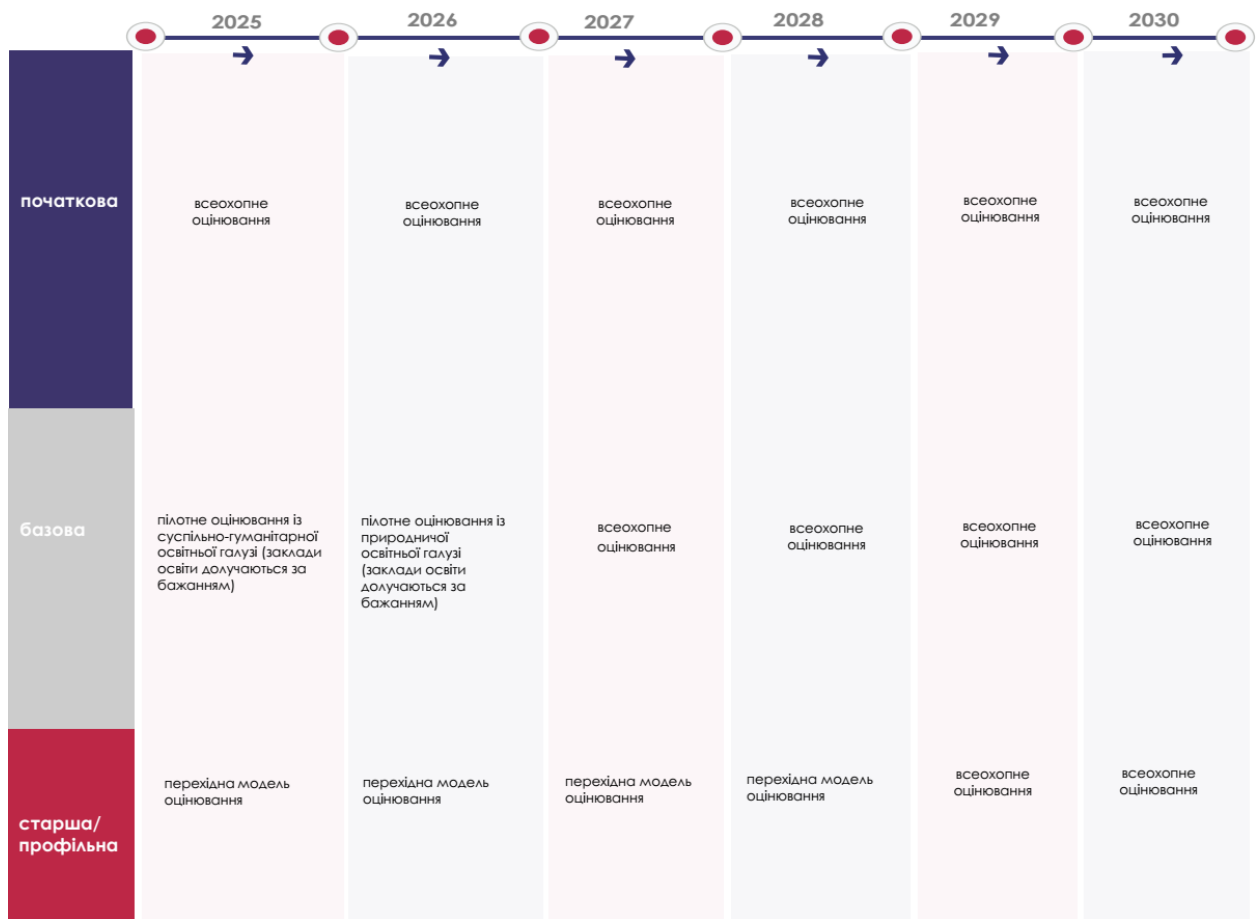

Рис. 1 План імплементації Стратегію розвитку освітніх оцінювань у сфері загальної середньої освіти в Україні: 2019 – 2024 рр.

Рис. 2 План імплементації Стратегію розвитку освітніх оцінювань у сфері загальної середньої освіти в Україні: 2025 – 2030 рр.

ДОДАТОК Е ПЛАН ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ ДО 2030 РОКУ (ДОСТАТНЯ ПРОГРАМА)

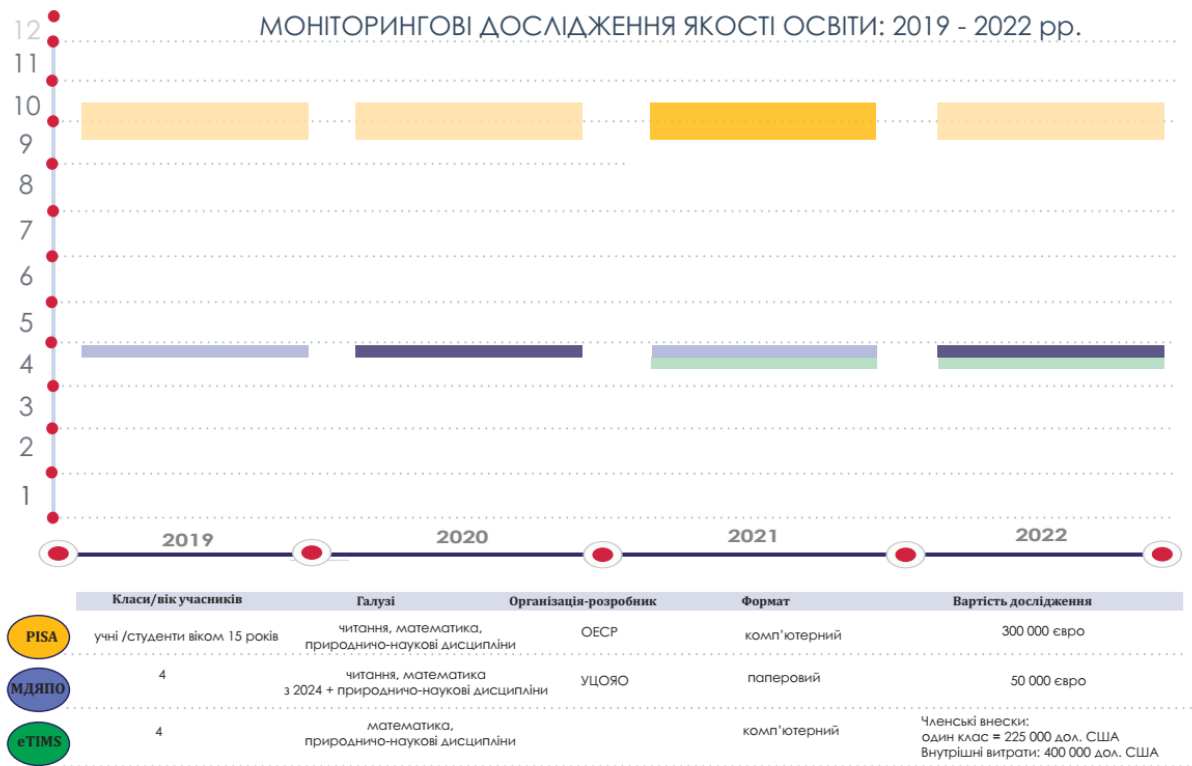

Рис. 1 План імплементації моніторингових досліджень в Україні: 2019 – 2022 рр.

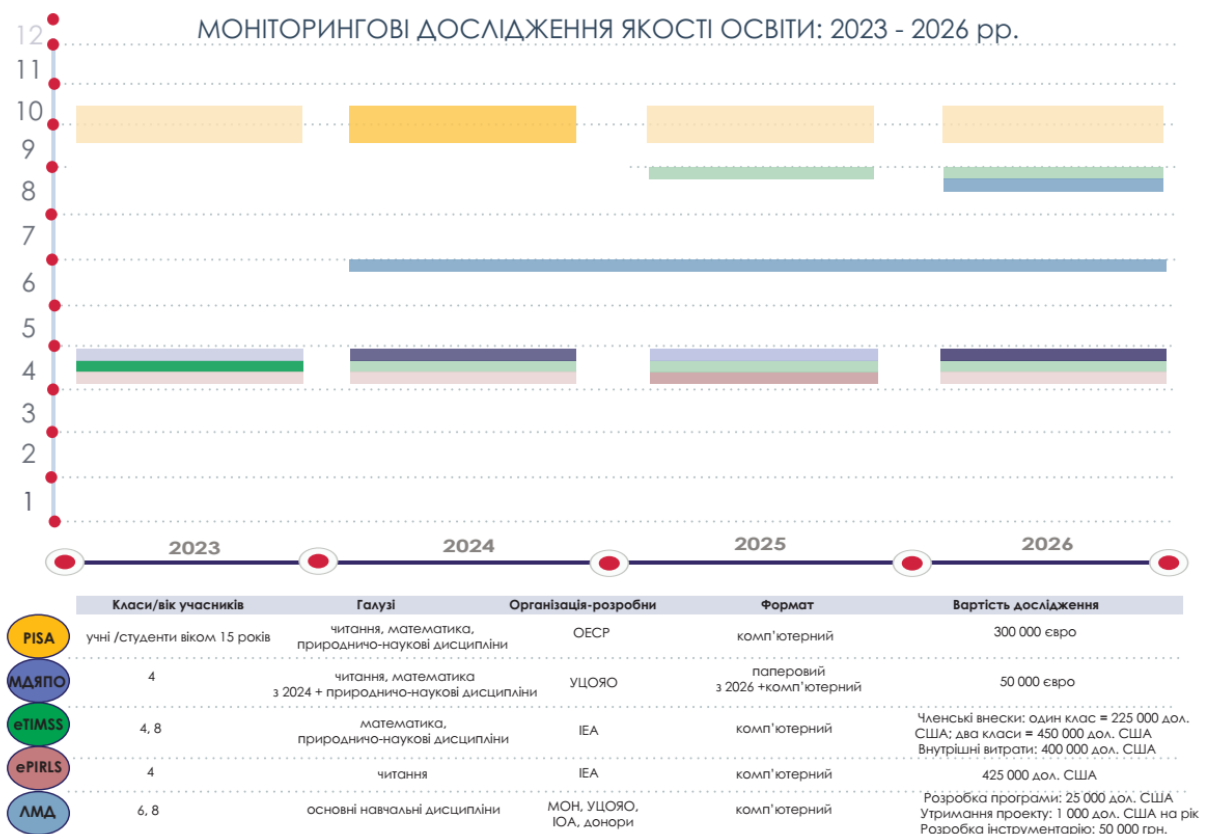

Рис. 2 План імплементації моніторингових досліджень в Україні: 2023 – 2026 рр.

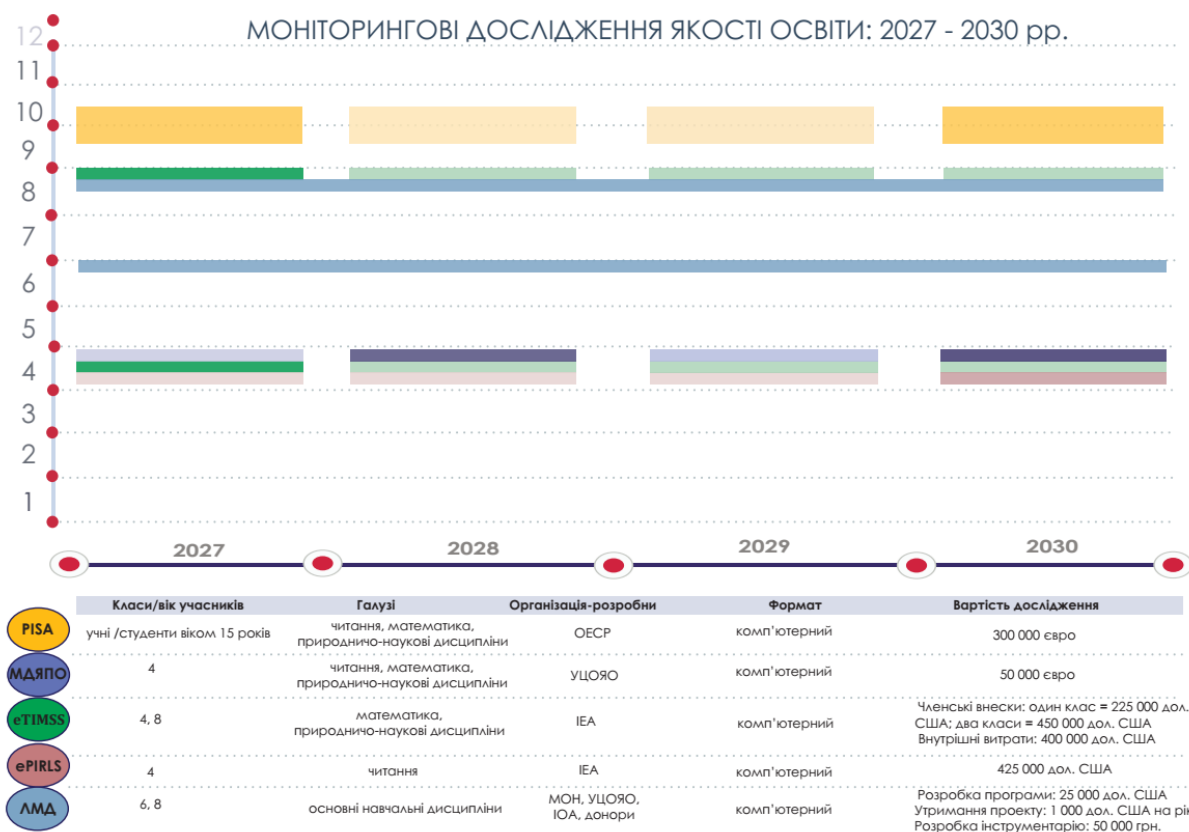

Рис. 3 План імплементації моніторингових досліджень в Україні: 2027 – 2030 рр.

